

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Eesti keele kateeder

Reet Kasik

VERBIDE JA
VERBAALSUBSTANTIIVIDE
TULETUSVAHEKORRAD
TÄNAPÄEVA EESTI KEELES

Väitekiri filoloogias-
kandidaadi teadusliku
kraadi taotlemiseks

Juhendaja dots. filol.
kand. H. R ä t s e p

Tartu 1972

E E S S Õ N A

Praktilise keelekasutusega tegelevate lingvistide tähelepanu keskpunkti on viimastel aastatel tõusnud terminoloogiaprobleemid. Järjest sagedamini märgitakse aga, et tõsiseks takistuseks sõnaloojate tegevusele on derivatsiooniga seotud teoreetiliste probleemide läbitöötamatus eesti lingvistikas. Tsiteeritagu näiteks "Keelt ja Kirjandust":

"Tuletusvõimaluste avaram ning julgem kasutus on raskendamine on aga kaasa toonud üha tungivama vajaduse sel-
lealaste näpunäidete järele, mis pakuksid suuremat sel-
gust niisugustes küsimustes nagu tuletusmehaanika, deri-
vaatide sünnitähenduse ja tegeliku tähenduse vahekord,
suhtumine reeglipärasusesse tuletistesse...Hädasti oleks
vaja põhjalikumat tuletusõpetust..." (Kull 1970: 399).
Käesolev töö püüab seda lünka mõnevõrra täita. Uurimuse
eesmärgiks on esitada reeglid eesti keeles võimalike
verbaalsubstantiivide deriveerimiseks (nii semantilised
kui morfoloogilis-fonetilised), mida peaks edaspidi
arvestama uute sõnade tuletamisel.

Keeles olemasolevate derivatsioonireeglite väljasel-
gitamiseks on läbi analüüsitud ÕS-is ja terminoloogia-

sõnastikes leiduvad verbaalsubstantiivid, millest koostati kartoteek. Kuid tuleb rõhutada, et käesolev töö ei kujuta endast eesti keeles praegu olemasolevate verbaalsubstantiivide ammendavat liigendust. Kartoteegi baasil on selgitatud võimalikud tuletusmallid, tuletisi on töös esitatud vaid illustreeriva näitematerjalina. Näitelauseid on enamasti autori enda koostatud, lisamaterjali on saanud ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi sõnaraamatute sektori kirjakeele kartoteegist. Kartoteegilauseid on varustatud vastava viitega (KK).

I

DERIVATSIOONIST JA SELLE KÄSITLEMISEST

1. Keel rikastub pidevalt uute sõnadega. Olulisim tee uute sõnade saamiseks on sõnamoodustamine, s.t. uusi sõnu luuakse keeles olemasolevate sõnamoodustus-elementide baasil (sõnade liitmine ja tuletamine sufiks-ite abil). Nagu märgib vene lingvist E. Zenskaja (1963: 11), kergendab selline sõnamoodustamise viis keele kasutamist ja orienteerumist leksikas: sõnad, mis on omavahel tähenduslikult seotud, tähistavad reaalses elus omavahel seotud nähtusi. Üks võimalus sõnade moodustamiseks on nende tuletamine liidete abil. Kahjuks on aga sõnatuletus selliseid lingvistika osi, mis alles ootab põhjalikku läbitöötamist, ja seda mitte ainult eesti keeleteaduses.

Sõnatuletuse kohta määramisega traditsioonilises lingvistikas on tegelnud mitmed nõukogude keeleteadlased ja vastavalt sellele on ka mitmeid eri seisukohti. Derivatsiooni on peetud omaette grammatika osaks, mis eksisteerib seal kõrvalt morfoloogia ja süntaksiga; on peetud morfoloogia osaks ja vaadeldud kõrvalt sõnamuutmisega; samuti on teda peetud omaette keeleteaduse ha-

ruks, mis on tihedalt seotud nii grammatika kui leksikoloogiaga (vt. näit. Vinogradov 1952; Levkovskaja 1952). Mõned ~~muud~~ keeleteadlased on toonud argumente ka sellise seisukoha kasuks, et sõnatuletus on osa leksikoloogiast, s.t. seisab täielikult väljaspool grammatikat (näit. Smiritski 1959; Isatsenko 1954; ka Levkovskaja 1960).

Sõnatuletuse käsitlemine kas siis grammatika või leksikoloogia all pole vaba puudustest. Need lingvistid, kes peavad derivatsiooni grammatika (või veel kitsamalt - morfoloogia) osaks, pööravad põhitähelepanu sõnatuletuse formaalsetele vahenditele, jättes kõrvale tuletusprotsessi sisulise külje. Vaadeldes tuletust leksikoloogia piirides, on puudus vastupidine - käsitlesest jääb välja tuletiste grammatiline külg, põhitähelepanu on pööratud tuletiste semantilis-leksikaalsetele omadustele. Ilmselt ei ole kumbki lähenemine päris õige.

E. Kubrjakova (1965: 4-8) analüüsib enamikku senistest seisukohtadest ja jõuab ka käesolevas töös aktsepteeritavale ~~seisukohaks~~ järeldusele, et ilmselt moodustab sõnatuletus lingvistikas täiesti omaette osa, mis aga seni on veel põhjalikult läbi töötamata. Võib muidugi arvata, et eri süsteemidega keeltes võib sõnatuletusel olla eri koht.

Eesti kooligrammatikates on sõnatuletust käsitletud enamasti leksikoloogia peatükis, nii N. Remmeli, E. Riikoja, J. Valgma grammatikas (1964) kui ka hilisemas E. Väveri grammatikas (1968), samuti ka J. Valgma & N. Remmeli käsiraamatus "Eesti keele grammatika" (1968). On kasutatud siiski ka teistsugust lähenemist. J. Aavikul

näiteks kuulub derivatsioon morfoloogia alla (Aavik 1936: 283 - 289).

2. Traditsioonilistes derivatsioonikäsitlustes võib eristada vähemalt kolme lähenemisviisi uuritavatele faktidele. Esiteks - sõnatuletuse diakrooniline kirjeldus. Sellise lähenemisviisi juures on tähelepanu keskpunktis see, kuidas üks või teine liide on keelde tulnud, millal ta on tulnud ja kust on tulnud. Soome-ugri ja läänemeresoome sufiksate ajaloo ja päritolu kohta on mitmeid töid. Juba möödunud sajandi lõpust pärinevad A. Ahlqvisti uurimused (1877), käesoleval sajandil pakuvad sellele lisa J. Szinyei tööd (1922, 1927), millele hiljem lisanduvad ^{veel} mitmed tõsised uurimused (Lehtisalo 1936; Györke 1935; Hakulinen 1941; Ravila 1945; Bubrich 1955; Collinder 1960; Décsy 1965; Hajdú 1966).

Sõnatuletuse sünkroonilises käsitluses võib eristada kahte lähenemisviisi. Üks on deskriptiivne, kirjeldav. Selle meetodi ülesanne on töötada välja reeglid liigendamata teksti (siin: tuletiste hulk) üheseks ja ökonoomseks liigendamiseks. Sellise lähenemisviisiga on seotud kogu tuletusliku analüüsi praktika ja ta on omane ka kõigile senistele eesti keele grammatikatele.

Teine lähenemisviis traditsioonilises grammatikas on selline, mille puhul tekst (s.o. tuletiste hulk) loetakse juba liigendatuk~~ks~~, s.t. eeldatakse, et me oskame jaotada sõna tuletusmorfeemideks ja leida tuletise lähtetüve. Sel juhul on tähelepanu keskpunktis hoopis teised küsimused, nagu derivatiivsete tähenduste hulk ja väljendusviisid, sufiksate tähenduslikud vahekorrad

keelesüsteemis, sufiksrite tähenduste muutaise viisid jms. Vene lingvist O. Hevzina nimetab sellist lähenemist paradigmaatiliseks, selles mõttes, et tähelepanu keskpunktis on sufiksrite vahekorrad süsteemis ja sufiksrite kõiki omadusi hinnatakse nende vastandamise seisukohalt teiste ^{le} sufiksrite ^{le} (Hevzina 1969: 4).

Ülatuslikumates tuletusõpetuse käsitlestes on tavaliselt kõik kolm lähenemisviisi põimunud. Suurematest derivatsioonialastest uurimustest võiks nimetada H. Marchandi monograafiat (1960), kus antakse ülevaade inglise keele tuletussufiksrite päritolust, tuletiste analüüsist, sufiksrite tähendustest ja tähendusrühmadest. Samalaadse üldülevaate saksa keele tuletussufiksistest on koostanud W. Fleischer (1971).

Ka eesti keele derivatsiooniprobleemide uurimisel on kasutatud kõiki kolme lähenemisviisi. Esimese süstemaatilise ülevaate eesti keele noomenite tuletamisest on andnud A. Knüpffer (1874). Ta jaotab nimi- ja omadussõnad kolme rühma: 1) tüvisõnad, 2) liidete abil tuletatud sõnad, 3) liitsõnad. Tuletatud sõnad rühmitab ta sufiksrite järgi. A. Knüpfferi eeskujul on analüüsinud tuletatud sõnu ka E. Ahrens (1843). Ka kõigis teistes grammatikates kuni tänapäevani välja on põhimõtteliselt vähe uut võrreldes selle käsitleusega. On laienenud ainult analüüsitavaite sufiksrite hulk, mõningal määral on hakatud tähelepanu pöörama ka sufiksrite liitumisviisidele. Kahjuks on tuletiste kirjeldamine jäänud seni põhiliselt koelligrammatika tasemele. Üksikuurimustest on nimetada vaid H. Rätsepa artikkel i-sufiksistest ver-

bideest (1956), metodoloogilise näitena pakub huvi ka A. Rauna ja A. Saareste käsitus (1965: 26 - 27). Rõhuvad aga vähegi põhjalikumad uurimused sufiksrite morfoloogilise külje kohta, s.t. millised sufiksrid millistel tingimustel ja missugustele tüvedele liituvad. Diskroonilistest uurimustest on põhjust märkida esimesena J. Hurda tööd (1886), kes näitab, et ne-liitelised substantiivid eesti keeles on kahte algupära: 1) deminutiivsubstantiivid, 2) substantiveerunud adjektiivid. Ka J. Jõgeveri grammatikast (1920) on esitatud selgitusi sufiksrite ajaloo ja päritolu kohta. Üksikute sufiksrite kohta on diskroonilisi uurimusi veel J. Mägistel (1929), A. Saarestel (1938), A. Kasel (1955), I. Kondil (1955, 1957, 1963). Adverbisufiksrite ajaloost on juttu A. Villupi töös "Adverb eesti keeles" (1969).

Vaatluse all on olnud ka üksikute sufiksrite tähenduslikud vahekorrad. Esimeste uurimustena vääriavad märkimist J. Hurda ja J. Aaviku tähelepanekud line- ja lik-liite vahekorra kohta eesti keeles (Hurt 1903; Aavik 1914), samuti mitmed J.V. Veski artiklid tu- ja ta-lõpuliste adjektiivide küsimustest (1930), mata- ja matu-vormide vahekorrast (1930), ne- ja mine-liite vahekorrast (1956), ne- ja is-liite vahekorrast (1930, 1933, 1956). Viimase probleemi kohta on sõna võtnud mitmed teisedki lingvistid, üksikasjaline ülevaade -is ~ -us ümber toimunud poleemika kohta leidub A. Kase artiklis (1969). Mõningol määral on sufiksrite tähendusliku vahekorra probleeme puudutatud ka uuemates eesti keele grammatikates (Vääri 1968; Valgus, Remmel 1968) (-ne - -line, -ta - -tu, -pna - -tar). Seda ei saa aga kaugeltki lugeda piisavaks

nii rikkaliku tuletussüsteemiga keele kohta, nagu seda on eesti keel. Eesti keele sufiksrite kohta on seni kõige põhjalikum käsitus F. J. Wiedemanni grammatikas (1875). Hiljem on sinna ulatuslikuma tööna nimetada I. Kondi väitekiri (1955).

Käesoleva teema valiku tingiski ühelt poolt derivatsiooniprobleemide senise käsitluse ebapiisavus, teiselt poolt terminoloogiaküsimustega tegelejate järjest kasvav nõudmine seda laadi töö järele. Valdav osa uudistuletisi on terminid ja nende hulk kasvab kiiresti. Seetõttu on vaja tuletusprobleemidele ka teoreetilisest küljest rohkem tähelepanu pöörata. Kolmandaks on vastavate üksikküsimuste läbitöötamatus tõsiseks takistuseks eesti keele teadusliku grammatika derivatsiooniosa koostamisel.

Käesolevas töös võetakse lähema vaatluse alla verbaal-substantiivid. Siia hulka arvatakse substantiivid, millel on verbiga ühine tüvi ja eristatav tuletussufiks. Termin esikomponenti verbaal- eelistatakse paralleelselt kasutusel olevale deverbaalile rõhutamaks, et ei pöörata tähelepanu tuletussuunale; pealegi on mõningatel juhtudel tuletussuuna kindlaksmääramine küllaltki komplikseeritud (vt. selle kohta lähemalt IV peatükis). Termin verbaalsubstantiiv märgib vaid seda, et kõnealuse substantiivi ja samatüvelise verbi vahel valitseb tuletusvahetuskord, nad on omavahel tuletuslikult seotud. Verbaalsubstantiivide derivatsiooni käsitletakse käesolevas töös järgmistest aspektidest: (1) derivatiivsete tähenduste hulk ja väljendusviisid (II ja III peatükk),

(2) tüvede ja liidete omavaheline sobivus, s.t. millised sufiksids missugustele tüvedele võivad liituda (IV peatükk). V peatükis esitatakse kokkuvõtvalt verbaalsubstantiive moodustavate sufiksitate vahekorrad tuletussüsteemis ja antakse praktilise sõnaloometöö tarvis eesti keeles võimalikud verbaalsubstantiivide derivatsioonimallid.

Järgnevalt mõned terminoloogilised selgitused. Verbi, millega verbaalsubstantiiv on tuletuslikult seotud, nimetame tuletusaluseks verbiks e. lähteverbiks, lähtevormiks nimetame verbi grammatilist vormi, mis on tuletuse aluseks. Näiteks verbaalsubstantiivi tulemus lähteverbiks on tulema, lähtevormiks ma-infinitiiv. Verbaalsubstantiivi ühes kõigi oma laienditega nimetame nominalisatsioonikonstruktsiooniks. Lauset, millest nominalisatsioonikonstruktsioon on tuletatud, nimetame moodustajalauseks e. lähtelauseks. Nominalisatsioonikonstruktsiooni elementi, mis moodustajalause pindstruktuuris realiseeruks subjektina, nimetame tegevussubjektiks, elementi, mis moodustajalause pindstruktuuris realiseeruks objektina, nimetame tegevusobjektiks. Derivatiivseks tähenduseks e. alustähenduseks nimetame semantilisi tunnuseid, mis on omased kõigile mingisse tuletiste rühma kuuluvatele sõnadele. Need tunnused lisanduvad tuletise semantilisse kirjesse just sufiksi liitmisega, seetõttu võib tuletise või tuletiste rühma derivatiivseks tähenduseks e. alustähenduseks lugeda tegelikult sufiksi tähendust.

3. Käesolevas töös analüüsitava keelematerjali käsitlemisel võetakse aluseks generatiivse grammatika printsiibid. Et sellise käsitlemise eeliseid taksonoomilise grammatika ees on eestikeelses lingvistilises kirjanduses juba küllalt põhjalikult käsitletud (Rajandi 1965, 1969), siis siin neil enam pikemalt ei peatuta. Üksikasjalikult ei tarvitse tutvustada ka generatiivse grammatika arengut ja üldpõhimõtteid, sest need probleemid on eesti lingvistilises kirjanduses saanud solidse ja ammendava käsitlemise osaliseks (Erelt 1970; Õim 1971a). Esitame ainult generatiivse semantika praeguse ülesehituse ja töö põhimõtted, samuti käsitleme Ch. Fillmore'i käändegrammatika printsiipe, kuivõrd need on käesolevas töös aktsepteeritava grammatikakontseptsiooni aluseks.

Grammatika alustab oma tööd lausete semantiliste alusstruktuuride kirjeldamisest genereerimisest (semantilised representatsioonid). Formaalselt on lause semantiline alusstruktuur põhijoontes samasugune kui süntaktiline struktuur. Struktuurid esitatakse hargmikena predikaatide ja argumentide termineis. Süvastruktuuris eimesine traditsioonilisi sõnaliike - substantiive, adjektive, verbe, adverbe. Kõik mingit semantilist sisu omavad süntaktilised üksused on koondatud predikaatide kategooria alla (Lakoff 1965; Lyons 1966; Ross 1967; McCawley 1969; Bach 1968; Fillmore 1968a, 1968b). Kõik, mis süvastruktuuris on vaja esitada, esitatakse kolme põhilise kategooria abil - lause (S), predikaat (PRED), argument. Argumendid on predikaatidega seotud kindlate sisuliste vahetõdede abil. Ch. Fillmore (1968) osutab,

et lausetes väljendatakse kaht tüüpi vahekordi, mis on teineteisest suhteliselt sõltumatud. Ühelt poolt on olemas mingi kindel hulk semantilisi vahekordi, nagu "tegija", "tulemus", "koht" jne., teiselt poolt sellised vahekorrad nagu "subjekt", "objekt". Esimesed on sisuliselt olulised vahekorrad ning nad tuleb kindlasti esitada süvastruktuuris, teised on määravad lause grammatilise ülesehituse seisukohalt ja kuuluvad pindstruktuuri mõistete hulka.

Süvastruktuuri semantilisi vahekordi nimetame Fillmore'i eeskujul kääneteks, kuigi nõustume, et termin ei ole eriti sobiv niisuguste keelte puhul, nagu seda on eesti keel, kus küllalt olulist rolli mängivad ka morfoloogilised käändevormid pindstruktuuris. Tuleb teha ranget vahet, kas märgitakse süvastruktuuri või pindstruktuuri käänetest, nad on erinevad ja teineteisest suhteliselt sõltumatud kategooriad. Süvastruktuuri vahekordade (käänete) arv on lõplik. Milline aga täpselt on keele semantilise struktuuri kirjeldamiseks vajalike käänete arv ja misugused need käänded on, sellele küsimusele kindla vastuse andmiseks pole seni veel läbi analüüsitud küllaldasel hulgal keelelist materjali. Fillmore oma töös "The Case for Case" (1968) fikseerib kuus võimalikku semantilist vahekorda.

1. Agentiiv (A). Selles käändes olev argument tähistab elusolendit, kes on predikaadiga märgitud tegevuse sooritaja, nagu Juhan lauses Juhan tuli Tallinnast.

2. Instrumentaal (I). Selles käändes olev argument

tähistab predikaadiga märgitud tegevuse sooritamise vahendit (kõige üldisemas mõttes), nagu võti lauses Juhan avas ukse võtmega ja Võti avas ukse või naeratus lauses Juhan võitis kõigi südamed oma sõbraliku naeratusena.

3. Passiiv (P). Argument tähistab predikaadiga märgitud tegevusest mõjustatud või mingis passiivses seisundis olevat elusolendit, nagu Jaak lauses Juhan pakkus Jaasule sigaretti või Tiit lauses Tiit teab, et ta tüdrukutele meeldib.

4. Faktitiiv (F). Argument tähistab objekti või seisundit, mis on predikaadiga märgitud tegevuse tulemuseks, nagu luuletus lauses Juhan kirjutas luuletuse.

5. Lokatiiv (L). Argument tähistab predikaadiga väljendatud tegevuse toimumise kohta või ruumilist orientatsiooni, nagu õllepood lauses Mehed ruttasid õllepoodi või õues lauses Õues on külm.

6. Objektiiv (O). Argument tähistab objekti või seisundit, millele predikaadiga väljendatud tegevus on suunatud, nagu supp lauses Juhan sööb suppi.

See on muidugi vaid esialgne loend. Fillmore isegi tunnistab, et esitatud käänded ei pruugi sugugi ammendada kõiki olulisi semantilisi elementaarvahetusi keeles. Edasise uurimise käigus võib lisanduda uusi käändeid, samuti võib olemasolevaid käändeid lagundada veelgi elementaarsemateks vahetordadeks. Oma hilisemates töödes (Fillmore 1968b, 1971) ongi ta oma esialgselt käändesüsteemi tublisti muutnud, samuti on seda teinud

teised autorid (Lehiste 1969; Ereit 1970). Selle probleemi juurde pöördume tagasi veel III peatükis.

Semantilistes alusstruktuurides on lõppüksusteks mitte sõnad, vaid semantilised elementaarpredikaadid. Et meie eesmärgiks käesolevas töös ei ole esitada üksisõnade semantilisi representatsioone ja neid ei huvita, millistest semantilistest "elementaarlausetest" konkreetsetelt koosnevad predikaadid-verbid, millega me edaspidise analüüsi käigus opereerime, siis käsitleme neid kõiki kui elementaarseid ja kirjutame näitestruktuurides hargmike lõppüksustena suurte tähtedega, et eristada neid loomuliku keele konkreetsetest sõnadest.[†] Me teame, et igaüks neist predikaatidest tähistab tegelikult tervet elementaarpredikaatide kompleksi, mis meile aga praegusel juhul huvi ei paku.

Lausete semantilisi alusstruktuure ja süntaktilisi pindstruktuure seovad omavahel transformatsioonid, mis töötavad ühesuguse struktuuriga hargmike ümber teistsuguse struktuuriga hargmikeks. Oluliseks momendiks pindstruktuuride genereerimisel on leksikaalsete üksuste sissetoomine. Missugusel genereerimise momendil see toimub, seda ei saa praegu veel täpselt öelda (vt. McCawley 1968). Saab vaid iseloomustada üksikuid transformatsioone sellelt seisukohalt, kas nad rakenduvad preleksikaal-

[†]Eristamine on vajalik, sest meil on tegemist ikkagi semantiliste alusstruktuuridega. Konkreetsete leksikaalsete üksuste sissetoomine tähendaks juba ülesinekut süntaktilisele tasandile, derivatsiooniprotsesside näol on aga enamasti tegemist preleksikaalsete transformatsioonidega.

selt või postleksikaalselt.

Seega oleme lühidalt iseloomustanud grammatika üldkontseptsiooni, mis edasises analüüsis rakendust leiab. Üksikküsimuste juurde tuleme tagasi hiljem, konkreetse keelelise materjali analüüsi käigus.

4. Generatiivses grammatikas kirjeldatakse lausungeid kui grammatiliste reeglite produkte. Grammatikasse ei kuulu mitte lausungid, vaid elemendid, millest neid moodustatakse, ja reeglid, mille järgi neid moodustatakse. Kuid grammatikareeglite alusel ei moodustata kõneaktis ilmselt mitte kõiki keeles olevaid morfeemiühendeid. Osa neist on talletatud valmis kujul, leksikoni elementidena. Need on n.-õ. automatiseerunud märgid, mida kasutatakse suhteliselt püsivatena ja mida kõneleja tajub tervikuna, printsiipsaalselt osadeks jaotamatuna. Teine liik märke moodustatakse igas kõneaktis uuesti, määratud skeemi järgi, need pole automaatsed, vaid suhteliselt ebapüsivad (Mikuš 1957: 28). Tuletiste kirjeldamiseks generatiivses grammatikas nähakse kahte põhivõimalust: 1) tuletiste moodustamine generatiivsete reeglite järgi; 2) tuletised valmis üksustena leksikonis (Metsch 1968). Esimese mooduse rakendamine on aktiivne sõnatuletuse protsess, teine aga tähendaks testavast olemasolevast hulgast valiku tegemist.

On ilmselge, et üks osa tuletisi on vaja anda loendina leksikonis. Need on sellised tuletised, kus vahetõlge lähtesõnaga on ainult formaalne, sisuliselt on tuletis lähtesõnast niivõrd kaugel, et nendevaheline semantiline seos ei ole sünkrooniliselt tajutav. Verbaalsubs-

tantiividest tuleb iseseisvate leksikaalsete üksustena kirjeldada näiteks selliseid tuletisi nagu katus, panus, kütis, Seldis, tõstand (aj. põllumaa osa), ilme, liise, lade, maitse, murre jnt. Nende substantiivide tähendus on niivõrd individualiseerunud, et nad oluliselt ei sisalda enam tuletuse aluseks oleva verbiga ühist semantilist informatsiooni.

N. Chomsky (1968) väidab, et kõik tuletised tuleb anda iseseisvate sõnadena leksikonis, põhjendades oma kontseptsiooni sellega, et 1) tuletiste moodustamisel on palju kitsendusi, substantiive tuletav transformatsioon ei rakendu vabalt; 2) tuletistel on individuaalne tähendus, erinev vahetord lähtesõnaga; on küll mõningaid sarnaseid allrühmi, kuid erinevuste hulk ja nende juhuslik iseloom on tüüpilised leksikaalsele struktuurile; 3) tuletistel on noomenifraasi sisemine struktuur: nad võivad endaga liita täiendina adjektiive, paljudel neist on mitmus jne.

Kõigi tuletiste esitamine leksikonis teeks aga leksikaalsete üksuste arvu väga suureks. Pealegi on väär oletada, et kui meil on süntaktilises struktuuris sümbol N, siis pole tähtis, kas substantiiv, millega see asendatakse, on (verbaalne) tuletis või puhas tüvi. Substantiivide klass sisaldab ühelt poolt selliseid üksusi nagu mees, kivi, tool, aken jne., teiselt poolt aga ka selliseid nagu erinevus, tulek, noor, istumine, töö jne. Me saame ütelda küll

Ma vaatasin aknast välja ja nägin meest (kivi, tooli) kuid on võimatu moodustada lauseid nagu

*Ma vaatasin aknast välja ja nägin istumist (tööd,

naeru).

Enne kui me saame kasutada selliseid sõnu nagu istumine, peame täitma teatud "tühjad kohad" nende sõnade tähendustes (kes istub ja kus, kes töötab, naerab) (vt. selle erinevuse kohta lähemalt Õim 1971).

Mis puutub sellesse, et tuletistel on individuaalne tähendus ja erinev vahekord lähtesõnaga, siis nii näib see ainult pealiskaudsel vaatlusel isel, eriti mis puutub viitesse tähenduslike erinevuste hulga ja juhusliku iseloomu kohta. Lähemal ja üksikasjalikumal vaatlusel näeme, et verbide ja enamiku nendest tuletatud substantiivide vahel valitsevad kindlad semantilised vahekorrad, mis sõltuvad ühelt poolt tuletuse aluseks oleva tüve semantilisest ja morfoloogilistest tunnustest, teiselt poolt sufiksist, mille abil substantiiv on tuletatud. Nii tähistab näiteks külvaja isikut, kes on külvama-verbiga märgitud tegevuse sooritaja, samasugune vahekord tuletusaluse verbiga on ka tuletistel kaitsja, kündja, magaja, viigaja, suitsetaja; lendur tähistab isikut, kelle elukutseks on lendama-verbiga märgitud tegevus, samasugune vahekord lähteverbiga on ka substantiividel kaevur, lasnur, valvur; õpetaja, luuletaja, ehitaja; koputi tähistab eset, mis on koputama-verbiga märgitud tegevuse sooritamise vahendiks, samasugune vahekord lähteverbiga on ka substantiividel osuti, võimendi, uinuti, küte, määre.

See vahekord verbi ja temaga nii semantiliselt kui morfoloogiliselt seotud substantiivi vahel peab olema grammatikas selgelt esile toodud. Individuaalse tähendusega verbaalsubstantiive (panus, katus, õeldis jt.)

on suhteliselt vähe ja nad on loendina hõlpsasti esitavad.

F. Kiefer (1970: 155 - 156) pakub erinevalt varasematest "leksikalistidest" ka tuletiste leksikaalse käsitlemise korral variandi, mille puhul omavahel seotud leksikaalsed üksused oleksid leksikonis esitatud nii, et see sees oleks selgelt esile toodud. Tema kontseptsiooni järgi 1) tuletuslikult seotud leksikaalsete kirjete puhul ainult tüvi (baasvorm) saab täieliku semantilise ja süntaktilise iseloomustuse ja 2) selgelt tajutavad tuletusiited saavad eri leksikaalse kirje ühes baasvormi iseloomustusega, mida nad võivad modifitseerida. Kuid nagu ka F. Kiefer ise märgib, ei sobi selleks chomskistide kasutatav mehhanism - tunnuste süsteem, kus tunnuseid iseloomustatakse vaid plussi ja miinusega. On vaja abi otsida mingist ad hoc märgistamisest, selleks et väljendada sõltuvust.

Tuletiste käsitlemine leksikaalselt ei ole vastuvõetav ka seetõttu, et kuigi verbaalsubstantiivid omandavad pindstruktuuris substantiividele iseloomulikke jooni (nad käänduvad, võivad esineda mitmuses ja liita endaga täiendina adjektiive vms.), säilitab enamik verbaalsubstantiive ka tuletusalase verbi laiendeid alusstruktuurist, s.t. nominaliseerub mitte üksikõna, vaid terve lause, moodustades nominalisatsioonikonstruktsiooni. Näiteks on omavahel kindlasti seotud konstruktsioonid Jaak läheb aeglaselt mööda tänavat ja Jaaku aeglane minnek mööda tänavat. Tuletiste leksikaalse käsitlemise korral (kui sõnad minema ja minek omaksid kumbki eraldi oma leksikaalse kirje) oleks seda esjaolu raske kirjeldada.

dada ning seletada.

Jääb veel vaadelda Chomsky esimest vastuväidet, et tuletiste moodustamisel on palju kitsendusi ja verbaal-substantiive tuletav transformatsioon ei rakendu vabalt. On tõsi, et osutub küllalt raskeks kui mitte võimatuks välja töötada sellist transformatsioonide süsteemi, mis genereeriks olemasolevaid ja ainult olemasolevaid tuletisi. Eesti keele (ja ilmselt enamiku keelte) derivatsioonisüsteem ei ole nii täiuslik, et sisaldaks ainult produktiivseid derivatsiooniprotsesse.⁺ See ülesanne jääb aga meie vaateväljast kõrvale, kui lähtume generatiivse semantika printsiipidest, sest see pole enam semantiline, vaid pragmaatiline laadi probleem. Meie ülesandeks on esile tuua keeles reaalselt esinevad ja võimalikud elementaarpredikaatide kombinatsioonid, samuti moodused, kuidas neid kombinatsioone on võimalik pindstruktuuris väljendada (sest on selge, et iga semantiliselt normaalset struktuuri on mingil viisil võimalik ja tuleb keeles väljendada). Kas mingit struktuuri igal konkreetsel juhul

⁺ Produktiivseks nimetame sellist protsessi, kus on võimalik määrata nende leksikaalse keskkonnaga (s.t. semantiliste ja/või süntaktiliste tunnustega) seda sõnade rühma, millele see protsess rakendub, sellisel viisil, et iga sõna, mis selle määranu alla langeb, allub sellele protsessile. Protsess on mitteproduktiivne, kui sõnad, millele see rakendub, on määratavad ainult nende endi samasusega, s.t. loendiga (Kiefer 1970: 149).

väljendatakse parejasti kõrvallausega, morfoloogilise tuletisega, eraldi tüvisõnaga või veel kuidagi teisiti, selle otsustab kasutatavate transformatsioonide valik. Muide, just siin on võimalus uute sõnade saamiseks keeles. Need illustreerivad materjali pakub sellelt seisukohalt teaduste terminoloogia. Millest sõltub mingi uue termini toomine vastava teadusalala keelde? Kahtlemata üks tevalisemaid on juhtum, kus olemasolevate terminite või sõnade teatav kombinatsioon muutub nii sageli tarvitata- vaks, et juba teksti lühiduse huvides antakse vastavale mõistele omaette nimi, moodustatakse uus termin (Öim 1971a: 206). Kui see termin on morfoloogiline tuletis mingist juba olemasolevast sõnast, siis tuleb tema moodus- tamisel arvestada keeles väljakujunenud morfoloogilisi ja foneetilisi derivatsioonimalle (selle kohta vt. IV peatükis). Need mallid on määratud iga konkreetse keele pindstruktuuri reeglitega, mis kujundavad semantiliselt ja süntaktiliselt iseloomustatud süvastruktuurid ümber pindstruktuurideks.

Käesoleva töö II ja III peatükis püüame välja sel- gitada verbaalsubstantiive sisaldavate lausete (s.t. teatud tüüpi nominalisatsioonide) semantilised alusstruk- tuurid ja mõnevõrra kirjeldada ka vastavate konstrukt- sioonide süntaktilisi iseärasusi, IV peatükis esitame eesti keeles olemasolevad morfoloogilis-foneetilised de- rivatsioonimallid.

5. Kõige põhjalikuma ja viimistletuma nominalisatsioonide ~~käsitluse~~ transformatoorse käsitluse on esitanud Lees (1960). Lees ei lähtu mitte üksikutest tuletistest, vaid uurib tuletiste konstruktsioone. Iga nominalisatsiooni aluseks peab ta lihtlauset, millest teatud tüüpi transformatsioonide abil saadakse nominalisatsioonikonstruktsioon. Nominalisatsioonide määratlemisel kasutab Lees substituutsioonikriteeriumi. Selle järgi peetakse nominalisatsiooniks sellist konstruktsiooni, mida samas ümbruses saab asendada mingi substantiiviga, s.t. mis esineb mingi substantiivi positsioonis. Nominalisatsioonikonstruktsiooniga lause koosneb tegelikult kahest lähtelausest. Ühte neist nimetab Lees *m o o d u s t a j a l a u s e k s*, see on lause, millest transformeeritakse nominalisatsioonikonstruktsioon, teist *m a a t r ä k s i l a u s e k s*, mis jääb tulemuslause baasiks, s.t. milleesse moodustajalause sisestatakse mingi substantiivmoodustaja asemele. Lees annab esmordselt seletuse sellistele ühesuguse struktuuriga nominalisatsioonikonstruktsioonidele, mis on tegelikult erineva tähendusega. Ta näitab, et nad on transformeeritud erineva struktuuriga lähtelausetest. Konstruktsioonide päikesetõus ja päikesekummardamine erinevat tähendust märkis juba O. Jespersen (1958), näidates, et ühes on esimene komponent teise subjektiks, teises aga objektiks, kuid ta ei sidunud neid kahte vastavate lähtelausete kontrastiga: Häike tõuseb, aga Keegi kummardab päikest. Samuti annab Lees selgituse selliste konstruktsioonide nagu ema armastus kahemõttelisusele: see konst-

ruksioon võib olla saadud kahest erinevast lähtelausest: Ma armastab/kedagi/ ja Keegi armastab ema. Lees esitab oma töös kõik võimalikud inglise keele nominalisatsioonikonstruktsioonid ja nominalisatsioonide tüübid ühes lähtelausete tüüpidega, millest nad transformatsioonide rakendamise tulemusena on saadud.

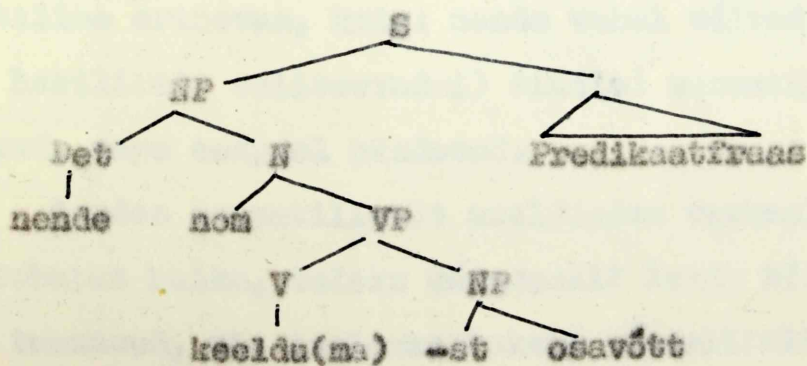
Tollal näis transformatoorne lähenemine küll kõige sobivama derivatsiooniprotsesside mõistmise viisina, Leesi töö sai aga kriitika osaliseks õige mitmest suunast (Householder 1962; Schachter 1962; Marchand 1965; Rohrer 1966). H. Marchand (1965: 58-60) toob Leesi meetodi põhiliste puudu jääkidena esile järgmised seigad:

- 1) taandamine lausele aitab küll paljudel juhtudel selgitada ja kirjeldada nominalisatsioonide semantilist külge, morfoloogilise külje kohta ei ütle see aga midagi;
- 2) samuti ei ütle see midagi lause struktuurist saadud nominalisatsioonikonstruktsiooni enda semantilise struktuuri kohta; kui väidame, et nimetatud konstruktsioon on lause taandamise tulemus, siis peame selgitama erinevust lause ja nominalisatsioonikonstruktsiooni struktuurides;
- 3) ühesugustest alusstruktuuridest võib saada erinevaid nominalisatsioonikonstruktsioone. Erinevate transformatsiooniprotseduuride kasutamine pole lahendus, sest see annab küll vastuse küsimusele kuidas, kuid ei anna põhjust, miks sama lausestruktuur annab erinevaid nominalisatsioonide. Nii on näiteks lause Ma söön õuna aluseks nominalisatsioonikonstruktsioonidele õuna söömine, õuna sööja jae.

Marchandi nimetatud artiklis osutatakse juba tähelepanu sellele, et siin on aluseks erinevad lähtevahekorrad

verbi ja tema laiendi vahel. Marchand eraldab subjektitõubi (näit. õuna sööja), predikaatõubi (õuna söömine), objektõubi (söögiõun) ja adverbialitõubi, kusjuures viimane toodab Marchandi järgi substantiive koha, instrumendi ja aja märkimiseks (Marchand 1965: 62).

H. Marchandi viga on selles, et ta ei erista süntaktilisi vahakordi semantilistest. Süntaktiliste vahakordade seisukohast annab Lees'i käsitusmeetod küllaldast informatsiooni, sobivat semantikat teooriat polenud aga selleks ajaks veel välja töötatud, nii et selles osas ei saanudki Lees' muud väita, kui et nominalisatsioonikonstruktsiooni tähendus on konstrueeritud lähtehargniku morfeemide sõnastikukirjete tähendustest (Lees 1966: 12). Chomsky (1965: 184-186) märgib, et Lees'i kontseptsioon on vastuvõetav produktiivsete derivatsiooniprotsesside modelleerimiseks, neid tuleb käsitleda süntaktiliselt. Näiteks nende keeldumine osavõttust või varanduse häving. Leksikon sisaldab morfeemid keeldu(ma) ja hävi(ma) ühes lähema morfoloogilise iseloomustusega, mis annab nominaalsete vormide kuju keeldumine ja häving. Nominalisatsioonitransformatsioon rakendub alusstruktuurile, mis sisaldab nad keelduvad osavõttust ja toodab fraasitähise

kus nom tähistab nominalisatsioonimorfeemi. Morfoloogilised reeglid formuleerivad nom keeldu- → keeldumine ja nom hävi- → häving.

Nagu näeme, peab Chomsky süntaktilist sõnataletust võimalikuks ainult sel juhul, kui struktuuri ei lisandu semantilisi tunnuseid. (Hiljem Chomsky taganeb sellest seisukohast (Chomsky 1968) ja peab vajalikuks käsitleda kõiki tuletisi leksikaalselt.)

S. Zoltan (1969) esitab kriteeriumi grammatiliste ja leksikoloogiliste tuletiste eraldamiseks, et näidata, mis peab kuuluma leksikoni ja mis grammatikasse. Selleks saame kasutada transformatsiooni

$$D (TT \neq ST) \longrightarrow SK (TT \text{ ja } ST),$$

kus D = tuletis, TT = tüve tähendus, ST = sufiksi tähendus ja SK = süntaktiline konstruktsioon. Kui see transformatsioon on teostatav, siis on tuletis grammatiline, ta ei kuulu leksikoni. Seega toetab Zoltan ka käesolevas töös aktsepteeritavat seisukohta; grammatikas tuleb käsitleda mitte ka poolproduktiivseid ja mitteproduktiivseid protsesse, kui tuletus on regulaarne.

On selge ka, et tuletiste genereerimine nõuab semantilist lahendust, sest enamikul juhtudel on lähtevormi ja tuletise vahel peale süntaktilise erinevuse ka semantiline erinevus, kuigi nende vahel võivad valitseda (ja harilikult valitsevadki) kindlad semantilised vahekorrad, nagu eespool näidatud.

Asudes semantiliselt analüüsima verbaalsubstantiivide tohutut hulka, tuleks kõigepealt leida kõige üldised tunnused, mis iseloomustaksid võimalikult suurt

rühma tuletisi. Sellega tuleksid esile just verbaalsubstantiividele iseloomulikud semantilised tunnused, sest kuna kõik verbid on semantiliselt erinevad, siis verbaalsubstantiivide semantilises representatsioonis sisalduv ühine peab olema lisandunud just derivatsiooniprotsessiga. Vene lingvist O. Revzina on kasutanud sõnatuletusvälja mõistet (Revzina 1969: 8). Vastavalt sellele rühmitatakse kõik verbaalsubstantiivid kahe semantilise tunnuse järgi: need on [+ELUS] ja [+LIIGENDATAV]. Substantiivid, mida iseloomustab semantiline tunnus [+ELUS], moodustavad tegi ja v. isiku välja. Olejäänud noomenid, mis on tähistatud semantilise tunnusega [-ELUS], moodustavad tegevuse ja seisundi välja, kui nende semantilises kirjes sisaldub tähis [-LIIGENDATAV], või asjade (esemete) välja, kui nende semantilises kirjes sisaldub tähis [+LIIGENDATAV]. Kõige üldisemate derivatiivsete ja grammatiliste tunnuste vahetõrka võib kujutada tabelina:

Derivatiivsed tähendused	TEGIJA	TEGEVUS	ASJAD
Grammatilised tunnused			
ELUS	+	-	-
LIIGENDATAV	+	-	+

Kui vaatleme lähemalt üksikõik missugust välja, siis näeme, et kõigile ühte ja samasse välja kuuluvatele substantiividele on omane teatud semantiline sarnasus, nende sisu võib edasi anda ühesuguse transformatsiooniga. Näiteks tegija välja puhul:

laulja	-	<u>x₁</u> kes laulab
kirjutaja	-	<u>x₁</u> kes kirjutab
lõpetanu	-	<u>x₁</u> kes on lõpetanud
upunu	-	<u>x₁</u> kes on upunud
õppija	}	- <u>x₁</u> kes õpib
õpilane		

Viimase tuletise puhul lisandub veel semantiline tähis, mis näitab et õppimine on antud isiku põhitegevus, n.-õ. elukutse. Transformi moodustab tuletuse aluseks olev verb pluss elementide kombinatsioon, mis osutab lähte- verbi semantilisele vahekorrale tuletisega. Nimetame seda elementide kombinatsiooni (käesoleval juhul x₁ kes..)

O. Revzina eeskujul välja semantiliseks skeemiks. Eesti keele tuletussüsteemis lisandub O.Revzina esitatud võimalusele isiku väljas veel teinegi semantiline skeem:

tapetu - x₁ keda x₂ on tapnud

soosik - x₁ keda x₂ soosib

Tegevuse ja seisundi välja puhul võime samuti leida ühise semantilise skeemi:

kirjutamine - see₁ et x kirjutab

laulmine - see₁ et x laulab

Erinevate sufiksrite puhul võib lisanduda teisigi semantilisi tunnuseid kuid põhiskeem jääb samaks:

sõidetavus - see₁ et /+ on võimalik et/
sõidetakse

kuuldavus - see₁ et /+ on võimalik et/
kuuldakse

Asjade väli on liigendatum ja siin pole võimalik kõigile välja liikmetele ühist semantilist skeemi leida. Tuleti-

sed, mis on markeeritud [-ELUS] [+LIGENDATAV], võivad tähistada tegevuse vahendit, tulemust, kohta ja.

Näiteks:

võimendi	-	<u>see, mille abil</u> x võimendab
hoidel	-	<u>see, mille abil</u> x hoiab
luuletus	-	<u>see, mille</u> x luuletab
pöörang	-	<u>see, kus</u> x pöörab

Kuid tähendus "asjad" paikneb kõrgemal abstraktsiooni tasandil kui tähendused "vahend" või "koht" või "tulemus" ja hõlmab kolm viimast kui oma alltähendused. Järelikult ka kolmas tuletiste grupp kujutab endast semantiliselt ühtset klassi ühise tähendusega "asjad".

O. Revzina ei pööra tähelepanu sellele, et tuletiste semantilist sisu avavad transformid kujutavad endast kõrvallauseid. Tegelikult saame ütelda, et igale tuletisele on võimalik seada vastavusse temaga sisuliselt identne kõrvallause. Järelikult peaksid tuletiste ja kõrvallausete semantilised representatsioonid olema vormilt ühesugused ja on vaid pragmaatilist laadi probleem, kas teatud semantiline alusstruktuur antud konkreetset juhul realiseerub pindstruktuuris kõrvallauseana või verbaalsubstantiivi konstruksioonina.

Tuletusalusele verbile semantilisi tunnuseid liisvaid derivatsiooniprotsesse on püüdnud modelleerida ka F. Nagy (1963). Süntaktiliselt deriveeritavaks peab F. Nagy ainult selliseid konstruksioone, kus tuletis on semantiliselt ekvivalentne lähtestruktuuriga ja sufiks moodab vaid sõnaliiki.

Semantilisi tunnuseid juurdessaanud tuletis on analüüsita-
v sel juhul, kui ta on asendatav mingi sõnaühendiga,
kus lähtetüvi oleks olemas omaette sõnana. Sel juhul
lähtestruktuur jaguneb kaheks: see osa, mis alles jääb,
ja see osa, mis kustutatakse. Kustutatav osa on mingil
kombel ekvivalentne liitega. Samuti peab ärajääva osa
sõnaliik ühtima tuletise sõnaliigiga. Generatiivses
grammatikas peab sisaldama transformatsioon (nn. sõna-
tuletustransformatsioon), mis asendab selle osa lähte-
lausel liitega. See asendatav osa on keeles piiritletav
ning võimalik esitada loendina. F. Nagy esitab 30 se-
mantilist tunnust, mida ungari keeles on võimalik läh-
testruktuurile lisada sufiksi liitmise teel. Need on
25 ühest tunnust: seisund, omandus, eesmärk, rühm, pärit-
olu, tulemus, väärtus, vahend, abikaasa, tegevusala,
eralduvus, sarnasus, koht, aeg, korduvus, mäng, väiksus,
esiletoomine (loomine), mõõt, ühendamine, osa, tervik,
kestvus, laiteerimine. Selle lisandub 5 tunnuste paari:
koht-omand, koht-eesmärk, koht-päritolu, koht-vahekord,
koht-tegevusala.

On selge, et derivatiivsete tähenduste hulk ja ka tä-
hendused ise on igas keeles erinevad, kuigi ei ole vä-
listatud ka teatud ühtelangemised või sarnasused. Olgu
siinkohal esitatud ungari keele derivatiivsed tähendu-
sed üheks võimalikuks näiteks selle süsteemi kohta.

Leksikaalsest käsitlesest lähtudes ei pööra F.
Nagy kahjuks tähelepanu asjaolule, et verbaalsubstantii-
vide tuletamine erineb muude leksikaalsete üksuste tule-

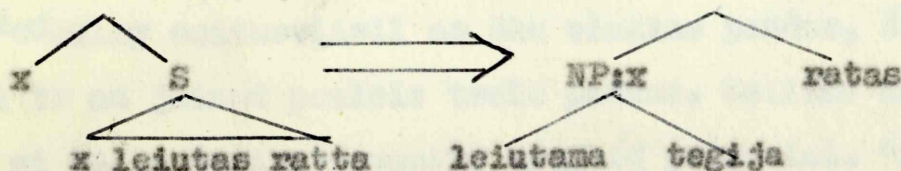
tamisest. Nimelt igasugusele derivatsiooniprotsessile omasele morfoloogilisele ja ~~kuhku~~ semantilisele aspektile lisandub verbaalsubstantiivide puhul veel süntaktiline aspekt: verbaalsubstantiivide tuletamise puhul ei moodustata lihtsalt verbist substantiivi antud morfoloogiliste reeglite abil ja antud semantilisi tunnuseid lisades, vaid teatud reegleid silmas pidades transformeeritakse lause nominalisatsioonikonstruktsiooniks, kusjuures lause verb (semantilise alusstruktuuri predikaat) omandab nominalisatsioonikonstruktsiooni põhisonana teatud transformatsioonireeglite rakendumise tulemusel pindstruktuuris verbaalsubstantiivi kuju.

Sammu edasi nominalisatsioonide käsitlemisel grammatikas teeb J. McCawley (1968). Ta visandab nominalisatsioonikonstruktsioonide alusstruktuurid, esitades nad vormilt sarnastena kõrvallausete alusstruktuuridega. McCawley kasutab erinevate nominalisatsioonitüüpide märkimiseks nn. vahekorra tähiseid e indekseid, mis näitavad nominalisatsiooni (resp. kõrvallause) vahekorda moodustajalausega. McCawley järgi omavad kõik nominalisatsioonid semantilised representatsioonid vormis

' x nii et $f(x)$ ' ,

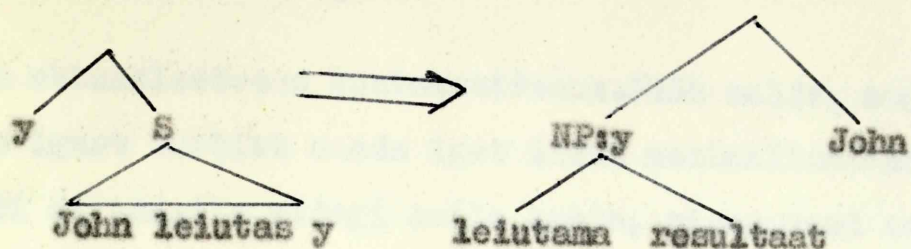
näiteks agentnominalisatsioon: Jalgratta leiutaja

(x) (x leiutas ratta) ehk

resultaatnominalisatsioon: Johni leiutis

(y)(John leiutas y) ehk

Nominalisatsioonikonstruktsiooni põhiseona koosneb sisestatud lause verbist pluss element, mis osutab tähise vahekorrale sisestatud lausega. Nominalisatsioonitransformatsioon kõrvaldab verbi lausest ja lisab sellele sobiva elemendi.

Derivatsiooniprotsesside selline käsitlemine on ilmselt otstarbekas küll neil juhtudel, kui tuleks asendada moodustajalausest mingi elemendi peale verbi, s.t. kui verbi semantilisele kirjetele lisandub mingi semantiline tähis. Kui aga moodustaja lause semantiline representatsioon säilib muutumatuna, muutub vaid pindstruktuur, siis on semantilise vahekorra tähise sissetoomine liigne, sest tegelikult mingit semantilist vahekorda selle sõna tavalises mõttes ei eksisteeri - tegemist on vaid ühe ja sama alusstruktuuri kahe erineva realisatsiooniga pindstruktuuris, sõltuvalt moodustajalause süntaktilisest positsioonist. McCawleyl ei ole ka endal hästi õnnestunud seda tüüpi nominalisatsioone oma süsteemi sisse viia, nimetatud transformatsioon jääb põhjendamata ja väheusutatavaks.

McCawley esitusviisil on üks oluline puudus, õigemini: ta on jäänud poolele teele pidama. Selline käsitlus ei esita derivatsioonile mingeid piiramisi. Kirjeldatakse vaid printsiipiaalseid võimalusi uute sõnade saamiseks, ei anta aga juhiseid reeglite rakendamise

kohta aktuaalsetesse kontekstidesse. Jääb mulje, nagu võiks igast verbist saada igat liiki nominalisatsioon, samuti ei raägita midagi selle kohta, missugused semantilised vahekorrad on üldse võimalikud verbi ja sellest tuletatud substantiivi vabel, kust on võetud esitatud indeksid 'tegija', 'resultaat' ja.

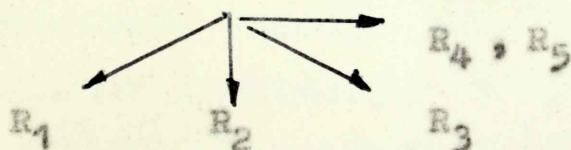
J. McCawley ei seadnudki endale eesmärki derivatsiooniga seotud probleeme lahendada, ta skitseerib vaid ühe võimaliku lähenemistee tuletusprotsessidele, kuid just eespool nimetatud suundades tuleks edasi liikuda derivatsiooniprotsesside semantilise modelleerimise käigus.

6. Tuletusprotsesside modelleerimisega on tegelnud ka Nõukogude Liidu generativistid, eelkõige S. Šahunjan ja P. Soboleva (Šahunjan 1965; Šahunjan ja Soboleva 1963, 1968; Soboleva 1970). Nende aplikatiivses mudelis on osa, mida nad nimetavad sõnade generaatoriks. Selles genereeritakse loomuliku keele sõnade abstraktsed analoogid, nn. R-struktuurid. Tuletamisprotsess algab struktuurita ("tühjast") juurest O, millele liituvad relaatorite R-sümbolid. Sõnade generaatoris interpreteeritakse neid järgmiselt: R_1 - verbi afiks, R_2 - substantiivi afiks, R_3 - adjektiivi afiks, R_4 - verbi laiendava adverbi afiks, R_5 - adjektiivi laiendava adverbi afiks. Nn. elementsõnad (tüvisõnad) on struktuur R_1O (näit. olema), R_2O (näit. kivi), R_3O (näit. suur), R_4O (näit. eile), R_5O (näit. väga). Teise astme tuletisi väljendavad sümbolid R_1R_1O (näit. oletama), R_2R_1O (näit. olemine) jne. Sõnatuletusstruktuuri all mõeldakse kõiki

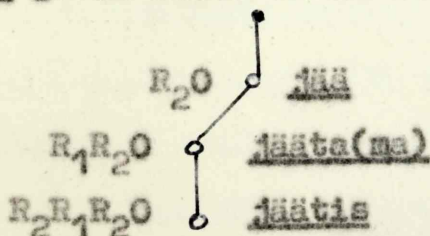
derivatsioonid, mis on vajalikud sõna saamiseks, s.t. kõiki sünkroonia jaoks relevantseid moodustamis- ja tükete. Nii on sõnade tuletamine sageli mitmeastmeline protsess, kusjuures tuletise sõnaliigi määrab viimane relaator. Aplikatiivse mudeli sõnade generaator annab kõik loogiliselt võimalikud relaatorite ühendid (R-struktuurid). Loomulikes keeltes on aga derivatsioonisamade piirid määratud foneetilis-morfoloogiliste ja semantilis-stilistiliste faktoritega. Loomulikus keeles realiseeritavaid relaatorite ühendeid nimetatakse L-struktuurideks.

Näiteks R-süsteemi struktuuri $R_2R_1R_2O$ üks võimalikke interpretatsioone on eesti keeles jätis, kus substantiivi tüvele on liitunud verbi sufiks ja sellele omakorda substantiivi sufiks.

Aplikatiivses mudelis kujutatakse selliseid tuletisi graafide abil. Igale relaatorile vastab kindlasuunaline nool, iga derivatsioonisammu märgitakse ringikesega noole tipus. Relaatoritele vastavate noolte suunad on järgmised:

Sõna jätis graaf oleks antud süsteemis järgmine:

Kirjeldatud aplikatiivse mudeli põhipauduseks üldise kee-
rulisuse kõrval on see, et täielikult jääb kajastamata
tuletiste semantiline külg. Mudel sobib vaid tuletiste

morfoloogilise külje kirjeldamiseks ja selle üht ideed
on mõnevõrra modifitseeritud kujul ka tuletiste morfo-
loogilise külje analüüsimisel käesoleva töö IV peatü-
kis rakendatud.

II

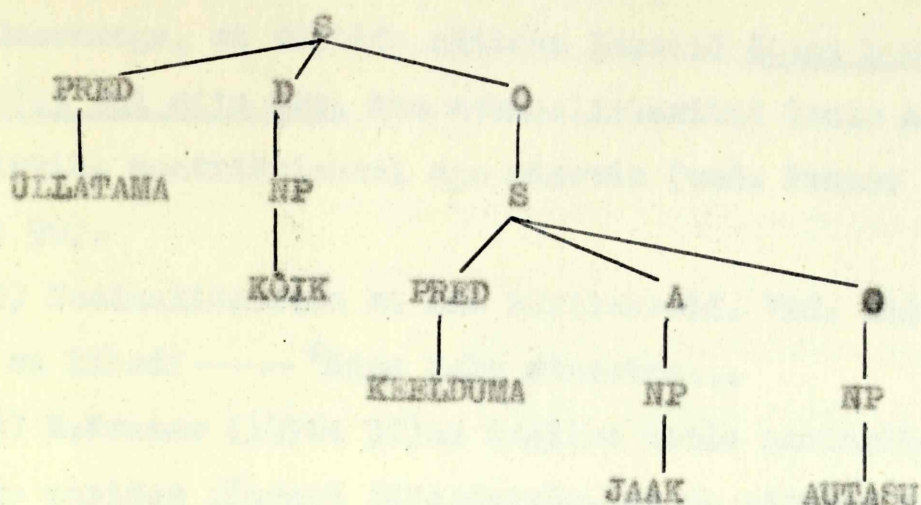
PREDIKAATNOMINALISATSIOONID

1. Käesolevas peatükis käsitleme lähemalt tuletisi, mida O. Revzina (1969: 8) on analüüsinud tegevuse ja seisundi välja kuuluvatena. Tunnuseid [-ELUS] ja [-LIIGENDATAV] sisaldavad oma semantilises kirjes näiteks sellised eesti keele verbaalsubstantiivid nagu keeldumine, tapmine, ehitamine, areng, tõrje jt. Kui võrdleme neid substantiive vastavate verbidega, mis on nende tuletamise aluseks (keelduma, tappma, ehitama, areneama, tõrjuma), siis võime ainsa erinevusega nende vahel teha välja sõnaliigilise kuuluvuse: esimesed kuuluvad substantiivide, teised verbide hulka. Semantilist erinevust esitatud substantiivide ja samatüveliste verbide vahel ei ole: substantiivide leksikaalsesse kirjesse ei lisandu tuletusprotsessiga ühtki semantilist tähist, võrreldes tuletusaluste verbide leksikaalsete kirjetega, samuti ei kustutata nominaliseerimisel ühtki semantilist tähist verbi leksikaalsest kirjest. Mautumatuks jäävad ka tähiste vahekorrad alusstruktuuris. Näiteks verbi tappma semantilise representatsiooni võime esitada kujul

PÕHJUSTAMA MUUTUMA MITTE ELAV

Samasugune alusstruktuur on ka substantiivil tapmine. (Semantilised elementaarpredikaadid on teatavasti meta-keele üksused, mitte loomuliku keele sõnad, mistõttu nende vormiline külg ei oma käesoleval juhul mingit tähtsust.) Võime järelikult väita, et seda tüüpi nominalisatsioonid muudavad ainult sõnaliiki, olles seega puht pindstruktuuri nähtus, süvastruktuur on sellistel substantiividel nagu keeldumine, tapmine, ehitamine, areng, tõrje jt. sama, mis tuletuse aluseks olevatel verbidel.

Nagu juba eespool öeldud, koosneb nominalisatsioonikonstruktsiooniga lause alusstruktuur tegelikult kahest lähtelausest: moodustajalausest, mis transformeeritakse nominalisatsioonikonstruktsiooniks, ja maatrikslausest, mis jääb tulemuslause baasiks. Moodustajalause sisestatakse maatrikslauseesse mingi argumendi positsioonis. Näiteks lause Jaagu keeldumine autasust üllatas kõiki alusstruktuur koosneb lousete (S_1): Jaak keeldub autasust ja (S_2): S_1 üllatas kõiki semantilistest representatsioonidest, mis on omavahel ühendatud nii, et esimene neist - Jaak keeldub autasust - esineb teise lause predikaadi üllatama ühe argumendina. Hargmikuna võiks see välja näha üldjoontes järgniselt:

Sellises positsioonis – s.t. kui lause esineb mingi kõrgema järgu lause argumendi tähise all – rakendub moodustajalausele automaatselt pindstruktuuri reeglite kompleks, mis annab sellele lausele nominaalse vormi Jaagu keeldumine autasust. Käesoleva näite puhul on neid reegleid kaks: 1) reegel, mis annab moodustajalause verbile kuju V_{mine} (kusjuures V=verbitüvi); ja 2) reegel, mis asendab moodustajalause nominatiivis subjekti Jaak genitiiviga. Mõlemad need transformatsioonid on postleksikaalsed, sest sõltub konkreetsetest leksikaalsetest üksustest, millise vormi need nominalisatsioonitransformatsiooni tulemusel saavad.

Nominaliseerida pole võimalik igasuguseid lauseid. On olemas teatud kitsendused struktuuridele, mis esinevad moodustajalausena.

(1) Nominaliseeritav lause peab olema vormis subjekt-NP - V - AT - (objekt-NP) - (X), kus AT märgib ajatähist ja X võimalikke määrusi. Ajatähis on vajalik selgitamaks nominalisatsioonikonstruktsiooni vahetõrva

oma ümbrusega, et vältida näiteks lauseid Jaagu homme kojusõit jäi eile ära, kus nominaliseeritud lause aeg on olevik, maatrikslausel aga minevik (vrd. Fraser 1970: 90).

(2) Nominaliseerida ei saa küsilauseid. Vrd. näit. Kuhu sa lähed? → *Sinu kuhu minemine...

(3) B. Fraser (1970: 90) on inglise keele nominalisatsioonide uurides jõudnud järeldusele, et ka eitavad laused ei allu nominalisatsioonitransformatsioonile. Eesti keeles on see reegel kehtiv vaid osaliselt: ühe osa nominalisatsioonide - nimelt mine-konstruktsioonide puhul - on eitavate konstruktsioonide tuletamine võimalik, kusjuures partikkel ei asendub eitussõnaga mitte. Vrd.

Jaak ei allu korraldusele → Jaagu mitteallumine

korraldusele...

Teiste sufiksrite abil moodustatud noomenite puhul pole eitavate nominalisatsioonide deriveerimine võimalik, vrd. näit.

Laps ei arene → *Lapse mitteareng /teeb vanematele surret/

See viitab ilmselt mine-tuletiste sugulasele infinitiividega, sest teatavasti eitatakse eesti keeles kõiki infinitiive eitussõna mitte abil. (Kolmandas, argument-nominalisatsioonide peatükis käsitletavatest sufiksitest on mitte abil eitatavad ja-, nu- ja tu- nominalisatsioonid, mis samuti on ilmselt lähemal verbivormidele kui teised sufiksist)

(4) Nominalisatsioonile ei allu modaalverbid. Vrd. näit.

Jaak võib olla väga hea laps

→ ⁺Jaagu võimine olla väga hea laps

→ ⁺Jaagu väga hea laps olla võimine

Nimetus kirjeldatud tüüpi nominalisatsioonid predikaat-nominalisatsioonideks, kuna nominaliseerida saab lauses predikaadina esinevat, s.t. parajasti väidetavat verbi ja nominalisatsiooni käigus viimane semantiliselt ei muutu.

Omaette küsimus on, millises ümbruses võib esineda nominalisatsioonikonstruktsioon, s.t. milline peab olema matrikslause. On selge, et nominalisatsioonikonstruktsioon ei saa esineda näiteks X-i positsioonis lauses nagu X magas magusasti või X on suur ja ümmargune. Nominalisatsioonikonstruktsioonide ümbruse probleemi me käesolevas töös üksikasjalikuma vaatluse alla ei võta, kuna teise lausestruktuuri sisestamise võimaluste uurimine on tegelikult matrikslausesse e. põhilausesse puutuvaid probleeme.

2. Järgnevalt vaatleme, millised verbaalsubstantiivid esinevad predikaatnominalisatsioonides, s.t. millise vormi võib nominalisatsioonitransformatsioon anda moodustajalause verbile. Eesti keeles on nominaliseeritavad kõik verbid.

Absoluutse produktiivsusega sufiks, mille abil saab semantilist alusstruktuuri muuta tuletada substantiive verbidest, on -mine: seisimine, joomine, söömine, levimine, tulemine, loojumine, käimine, löömine, olemine, pööramine, valimine, rändamine, püüdmine, laulmine, suru-

mine, vaatamine jne.

Näiteks.

Ühe koha peal seismine hakkas juba igavaks muutuma.

Üks püsivamaid traditsioone ülikoolis on tude-
giks löömine.

Kolmkümmend kilomeetrit käimist päevas ei tundunud
talle sugugi palju.

Õhtuti meeldis meile vaadata päikese loojumist.

Kas sulle keldri puhastamine kinni maksti?

mine-tuletisi on meie grammatikaõpikutes käsitletud kord
substantiividena, kord verbimuudetena. Varasemates gram-
matikates peeti neid üldiselt verbimuuteiks (Hermann
1905: 84) või käsitleti nii verbi kui ka substantiivi
all (Jõgever 1919: 9, 50). 1933.aastal ilmus selle kü-
simuse kohta ajakirjas "Eesti Keel" E. Nurme artikkel
(Nurm 1933), millele toetudes Akadeemiline Emakeele
Selts võttis vastu otsuse pidada mine-tuletisi üldiselt
substantiivideks, kuid esitada ka verbivormide loetelus.
Veel 1951.aastal ilmunud keskkooligrammatika morfoloogia-
osas käsitletakse mine-deverbaale verbi käändeliste
vormidena infinitiivide ja partitsiipide kõrval, nime-
tades neid teonimedeks tunnusega-mine (Kask jt. 1951a:
155). Sama grammatika tuletusõpetuse osas on aga mine
esitatud verbidest nimisõnu tuletava liitena (Kask jt.
1951b: 19). Hilisemates grammatikates on loobutud verbaal-
substantiivide käsitlemisest verbivormidena ja paiguta-
tud nad kõik substantiivide hulka. Siiski on mine-tule-
tistel nn. "genuinsete substantiividega" võrreldes mõ-
ningaid erinevusi. Enamik mine-tuletisi esineb ainult

ainsuses: hingamine, tõlkimine, massimine, lookimine,
kirjutamine, ärkamine, avamine, valgustamine jne.
Näiteks.

Uppunule tehti kunstlikku hingamist.

Kirjastusel on plaanis mitmete väliskirjanduse
suurteoste tõlkimine.

Õhtupooliku sisustas ta kirjade kirjutamisega
kodustele ja sõpradele.

mine-tuletise laiendina ei saa kunagi esineda nimisõnane
tavaliselt omane possessiivne genitiiv, mine-tuletise
genitiivis täiend on kas subjektiline või objektiline.
Näiteks.

Kõik vangutasid minu ärkamist nähes uudishimuli-
kult pead. (← Mina ärkan, vrd. *Minul on
ärkamine)

Ei olnud ühtki nii julget, kes oleks tahtnud
Jaagu valgustamist selles asjas enda peale võtta.
(← Jaagu valgustatakse, vrd. *Jaagul on val-
gustamine.)

3. mine-sufiksi kõrval võib moodustajalause verbile
predikaatnominalisatsioonides liituda ka mitmeid teisi
sufikseid. mine-sufiksiga võrreldes on nende rakendamise
ulatus piiratum, sõltudes tuletusaluse verbi morfoloogi-
lisest tüübist (selle kohta vt. lähemalt IV peatükis).
Osa nende sufiksrite tuletistest on mitmetähenduslikud.
Näiteks võib käik tähistada niihästi tegevusprotsessi

kui ka tegevuse üksikjuhtu (sündmuste kõik, aga käik rektori juurde), kutse nihästi tegevuse vahendit kui tegevust (Saali sai vaid kutse ettenäitamisel, aga Ma ei kuulnud kaaslaste kutset). Seetõttu võib osa selles peatükis näidetena esitatud verbaalsubstantiividest esineda näidetena ka teistes peatükkides. Lähemalt on mitmetähenduslikke verbaalsubstantiive käsitletud V peatükis.

3.1. Kõige aktiivsem⁺ sufiks selles tähendusrühmas on -g. Eriti sageli kasutatakse g-tuletisi neil juhtudel, kui verbaalsubstantiiv esineb liitsõna täiendosisena, näiteks kuuldetu (=kuulamistu), kinkeakt (=kinimisakt), maksevahendid (=maksimisvahendid), rüüsteretk (=rüüstamisretk), õpperaamat (=õppimisraamat), piirdeaed (=piiramisaed), pästekomando (=päästmiskomando), hiilsees (=hiilgamisaes), mööteristad (=möötmisriistad) jne.

Tuletusaluse verbi semantiline alusstruktuur säilib muutumatuna näiteks selliste tuletiste puhul nagu veene, hiile, tape, kuule, makse, rüüste, niide, hange, kise, läide, mööde, kraabe, piire, lepe, hiive, toide, sõtk, riive, lepe, vaibe, hõõre, sõõve, haage, põime, hõlje, paine, lõpe, põige, pääste, kaabe, varje, pake, toime, õpe, kanne, keede, kaeve, keere, täide, katke, kutse, teke, veere, sõue, hoie, nõele, raie, taane, keste, koste, pääse, haue, kuhie, moone, hoole, siire, kalle, ripe,

⁺Aktiivsuseks nimetame liite või tuletusmalli sagedust tänapäeva keeles. Seega on aktiivsus suhteline mõiste: saab rääkida ainult liite või tuletusmalli aktiivsusest võrreldes mõne teisega.

kinge, hinge.

Näiteks.

Universumi teke probleem on tänini lahendamata.

On kogutud andmeid lindude rände kohta.

Edu pandiks on mitmekesine taktika nii rände kui ka kaitse puhul. (KK)

Käbrikkoerte rüüste tetrede seas kestab. (KK)

Ta ei jõua kuhugi kogu oma piüdest hoolimata. (KK)

Tunnen ta käte isalikku puudete. (KK)

Hooglemist kangil sooritatakse tavaliselt rippes. (KK)

Puhastusraiet poleud selles metsas tehtud juba mitu aastat.

3.2. Tegevusprotsessi märkimiseks kasutatakse ka suurt hulka ü-tuletisi. Predikaatnominalisatsioonides esinevad sellised ü-tuletised nagu kiit, mölli, peit, pelg, laul, nutt, käsitelu, eritelu, esitelu, arutelu, kasv, seis, kaðu, looks, kius, sõim, rutt, kulg, gaðu, põlg, pesu, aju, peks, tants, miss, tõus.

Näiteks.

Ta silmis oli pelg ja võõristus, sest kiidusõnu ei olnud ta ilmselt oodanud.

Vaikselt õhtul kostis noorte laul kaugele.

Jutlustaja ennustas uskumatutele kaðu ja hukatust.

Rahva teadlikkuse kasv viib ta varem või hiljem revolutsioonini.

Kiire tõusu eest ametiredelil oli noormees tänu võlgu oma isa kõrgele positsioonile.

Lumesaðu oli väga tihe.

Kirjandusteose arutelu kestis poole ööni.

Jooks on tervisele väga kasulik.

Majavalitseja kiusule ja sõimule ei pidanud ükski üürnik vastu.

Aja kulgu on võimatu peatada.

Suur hulk u-substantiive esineb tegevusprotsessi tähenduses liitsõnade esikomponendina: kasvuaastad (=kasvamisaastad), pesupäev (=pesemispäev), ajajaht (=ajamisjaht), voolukiirus (=voolamiskiirus), seisukoht (=seismiskoht), jooksuaeg (=jooksmisaeg), sõimusõnad (=sõimamissõnad), peksupink (=peksmispink) jt.

3.3. k-tuletistest esinevad predikaatnominalisatsioonides sellised substantiivid nagu püük, müük, levik, minek, tulek, panek.

Näiteks.

Kirovi-nimeline kalurikolhoos täitis esimese kvartali püügiplaani enne tähtaega.

Lillede müük elanikkonnale on organiseeritud halvasti.

Kuulujuttude levikule on võimatu panna piiri.

Kosmonaudi minekut stardiplatsile jälgisid tuhanded televaatajad.

Kuigi vahemaa oli vaid paar kilomeetrit, kestis kojutulek terve tunni.

Lillede panek Tundmatu Sõduri hauale toimus puhkpillimuusika saatel.

3.4. i-tuletistest esinevad tegevusprotsessi tähenduses sellised substantiivid nagu sünd, kõnd, sünd, külv, künd.

Näiteks.

Lapse sünd on perekonnas oodatud sündmuseks.
Suviilja külv tuleb lõpetada veel sel nädalal.
Luubi alla tuleb võtta asutuste ja ettevõtete
keelepruuk.

Oktoobri keskpaigaks oli kesakü*nd* lõpetatud.
Pärast pooleaastast voodisolemist tuli tal tükk
aega kõndi harjutada.

i-tuletised nagu g- ja u-substantiividki esinevad sageli
liitsõna täiendosisena: sunnimeetod (=sundimismeetod),
sünnikuupäev (=sündimise kuupäev), lüpsisagregaat (=lüps-
isagregaat), külvimasin (=külvamismasin), künniader
(=künnimisader).

3.5. Nendest verbidest, millest morfoloogilised tule-
tismallid ei võimalda moodustada lühemaid g-, u- või i-
substantiive, kasutatakse liitsõna täiendosisena enami-
kul juhtudel us-tuletisi; näiteks arutluskäik (=arutle-
miskäik), eraldusmärk (=eraldamismärk), korrutustabel
(=korrutamistabel), eristusviis (=eristamisviis), kir-
jutuslaud (=kirjutamislaud), suvitusrajoon (=suvitamis-
rajoon), pesitsuspaisad (=pesitsemispaisad), kihutus-
kõne (=kihutamiskõne), liiklusdekaad (=liiklemisdekaad),
teenindusministeerium (=teenindamisministeerium), ehi-
tusmaterjal (=ehitamismaterjal), korrastustööd (=korras-
tamistööd), kasvatusasutus (=kasvatamisasutus), jaotus-
kava (=jaotamiskava), puhastusvahend (=puhastamisvahend),
õmblusvabrik (=õmblemisvabrik) jne.

Iseseisvalt esinevad us-tuletised tegevusprotsessi
tähtsuses harva. Mõningaid näiteid võib siiski tuua.

Ruumide viimistlus võtab veel aega.

Inimesekujutus on autori nõrk külge.

Verine arveteõigendus on kuulunud juba inimese ürgomadustesse.

Järgnevaist jutustustes jätkub inimesühika teravdatud vaatlus.

Fonetika õpetus koolis tegeleb häälikutega peamiselt õigekirjutuse eesmärgil.

3.6. ng-tuletistest esinevad predikaatnominalisatsioonides sellised nagu areng, õitseng, häving.

Meie kutseliste orkestrite areng läheb tõususuunas.

Nende aastatega lõppes ka "Estonia" teatri õitseng.

Nii mõnelgi mehel on tulnud pealt näha oma elutöö hävingut.

J.V.Veski on küll ng-tuletiste sellise kasutamise vastu sõna võtnud (Veski 1956: 111), väites, et "eesti keele sisese seaduse põhjal väljendab ta /ng-sufiks/ tavaliselt üksikfaasilist, ühepuhutust või üheperioodilist tegevust, tegevusjärku, nagu see sisaldub sõnades: istung, loeng, valang, toiming, murrang, avang, kuna tegevuse kestuslikkust annab edasi sufiks -mine". Põhimõtteliselt tuleb J.V.Veski selle väitega nõustuda, kuid ülalesitatud kolme tuletist on siiski juba liiga laialdaselt kasutatavad tegevusprotsessi tähenduses, et neid oleks veel võimalik või otstarbekas vääreks kuulutada ning nende sellise tarvituse vastu võidelda. Tuleb ilmselt leppida, et "keele sisemine seadus" on siin aastatega liberaalsemaks muutunud ja hakanud vähemalt loetletud kolmes sõnas eelistama ka tegevusprotsessi tähenduses lü-

hemaid ng-vorme pikematele nine-tuletistele.

3.7. Liitsõnades ja fraseoloogilistes ühendites võib tegevusprotsessi tähenduses kohata ka üksikuid m(a)-tuletisi, nagu lähed löömaks, on käima peal, kõik ei ole saamapäevad, muist on ka söömapäevad.

3.8. Kui tuletuse aluseks on onomatopoeetiline või deskriptiivne verb, kasutatakse predikaatnominalisatsioonides n- või g-tuletisi. Mõlemad sufiksid on produktiivsed. n-tuletistest esinevad predikaatnominalisatsioonides sellised substantiivid nagu mürin, särin, kärin, mühin, aisin, vulin.

Näiteks.

Lennuk tõusis õhku tugeva mürina saatel.

Vee vulin tekitas kevadise tunde.

Köögist kostis praetava toidu särinat.

g-tuletistest esinevad predikaatnominalisatsioonides müha, koha, kära, müra jt.

Näiteks.

Peipsi lainete müha kostis kaugele.

See kära ja müra ei anna me kõrvadele hetkekski rahu.

4.1. Küllalt suur hulk verbaalsubstantiive tähistab nn. tegevuse üksikjuhtumit või ühekordset tegevust, kui väljendada kooligrammatika terminis (vrd. näit, Vääri 1968: 156). Vastleme lähemalt selliste tuletiste erinevust tuletusprotsessi väljendavatest substantiividest ja nende vahetada tuletusaluste verbidega. Võrdleme lauseid

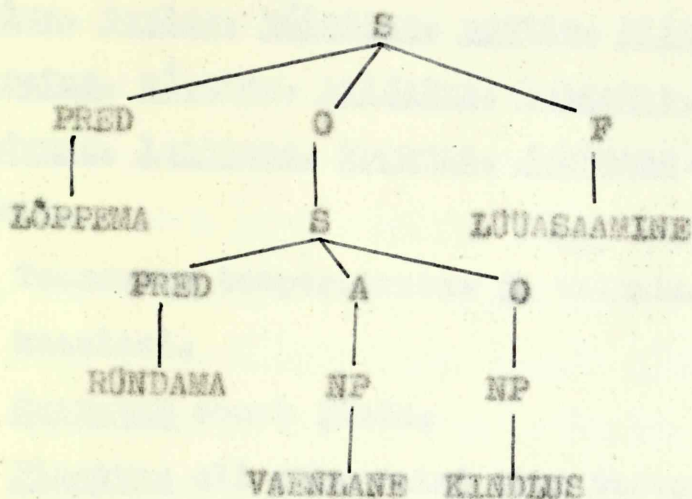
(1) Vaenlase rünnak kindlusele lõppes lüüasaamisega.

(2) Kindluse ründamine võib kaasa tuua suuri kaotusi. Esimeses lauses on tegemist lõpuleviidud tegevusega, s.t. tegevus ('ründamine') on toimunud teatud piiratud ajavahemiku jooksul. Teises lauses tegevusele mingeid ajalibi piiranguid pole esitatud. Esimeses lauses kaasneb tuletisega rünnak juba ka tegevuse ajalise lõpu tähis, tegevus moodustab ajalise terviku alguse ja lõpuga, ka näiteks sellises lauses nagu

(3) Rünnak kindlusele on planeeritud homseks.

Lausete (1) ja (2) alusstruktuurides esineb mõlemal moodustajalause X ründab kindlust. See lause osutub lähemal vaatlusel kahemõtteliseks. Nimelt võib ka lause X ründab kindlust olla ajaliselt piiratud või mitte, tähistada ühekordset või katkematut, ajaliselt määramata tegevusprotsessi. Esimeses tähenduses annab nominalisatsioonitransformatsioon moodustajalausele pindstruktuuris kuju (X-i) rünnak kindlusele, teises tähenduses kindluse ründamine(X-i poolt). On ükskõik, kas me läheneme lausele Fillmore'i positsioonilt (Fillmore 1968: 44), et lausele kui tervikule omased elemendid nagu eitus, aeg, moodus, aspekt lisanduvad lause semantilisele representatsioonile modaalsuskomponendiga, või võtame omaks McCawley küllaltki veenvalt põhjendatud seisukoha (McCawley 1969), et ajakategooriad kujutavad endast iseseisvaid predikaate, mis lähtuvad teatud "kõrgematest lausetest". Ikkagi on ilmne, et aja-, aspekti-, lõpetatuse jm. tähised sisalduvad juba moodustajalause alusstruktuuris, aga mitte

ei lisandu nominalisatsioonitransformatsiooniga. Seega on ka tegevuse üksikjuhtumi puhul tegemist predikaatnominalisatsiooniga, mis muudab vaid sõnaliiki pindstruktuuris, kusjuures semantiline alusstruktuur jääb muutumatuks. Lause (1) alusstruktuuri võime esitada kujul

mis vastava modaalsuskomponendi puhul transformeeritakse pindstruktuuriks (1). Kuidas modaalsuskomponenti täpselt esitada, selle jätmise praegu vaatluse alt välja, kuna käesoleva töö seisukohalt ta meile otsest huvi ei paku.

Vaatleme nüüd, millised sufiksid võivad nominalisatsioonitransformatsiooniga moodustajalause verbile lisanduda, kui modaalsuskomponendis sisaldub ajalise piiratud tähis. Suures osas ühtivad need tegevusprotsessi märkimiseks kasutatavate sufiksitega.

4.2. Kõige aktiivsem sufiks selle tähendusrühma puhul on -us. Tegevuse üksikjuhtumi tähenduses esinevates predikaatnominalisatsioonides kasutatakse selliseid neguletiisi nagu muutus, kaklus, suplus, hädalitus, kavatus, manitus, kõnelus, vaatlus, tõmblus, ehmatus, õppus, lõikus, algus, laitus, esitlus, märkus, kahtlus, seisklus.

hädaldus, tõlgendus, julgustus, liigutus, taotlus, kümb-
las, seisatus, karistus, laulatus, hädaldus, äratus,
katkestus, aevastus, koputus, pingutus, haigutus, lähe-
tus, xinguxux kolksatus, kummardus, vestlus, jakelus,
suudlus, kallistus, töötus, naudutus, avastus, võitlus,
vaidlus, taulus, võistlus, pettus, kiitus, hirmatus,
piiksatus, võpatus, kiljatus, huigatus, karjatus, kactus,
kiindumus, loobumus, kogemus, juhtumus jne.

Näiteks.

Tammseare temperamentne ja vaikukas vestlus võlus
kaaslast.

Naeratus annab jõudu.

Pingutus oli vähendanud tema vastupanuvõimet.

Kaklus lõppes õige pea ja üpris kurvalt.

Ta nagu otsis igasuguseid seiklusi.

Kõnelus siirdus juba algusest peale ebameeldivale
teemale.

Eriisainimeste vaidlusi on alati huvitav pealt kuu-
lata.

Kõik meie taotlused on jäänud tulemuseteta.

Tema liigutused olid kuidagi nurgelised ja järsud.

Nende pikki arutlusi ei suuda keegi lõpuni jälgida.

Mitte alati ei vii vaatlused uutele avastustele.

Sõja lõpupäevil ulatavad Eestissegi ekspressionismi
mõjutused.

Poeedi kodumaa olid sündinud suured muutused.

Keegi ei kuulanud talija vaikset koputust.

Kirjaniku üritus anda oma ajast igakülgne ülevaade
lõppes nurjumisega.

Kapitalisatutused ulatusid 1965. aastal miljardi dollarini.

Päikesevarjutus mõõdukas.

Korterinaabrite kaebused muutusid juba liiga segadasteks.

Vanemate inimeste kiitus mõjub lastele positiivselt.

4.3. Küllaltki aktiivne on predikaatnominalisatsioonides e-sufiks. Tegevuse üksikjuhtumit märgivad sellised e-tuletised nagu torge, palve, võte, rünne, nõõge, kärbe, pooge, hõige, võnge, kaige, rõke, tuige, põrse, haage, suhe, äie, soie, lõige, visse, tõste, lõike, põõre, hüpe, tõmme, püie, ränne, tõuge, seade, haare, hälve, puude, nibe, liue, kaeve, kilge, norse, tahe, nõue, nuukse, lõise, karie, hüie, suise, niide jne.

Näiteks.

Kehtib nõue, et kogu valvata tuleb tolliametis registreerida.

Eideke ei saanud nuukseid tagasi hoida.

Nitmes majandis ootab ristiku teisest niitest kogutud seemnehein peksmist. (KK)

Nihked paremale suunas on ometi märgatavad.

Vehkleja meisterlik torge pälvis pealtvaatajate heakskiitu.

Vastse kujunemist valmikuks nimetatakse moondeks. (KK)

Minuti pärast oli tüdruk osava lõikega paadi laintesse tõuganud.

Minu palvet ei võetud kuulda.

Maadleja kasutas keelatud võtet.

Kaaslaste nõõgetest välja tegemata jätkas pois oma tegevust.

Vaikselt õhtul kostsid laste hõiked ja kilked kaugele.

Tantsijad tegid järsu pöörde,

Tarmaku viimane hüpe oli rekordilähedane.

Esimene tõuge oli nii tugev, et majad purunesid.

Poisid ei pannud esineja vihjet täheleegi.

Lõvi mõirged kostusid teise loomaaia otsa.

4.4. ng-tuletiste enamik esineb samuti predikaatnominalisatsioonides tegevuse üksikjuhtumi tähenduses: õping, toiming, sööming, looming, murrang, treening, puhang, valang, vohang, hõivang, hoovang, veerang, haarang, avang, kutsung, solvang, otsing, keerang, lamang, lehang, uring, soosing, aisting jne.

Näiteks.

Teadlaste viimaste aastate uringud viisid üllatavate järeldusteni.

Estri kaudu jõudis hädas oleva laeva kutsung kiiresti sadamasse.

Juhataja soosingut oli väga kerge ära teenida.

Keegi ei uskunud, et Ulo Tiidu solvangut nii südamesse võtab.

Äkiline tuulepuhang lõi segamini kõik hooliga kokkukogutud lehed.

Suurmeistri avang üllatas oma julgusega.

Kõiki tütarlapse toiminguid saatis laul.

Empiriokrititsistid peavad esemeid meie aistingute kompleksideks.

Pärast treeningut läksid sportlased duši alla.

Tugev vihmavalang leotas kõik riided läbi.

Haarangu sai surma kaks militsionääri.

Püüsiakute korduvaid otsinguid kroonis lõpuks edu.

4.5. u-tuletistest esinevad piiratud ajavahemikku märkivates predikaatnominalisatsioonides sellised noomenid nagu aim, sööt, piiks, hukk, lait, loit, lask, (vas-tu)hakk, pauk, juht, mõju, lõpp, lend, sõit, käsk, tänu, pääs, jooks, tõus, võit, hüüd, hoid, käik, ränd, püüd, hõisk, nuuks, võtt, murd, tapp, hõik, tegu, heit, jätt.

Näiteks.

Havitavad olid ka mitmete õpilaste tuumakad sõnavõttud.

Käsk rivist välja astuda tuli talle ootamatult.

Küti lask oli täpne nagu alati.

Just siis, kui meeskonna võit oli juba käegskatsustav, tehti andestamatu viga.

Kaitsja tegi osava söödu ja pall lendas korvi.

Lana juurest ei kostnud ühtki piiksu.

Salapärasest laevahukkudest on kirjutatud palju.

Kangrute vastuhaku surus politsei õhtuks maha.

Ootamatu pauk ehmatas linnud põõsastest minema.

Püramidooni mõju oli lühiajaline.

Poiss jälgis mesilase lendu ühelt õielt teisele.

Sõit Novgorodi jäi kõigile kauaks meelde.

Ta ei oodanud tänu.

400 m jooks lõppes meie sportlastele halvasti.

Keegi ei kuulnud minu hüüdu.

See tegu ei ole küll kellelegi auks.

Keerulisest situatsioonist ei näinud olevat pääsu.

Geoloogid tegid kokkuvõtteid suvistest rändudest.

4.6. Predikaatnominalisatsioonides esineb tegevuse üksikjuhtumi tähenduses ka enamik k-tuletisi, nagu seisak, pöörak, loojak, käik, löök, hüüak, astak, hüpak, rabak, rapsak, rännek, laksak, rünnak.

Näiteks.

Käik dekaani juurde ei töötaud kujuneda kuigi meeldivaks.

Võistleja täpne löök kutsus esile üldise vaimustuse.

Turistid imetlesid päikese loojakut merre.

Pille uinek kestis kahtlaselt kaua.

Ettepanek kohandada ortograafia kõneldava keelega põhjustas pastorite irooniat.

Ameeriklaste rünnakud Saigonile jätkuvad.

Autoavarii põhjustas pooltunnise seisaku.

Geoloogide rännakud muutusid järjest pikemaks.

Teist laksakut poisike enam ootama ei jäänud.

4.7. Üksikutel juhtudel kasutatakse käsitletava tähendusrühma puhul predikaatnominalisatsioonides ka i-tuletisi. i-tuletistest märgitagu selliseid nagu nähv, seis, nöök, lüps, rööv, jaht.

Näiteks.

Lõunase lüpsi ajal pandi karjalaps oksaga lehmade seljast parme poletama.

Peremees andis ruunale paar nähvi.

Teavile tuli iseendast nöök suhu.(KK)

See reis kestis meil kaks aastat.

Pangaröövide arv kasvab kohutava kiirusega.

5. Moodustajalause transformeerimisel nominalisatsioonikonstruktsiooniks toimuvad mitmesugused grammatilised muutused. Peale predikaatverbi, mis transformeeritakse verbaalsubstantiiviks, antakse pindstruktuuris edasi ka alusstruktuuri teised elemendid, mis nominalisatsioonikonstruktsioonides saavad atribuutideks (vt. Kasik 1968 ja 1970). Kõige sagedamini esineb verbaalsubstantiivi laiend genitiivis, näit. laose sünd, kirja kirjutamine. Peale selle võivad verbaalsubstantiivid moodustada sõnaühendeid mitmesugustes teistes käänetes laienditega, näit. tutvus lauljatariga, turule minek, vihma käest räästa alla sattumine.

Juba Kettunen märgib oma töös "Lauseliikmed eesti keeles", mis on tänini jäänud üheks arvestatavamaks ja põhjalikumaks ülevaateks eesti keele lauseliigenduse kohta, et verbi substantiiviks kujunemise tõttu sageli tegelikult adverbiaalina esinev laiend saab atribuutiks. L. Kettunen nimetab selliseid laiendeid adverbiaalseteks substantiivatribuutideks (Kettunen 1924: 81). Tänapäeval peetakse neid üldiselt atribuutideks. Kuid on ka teistsuguseid seisukohti. E. Hakulinen näiteks peab kõiki verbaalnoomenite kohakäändelisi laiendeid adverbiaalideks (Hakulinen 1954: 90), E. Lindén aga vaatleb neid üheaegselt nii substantiivi kui verbi laienditena (Lindén 1954: 290).

Vaatleme nüüd lähemalt, milliseid muutusi moodustajalause grammatilises ehituses toob endaga keasa nominalisatsioonitransformatsioon predikaatnominalisatsioonide puhul. Eraldi pöörame tähelepanu subjekti edasi-

andmisele, objekti edasiandmisele ja muude moodustajalause verbiga seotud laiendite edasiandmisele predikaatnominalisatsioonides.

5.1. Moodustajalause subjekt transformeeritakse kõige sagedamini genitiivtäiendiks verbaalsubstantiivi ees.

Õuest kostis laste naeru. (← Lapsed naeravad.)

Vehkleja meisterlik torse pälvis pealtvaatajate heakskiidu. (← Vehkleja torkab.)

Möödunud sajandi alguses hakkas matemaatikas arenema uus suund. (← Sajand algab.)

Kõik vangutasid minu ärkamist nähes uudishimulikult pead. (← Mina ärkan.)

Artiklis iseloomustatakse sõetoodangu muutumist mitmetes riikides. (← Sõetoodang muutub.)

Genitiivi kõrval kasutatakse tegevussubjekti väljendamiseks mitmesuguseid variantvõimalusi. Sageli väljendatakse tegevussubjekti ablatiiviga.

Lõök vastaselt oli nii tugev, et pani hetkeks hinge kinni.

Vrd. vastase lõök (← Vastane lõõb.)

Huvitavad olid ka mitmed sõnavõtud õpilastelt.

Vrd. õpilaste sõnavõtud (← Õpilased võtavad sõna.)

Osav sõõt kaitsjalt tõi palli otse korvi alla.

Vrd. kaitsja sõõt (← Kaitsja sõõdab.)

Ablatiivis tegevussubjekt on võimalik ainult sel juhul, kui tegemist on elusa tegijaga subjekti positsioonis.

Teistsugust subjekti ablatiiviga väljendada ei saa.

Püramidooni mõju oli lühiajaline.

(← Püramidoon mõjub.)

Vrd. *mõju püramidoonilt.

Retsiprooksete verbide korral on tegevussubjekt väljendatav ka kaassõnalise vahel-konstruktsiooniga verbaal-substantiivi järel.

See igavene võitlus aine ja vaimu vahel ei esine enam nii konkreetsetes tähenduses.

Vrd. aine ja vaimu võitlus (← Aine ja vaim võitlevad.)

Lapsepõlves olid löömingud naabripoiste vahel kaunis sagedased.

Vrd. naabripoiste löömingud (← Naabripoised löövad.)

Suhted nende vahel jäid endiselt sõbralikeks.

Vrd. nende suhted (← Nemad suhtuvad /teineteisesse/.)

On võimalik kasutada ka kahekordset transformatsioon, mille tulemusena moodustajalause subjekt saab adjektiivse kuju: aine ja vaimu vaheline võitlus, naabripoistevahelised löömingud, nendevahelised suhted.

Kui predikaatverb transformeeritakse mine-substantiiviks, võib tegevussubjekti väljendamiseks kasutada poolt-konstruktsiooni. Seda tehakse harilikult neil juhtudel, kui verbaal-substantiivi ees asub objektiline genitiivtäiend. Subjektilise genitiivtäiendi kasutamine pole sel juhul võimalik, sest tekiks mitmesed süntaktilised seosed.

Pärast käsikirja läbivaatamist autori poolt alustatakse toimetamist.

Vrd. ? pärast autori käsikirja läbivaatamist

(← Autor vaatab käsikirja läbi.)

Metseenluseks peetakse kirjaniku ülalpidamist isiku või institutsiooni poolt.

Vrd. ? isiku või institutsiooni kirjaniku ülalpidamist

(← Isik või institutsioon peab kirjanikku ülal.)

Ka poolt-konstruksiooni saab tegevussubjekti väljendamiseks kasutada ainult sel juhul, kui subjektina esineb elus tegija. Vrd. *ukse avamine võtme poolt.

Nagu vahel-konstruksioon, nii võib ka poolt-konstruksioon esineda tegevussubjekti positsioonis adjektiivsena.

Pärast autoripoolset käsikirja läbivaatamist

alustatakse toimetamist.

Adjektiiviseeritud konstruksioone saab tegevussubjekti väljendamiseks kasutada laiemalt kui poolt-konstruksiooni. Kui viimane on rakendatav vaid mine-konstruksioonides, siis adjektiiviga võib väljendada tegevussubjekti ka teiste sufiksrite abil tuletatud verbaalsubstantiivide puhul.

Minupoolset palvet ei võtnud keegi kuulda.

Vrd. ? palve minu poolt (← Mina palun.)

Poisid ei pannud esinejapoolset vihjet täheleegi.

Vrd. ? vihje esineja poolt (← Esineja vihjab.)

Intransitiivsetest verbidest moodustatud verbaalsubstantiivide puhul väljendatakse tegevussubjekti sageli verbaalsubstantiiviga liitsõna moodustava genitiivis täiendsõnaga.

Tuuletõmbus mõjub halvasti tervisele.

(← Tuul tõmbab.)

Veevool on väga tugev. (← Vesi voolab.)

Äkiline tuulepuhang pidi paadi pesaegu ümber lükkama. (← Tuul puhub.)

Kui mõlemal lähtelausel (nii moodustaja- kui maatriks- lausel) on sama subjekt, siis väljendatakse see tulemus- lauses ainult üks kord -- põhilauses.

Näitleja lõpetas ettevalmistused lavaleminekuks.

(← Näitleja valmistab ette.)

Ta tuli toime ka kõrgushüppega.

(← Ta hüppab /kõrgust./)

Terve hommikupooliku tegeles Jaak kohvri pakki- misega. (← Jaak pakib /kohvrit./)

Ka temporaalsete adessiivis mine-tuletisega konstrukt- sioonide puhul võib nominalisatsioonikonstruktsiooni tegevussubjekti väljendada maatrikslause subjekt.

Lepingu sõlmimisel kinnistab kirjastus teosele toimetaja. (← Kirjastus sõlmib /lepingu/.)

Jaak manas küsimuse esitamisel ette ilmsüütu näo. (← Jaak esitab /küsimuse/.)

Sellistes lausetes väljendab nominalisatsioonikonstruktsioon samaaegset, põhilause tegevusega paralleelselt toimuvat tegevust, seetõttu võib teda pidada des-lause- lühendi variandiks. Enamasti ongi adessiivis mine-tuleti- sega konstruktsioonid ja des-konstruktsioonid vastastik- ku asendatavad (vt. Uuspõld 1966: 94 jm.), vrd.

Lepingu sõlmimisel	}	kinnistab kirjastus
Lepingut sõlmides		teosele toimetaja

Jaak manas { küsimuse esitamisel } ette ilmsüütu näo.
 { küsimust esitades }

Adessiivis mine-tauletisega konstruktsiooni tegevussubjekt ja põhilause subjekt on samased analoogiliselt des-konstruktsiooni samasubjektilisusega. Täenduselt ei ole des-konstruktsioon ja adessiivis mine-tauletisega konstruktsioon neis lausetes siiski täiesti identsed. des-konstruktsioon on tugevama temporaalse varjundiga, mine-konstruktsiooni puhul on aga ajaline moment nagu taandunud, varjatud.

Kui nominalisatsioonikonstruktsioon esineb maatrikslause subjekti positsioonis, siis võib tegevussubjekti väljendada põhilause adverbiaal allatiivis või adessiivis, kusjuures tal vahetu grammatiline seos konstruktsiooni põhisonaga puudub.

Vestlus alati ühtede ja samade inimestega muutus talle igavaks.

(← Tema vestleb.)

Koormavedu pole hobusele kerge.

(← Hobune veab /koormat/.)

Rahvalaulude liigitus ei ole Rurdal veel lõplik.

(← Hurt liigitab /rahvalaule/.)

Kojumine oli Endial juba ammu otsustatud.

(← Endla läheb /koju/.)

5.2. Tegevusobjekti väljendamiseks on nominalisatsioonikonstruktsioonides rohkem erinevaid võimalusi kui tegevussubjekti väljendamiseks.

Kõige sagedamini transformeeritakse ta moodustajalause objekt genitiivtäiendiks.

Teose tõlkimine tuleb kiiresti lõpetada.

(← /X/ tõlgib teest.)

Sellest veel ei piisa majanduslike raskuste ületamiseks. (← /X/ ületab raskusi.)

Õpilase küsimine näis nõudvat õpetaja kogu tähelepanu.

(← /Õpetaja/ küsib õpilast.)

Uus raamat on selle oletuse tõhus kinnitus.

(← /Uus raamat/ kinnitab oletust.)

Kui moodustajalause verb(ei ole transformeeritud minetuletiseks, vaid mõne teise sufiksiga verbaalsubstantiiviks, võib tegevusobjekti väljendamiseks kasutada elatiivi või allatiivi.

Lapse aistingud maailmast olid veel väga piiratud.

(← /Laps/ aistib maailma.)

Õpetus foneetikast jaguneb akustiliseks ja artikulaatorseks foneetikaks.

(← /X/ õpetab foneetikat.)

Ameeriklaste rünnakud Saigonile jätkuvad.

(← /Ameeriklased/ ründavad Saigoni.)

L. Tolstoi hinnang aabitsale oli kiitev.

(← /L. Tolstoi/ hindab aabitsat.)

Esimese tõuke eesti kirjanduse arenguprotsessile andis saksa kirjandus.

(← /Saksa kirjandus/ tõukab arenguprotsessi.)

Elatiiv või allatiiv on nähtavasti teatud verbaalsubstantiivide rühmale reksiooniliselt omane. See ei sõltu ei verbitäve reksioonist ega ka verbaalsubstantiivi liitest, vrd. aisting maailmast, ega hinnang aabitsale. Enamiku ug-tuletiste puhul on elatiiv või allatiiv tege-

vasobjekti väljendamiseks genitiiviga paralleelselt võimalikud.

Raamatu esimesel leheküljel häirib lugejat
kirjeldus papa istutatud aiast.

Vrd. papa istutatud ai kirjeldus.

(← /X/ kirjeldab aeda.)

Uus raamat on sellele oletusele tõhusaks kiinnituseks.

Vrd. selle oletuse tõhusaks kiinnituseks.

(← /Uus raamat/ kiinnitab oletust.)

Elatiivi või allatiivi kasutatakse us-tuletiste tegevusobjekti väljendamiseks tavaliselt sel juhul, kui objektiline genitiiv mingil põhjusel ei tule arvesse. Põhjuseks võib olla genitiivtäiendite suur hulk, mille puhul võib tekkida süntaktilisi väärsõsmeid. Vrd.

Oletused Gorki otsesest kontaktist selletaoliste Kalevipoja-pärimustega jäävad vähekindlaks.

*Gorki otsese kontakti oletused selletaoliste Kalevipoja-pärimustega...

Mitmed genitiivtäiendid võivad muuta lause kahemõtteliseks, vrd. näit.

Poiss kirjeldab uut maja →

→ poisi kirjeldus uuest majast

→ ? poisi uue maja kirjeldus

Mõnedest verbidest tuletatud substantiivide puhul võib tegevusobjekti allatiivi või adessiivi kõrval edasi anda kaassõnalise kohta-konstruktsiooniga.

Retsensendi hinnang töö kohta oli hävitav.

Naabrite tähelepanekud olukorra kohta osutusid õigeteks.

Sageli kasutatav võimalus tegevusobjekti väljendamiseks on genitiivis täiendsõna.

Rukkilõikus on peaaegu lõpetatud.

(← /X/ lõikab rukist.)

Kesaküüdi alustatakse oktoobris.

(← /X/ künnab kesa.)

Aiandis tegeldakse aktiivselt putukatõrjega.

(← /X/ tõrjub putukaid.)

Kapitalimahutused ulatusid miljarditesse dollari-
tesse. (← /X/ mahutab kapitaal.)

da-infinitiiviga väljendatud objekt võib lause nominali-
seerimisel jääda muutumatuks.

Käsk rivist välja astuda tuli talle ootamatult.

(← /X/ käsib astuda /rivist välja/.)

Nähtavasti on selle taga autori taotlus saavutada
elavust. (← /Autor/ taotleb saavutada /elavust./)

Ka on da-infinitiivis esinev objekt lause nominaliseeri-
misel alati asendatav mine-substantiiviga. Võimalikud
transformatsioonid on

da-infinitiiv → mine-tuletis genitiivis (tahe õppida →
õppimise tahe);

da-infinitiiv → mine-tuletis konstruktsiooni põhisõ-
naga moodustatud liitsõna täiendsõnana (õppimistahe);

da-infinitiiv → mine-tuletis translatiivis (tahe
/uute ainete/ õppimiseks).

Esimene võimalus on stiililistel kaalutlustel harva
kasutatav. Seda ei saa pidada soovitatavaks mitme geni-
tiivtäiendi puhul, eriti kui täiendite hulgas on ka teisi
verbaalsubstantiive, näiteks:

Seejärel võib esitada lugemise oskuse süvendamise nõude.

Vrd. ...nõude lugemisoskuse süvendamiseks.

Halb on kahe mine-tuletise kõrvutisattumine, näiteks: avalduse kirjutamise tahtmine

Vrd. tahtmine avaldust kirjutada

Liitsõnas võib mõningatel juhtudel moodustajalause da-infinitiivilist objekti väljendada mine-tuletise asemel ka mõni lühem verbaalsubstantiiv, näiteks tahe võita → võidutahe.

Lause nominaliseerimisel jääb muutumatuks ka objekt-kõrvallause, kuid seda ainult ajaliselt määratud, tegevuse üksikjuhta väljendavates predikaatnominalisatsioonides. Ajaliselt piiritlemata, tegevusprotsessi väljendavates predikaatnominalisatsioonides objekti kõrvallausega väljendada ei saa.

Mulle ei meeldinud vanemate soov, et astuksin kohe ülikooli.

Vrd. *...vanemate soovimine, et astuksin kohe ülikooli.

(← /Vanemad/ soovivad, et astuksin kohe ülikooli.)

5.3. Nagu näeme, väljendatakse tegevussubjekti ja tegevusobjekti nominalisatsioonikonstruktsioonis sageli ühtede ja samade vahenditega, nimelt genitiivtäiendi ja liitsõna esikomponendiga. Erilist tähelepanu vääriavad juhud, kui nominalisatsioonikonstruktsioonis esineb nii tegevussubjekt kui -objekt. Genitiivtäiend on mõlemal juhul kõige sagedasem võimalus. Nende üheaegsel väljendamisel tuleb aga kas tegevussubjekti või tegevusobjekti

edasiandmiseks kasutada teisi vahendeid. Näiteks lausest Onu kirjeldab seda on võimalikud nominalisatsioonid onu kirjeldus aiast või aia kirjeldus onult, mitte aga onu aia kirjeldus. Kahe genitiivtäiendi olemasolu tekitab sellistes konstruktsioonides mitmesi sõnataktilisi seoseid. Kui aga täiendiks on ainult kas tegevussubjekt või -objekt, etendavad kahemõttelisuse ärahoidmisel olulist osa nii moodustajalause verbi kui ka laiendi semantilised tunnused. Loomulikult tulevad siin kõne alla ainult transitiivsete verbide tuletised, kuna intransitiivsetest verbidest tuletatud substantiivide laiendid ei saa olla objektilised.

5.3.1. Tegevuse üksikjuhtu väljendavatel verbaal-substantiividel on genitiivtäiend harilikult subjektiline, moodustajalause objekti väljendatakse neis konstruktsioonides teiste vahenditega (vt. käesoleva peatüki alajaotus 5.2).

Ameeriklaste rünnak oli edukas.

(← Ameeriklased ründavad.)

Vastasmeeskonna võit oli veenev.

(← Vastasmeeskond võidab.)

Ta ei teinud kaaslaste nõõgetest väljagi.

(← Kaaslased nõõkavad.)

Hädas oleva laeva kutsung jõudis päästelaevani.

(← Laev kutsub.)

Küll aga saab objektiline genitiiv esineda samast moodustajalausest tuletatud ajaliselt piiritlemata nominalisatsioonikonstruktsioonis, vrd. ameeriklaste ründamine, vastasmeeskonna võitmine, kaaslaste nõõkimine, laeva kutsumine.

5.3.2. Kahemõttelisuse võimalus jääb püsima seega ainult tegevusprotsessi väljendavate konstruktsioonide puhul. Kahemõttelisuse ärahooldmisele etendavad siin olulist osa moodustajalause subjekti ja objekti semantilised tähised [ELUS] ja [ELUTU].

Üldreeglina väljendatakse sellistes konstruktsioonides genitiivtäiendiga moodustajalause objekti.

Omavoliline sideme äravõtmine on sõjaväedistsipliini rikkumine.

(← /X/ võtab sideme ära.)

(← /X/ rikub sõjaväedistsipliini.)

Kui teose tõlkimine on lõpetatud, tuleb käsikiri kirjastusele anda.

(← /X/ tõlgib teost.)

Kas sulle keldri puhastamine kinni makstakse?

(← /Sina/ puhastad keldrit.)

Vangi päästmisel ei tulnud ette mingeid raskusi.

(← /X/ päästab vangi.)

Kuskilt siit lähtub ka neenetsite nimetamine jurakkideks.

(← /X/ nimetab neenetsid /jurakkideks/.)

Besti keeles on hulk verbitüvesid, mis ei saa endaga liita objekti semantilise tähisega [ELUS], näiteks ütleva, lahendama, rääkima, õppima, lugema jne. Nende verbide "elus" subjekti võib edasi anda genitiivtäiendiga, sest kahemõttelisuse võimalus on välistatud.

Poisite õppimine venis täna pikale.

(← Poisid õpivad.)

Sinu rääkimine ei ole veel kedagi aidanud.

(← Sina räägid.)

Minu kirjutamist ei pannud keegi tähelegi.

(←— Mina kirjutan.)

Kui objektiline täiend moodustab oma põhisõnaga liitsõna, siis võib tegevussubjekti edasi anda genitiivtäiendiga.

Kriitik põhjendas seda kirjanike vähese elutundmisega.

(←— Kirjanikud tunnevad elu.)

Sinu kohvripakkimine läks küll kiiresti.

(←— Sina pakid kohvrit.)

Eesti keeles on siiski verbe, mille objekt on semantilise tähisega [ELUS] ja mis ei allu eespool nimetatud piiramistele. Need on enamasti meelte tegevust, tundaust või tahtmist väljendavad verbid, nagu uskuma, vaatama, märkama, vihkama jne. Nende verbide nominaliseerimisel võib omastavaliseks täiendiks transformeeruda nii subjekt kui objekt, konstruktsiooni tähendus selgub alles kontekstis.

Sinu mitteuskumine on siinpaigal null.

(←— Sina ei usu.)

(←— /X/ ei usu sind.)

Tema vihkamine on lausa kummaline.

(←— Tema vihkab.)

(←— /X/ vihkab teda.)

5.3.3. Ka genitiivis täiend sõna võib tähistada niihästi põhisõnaks oleva verbaalsubstantiivi tegevussubjekti kui ka -objekti. Tegevussubjekt moodustab liitsõna suhteliselt vähe ja eeskätt intransitiivsetest verbidest tuletatud substantiividega. Transitiivsetest verbidest

tuletatud substantiivide genitiivis täiendsõnaga antakse tavaliselt edasi moodustajalause objekti.

Kesakiind lõpetatakse oktoobris.

(← /X/ künnab kess.)

Viljalõikus on täies hoos.

(← /X/ lõikab vilja.)

Päikesovarjutus möödus.

(← /X/ varjutab päikest.)

Ilmselt ei ole põhimõttelist vahet verbaalsubstantiivi ja tema genitiivis laiendi kokku- ja lahkukirjutatud ühendite vahel (Lees 1960: XVIII; Kaplinski 1968: 297 jj.). Ortograafias on aga tendents kirjutada tegevusobjekti väljendav täiendsõna oma põhisõnaga kokku vastandina tegevussubjekti väljendavale täiendsõnale, mis kirjutatakse järgnevalt verbaalsubstantiivist lahku.

5.4.1. Moodustajalause substantiivadverbiaal esineb predikaatnominelisatsioonides harilikult samas vormis kui lähtelauses.

Oma loomadesse, põldudesse ja viljasse kiindumine on ülimalt iseloomulik keskmikule.

(← Keskmik kiindub oma loomadesse, põldudesse ja viljasse.)

Hindade tõus Inglismaal äratas tähelepanu kogu maailmas.

(← Hindad tõusevad Inglismaal.)

Partisaniliikumise areng okupeeritud aladel hirmutas okupante.

(← Partisaniliikumine areneb okupeeritud aladel.)

Mäng tulega on ohtlik.

(← /X/ mängib tulega.)

5.4.2. Tuletusaluse verbi juurde kuuluv vahendit märkiv adverbiaal võib nominalisatsioonitransformatsiooni tulemusena saada verbaalsubstantiivi nominatiivseks või genitiivseks täiendsõnaks (Kask 1968: 27).

- /X/ püüab noodaga → noodapüük
/X/ künnab traktoriga → traktor(i)künn
/X/ keevitab elektriga → elekterkeevitus ~ elektri-
keevitus.

Sellised genitiivse täiendsõnaga konstruksioonid on sageli kahemõttelised, täiendsõna võib märkida nii verbaalsubstantiivi tegevusobjekti kui ka vahendit (Uuspõld 1964: 81 j.), vrd.

aurujahutus ← /X/ jahutab auru
← /X/ jahutab auru abil

Keeles on tendents vahendit märkiva täiendsõna puhul kasutada nominatiivset liitumist, vastandina tegevusobjekti märkivale täiendsõnale, mis liitub järgneva verbaalsubstantiiviga genitiivselt. Seda tendentsi tuleks arvestada aute liitesõnade moodustamisel (Uuspõld 1964: 85).

5.4.3. Moodustajalauses adverbiaalina esinev sti- või lt-liiteline adverb transformeeritakse predikaatnominalisatsioonides üldjuhul adjektiiviks.

Lapse kiire areng üllatas tema õpetajaid.

(← Laps areneb kiiresti.)

Vehkleja meisterlik torge pälvis aplausi.

(← Vehkleja torkab meisterlikult.)

Kaitsja tegi osava söödu ja pall lendas korvi.

(← Kaitsja söödab osavalt.)

Küti täpne lask tõi linnu alla.

(← Kütt laseb täpselt.)

Selline transformatsioonivõimalus viib mõttele, et ka adjektiivide ja (vähemalt osa) adverbide tuletuslikud vahekorrad ei ole ainult semantilis-morfoloogilised, vaid vähemalt osaliselt ka süntaktilised.

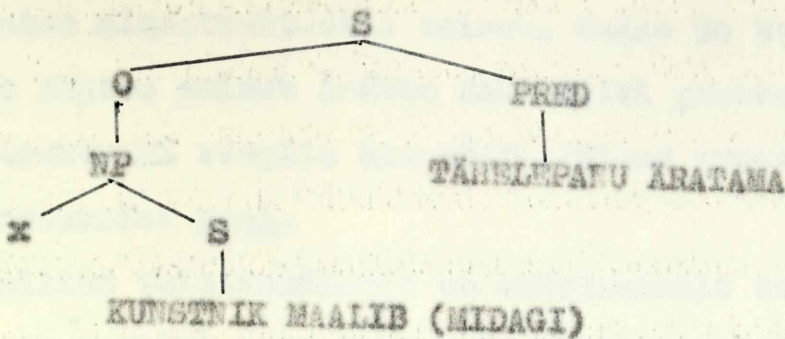
III

ARGUMENTNOMINALISATSIOONID

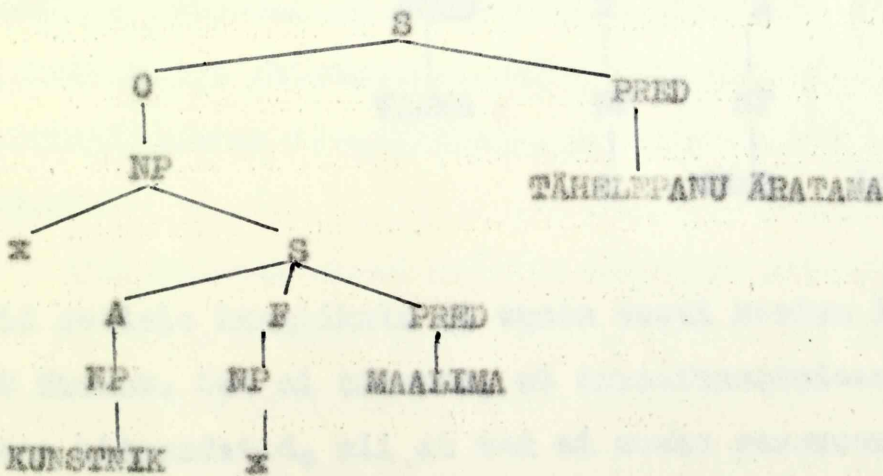
1.1. Selles peatükis võtame vaatluse alla verbaal-substantiivid, mis O. Revzina (1969: 9) järgi moodustavad ühelt poolt isiku välja, teiselt poolt *asjade* välja. Nende väljade ühine tunnus on [+LIIGENDATAV]. Tunnus [+ELUS] sisaldub näiteks selliste verbaalsubstantiivide semantilises kirjes nagu õpetaja, vaatleja, hulkur, soosik jt., tunnus [-ELUS] selliste verbaalsubstantiivide semantilises kirjes nagu osuti, määr, luuletus, ehitis. Võrreldes neid substantiive vastavate tuletusaluste verbidega õpetama, vaatlema, hulkuma, soosima, osutama, määrima, luuletama, ehitama võime nentida lisaks sõnaliigi muutumisele ka muude semantiliste tunnuste lisandumist lähteverbi semantilistele tunnustele. Sellised verbaal-substantiivid ei väljenda tegevust, vaid tegevusega mingis kindlas semantilises seoses olevat eset või nähtust (tegevuse sooritaja, vahend, tulemus jne.) Nagu juba eespool osutatud, peaks selliste noomenite tuletamise kõik olema enam-vähem identne seletavate kõrvallausete tuletamise käiguga, kuna morfoloogilise tuletise ja sellise kõrvallause parafraassis on ilane (vrd. näit. kindluse kaitaja ja keegi, kes kaitseb kindlust, vt. ka Kasik 1970). Ch. Fillmore on osutanud (Fillmore 1968: 41), et

igale verbile on iseloomulik omada sisulisi laiendeid, nn. argumente, mis esinevad lauses verbiga kindlas semantilises vahekorras. See vahekord on väljendatav süvstruktuuri käänetega. Samade käändevahekordadega on kirjeldatav ka tuletiste vahekord tuletusaluste verbidega. Igast verbist on võimalik moodustada ainult selliseid nominaalseid tuletisi, milliseid sisulisi laiendeid ta omab, s.t. millised käänded on tema leksikaaloes kirjes argumentidena fikseeritud. Seetõttu nimetame seda tüüpi nominalisatsioonide ühise nimetusega argumentnominalisatsioonideks. Näiteks sufiks -ja tuletab valdavalt noomeneid, mis on tuletusaluse verbiga agentiivivahekorras, ega anna seetõttu tuletisi verbidest, mis oma semantiliste omaduste tõttu ei saa endaga seostada agentiivikäändes laiendit. (Näit. plisaja, jätkuja, avaneja jt. ei ole vastuvõetavad tuletised.)

1.2. See vahekord tuletusaluse verbiga peab sisalduma tuletise semantilises representatsioonis. Vaatleme näiteks lause Kunstniku maal šratas tähelepanu genereerimist. Objektiivikäändes noomenifraasi kunstniku maal tuletamise aluseks on meie kokkuleppe järgi struktuur, mis vastab lausele Kunstnik maalib (midagi), pluss veel mingi tähis, mis osutab fraasi kunstniku maal semantilisele erinevusele lausest Kunstnik maalib (midagi). Tähistame selle tähise indeksiga x. Hargnikuna näeks see välja järgmiselt:

Tuletise maal vahetorda maalima-verbiga sobib ilmselt kõige paremini tähistama faktitiivikääne. Esitame selle käänevahetorra tähise argumendina tuletusaluse lause Kunstnik maalib (midagi) alusstruktuuris, kusjuures argumendiks on seesama indeks x, millega tähistasime nominalisatsioonikonstruktsiooni kunstniku maal erinevust lähtelausest Kunstnik maalib (midagi). Seega võiksime lause Kunstniku maal äratas tähelepanu lõpliku genereerimiskäigu esitada üldjoontes järgiselt:

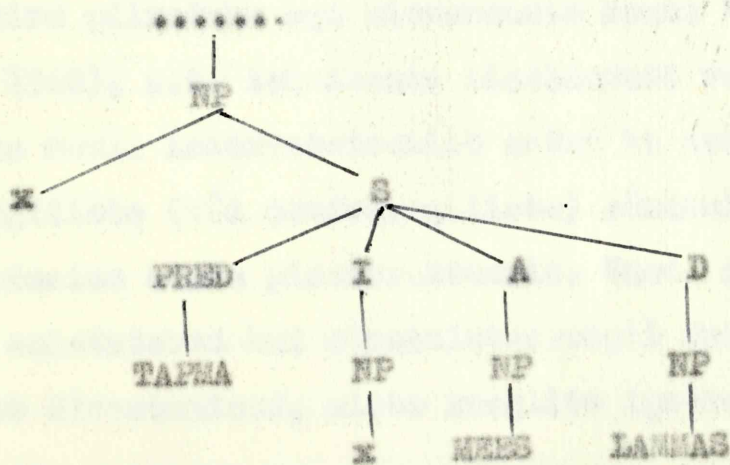

Siin esineb predikaatfraasi tähelepanu äratama ühe argumendi all indeks ühes sisestatud lausega ja selles sisestatud lauses on üheks argumendiks seesama indeks. Vastavalt sellele, missuguse argumendi all see indeks moodus-

tajalase alusstruktuuris esineb, tuleb ka tuletis. Kões-
olevas näites esineb indeks faktitiivi positsioonis ja
pindstruktuuri reeglid transformeerivad predikaadi maa-
lina noomeniks maal.

Sellise tuletuskäiguga on automaatselt tagatud ka see,
et igast verbist saab teha vaid selliseid tuletisi, nagu
vastaval verbil on laiendeid. Alusstruktuur on sama, mis
tuletisega parafraasidel kõrvalausel (kunstniku maal -
niski, mille kunstnik maalib).

Süvastruktuuris võib esile tulla kombinatsioon, mille
lele ei vasta leksikaalseid üksusi. Näiteks on semantili-
selt täiesti korrektne ja normaalne

kuid sellele hargnikule ei vasta eesti keeles leksikaal-
set üksust. See ei tähenda, et transformatsioonid peaksid
olema kitsendatud, nii et nad ei saaks genereerida selli-
seid struktuure. Kui keeles ei esine sobivat morfoloogi-
list tuletist, kasutatakse selle asemel pindstruktuuris
just vastavat kõrvalauset. Esitatud struktuur realisee-
rub pindstruktuuris kujul niski, millega mees tapab lamba
või midagi teolist. Siin on ka võimalus uute sõnade saa-

miseks keeles. Ei ole mingit sisulist takistust, miks esitatud struktuurile ei võiks keeles vastata omaette sõna.

1.3. Selline esitusviis iseloomustab küll semantilist vahetõrka verbide ja nendegatulebutuslikus vahetõrkas olevate substantiivide vahel, kuid temast ei piisa veel täieliku genereeriva sõnatuletusmudeli loomiseks. Seda järgmistel põhjustel.

(1) Siin esitatud käsitlus kirjeldab vaid printsiipiaalseid võimalusi uute sõnade moodustamiseks, ei anna aga juhiseid, kuidas reegleid rakendada aktuaalses kontekstidesse. W. Motsch pakub välja võimaluse, mille järgi reeglid oleksid vastavalt üldistena formuleeritud, nende rakendamine piirataks aga kitsenduste kaudu leksikonis (Motsch 1968), s.t. leksikonis sisalduvate verbide puhul on lisaks muule informatsioonile antud ka iseloomustus fonoloogiliste (või morfoloogiliste) sõnatuletusreeglite rakendamise kohta pindstruktuuris. Uued sõnad oleksid seega seletatavad kui sõnatuletusreegli rakendamistingimustest üleastumised, mitte reeglite ignoreerimisena.

(2) Ühtlasi annab selline käsitlus meile sirult teatud verbaalsubstantiivide rühmad, millel on oma kindel ja objektiivselt piiritletud alustähendus. Osa verbaalsubstantiivide puhul sellest alustähendusest piisab sõna genereerimiseks, näiteks struktuur, mis ühendab endas tähised KAITSEMA ja AGENTIIV, genereerib sõna kaitsia, LÕULETAMA ja FAKTIIIV genereerib sõna luletus, aga näiteks sõna lendur genereerimiseks ei piisa, kui ühendame tema leksikaalses kirjes tähised LENDAMA ja AGENTIIV, on

vaja lisaks ka veel tähist, mis näitaks, et lendamine on kõnealuse isiku põhitegevus, elukutse. Sõnad keeles on sageli mitmetähenduslikud. Näiteks sõna õpetaja tähistab ühelt poolt iga isikut, kes õpetab, aga tal on ka teine, kitsam tähendus: isik, kellele õpetamine on elukutseks. Üks võimalus selliste lisatunnuste esitamiseks näib olevat anda nad iga struktuuri juures presupositsioonidena, kusjuures erinevad presupositsioonid võivad tingida ühe ja sama käändevahekorra erineva realiseerumise pindstruktuuris, s.t. erinevate pindstruktuuri reeglite rakendamise.

Käesoleva töö teemast lähtudes pöörase põhitähelepanu sellele, missugune informatsioon peab süvastruktuuris sisalduma, pakkumata üksikasjalikku ja lõpuni läbitöötatud varianti selle kohta, kuidas see informatsioon konkreetset esitada tuleks.

1.3. Järgnevalt fikseerime käesolevas töös kasutatavad käändevahekorrad. Tegevusega seotud elusolendi märkimiseks esitab Ch. Fillmore oma käändegrammatika esialgses variandis (Fillmore 1968) kaks käändet: agentiiv ja daativ. Esimest defineeritakse kui tegevuse sooritajat, teist kui tegevusest mõjustatud elusolendit. On selge, et lauses Laps sööb putru, Elevant jookseb, Matemaatik seob saapapaelu kinni on tegemist agentiivivahekorraga "elus" substantiivi ja verbi vahel, lauses Ma annan sulle õuna, Ema näitab turistile linna, Jaak küsib ^hnaut rubla, Reemägi kuulub mulle aga on allakriipsutatud sõnad lause verbiga daativivahekorras.

Keerulisem on olukord juhtudel, kus verbi laiend määr-
gib mingis seisundis olevat elusolendit. Fillmore'i kont-
septsiooni järgi on ka siin tegemist daativivahekorraga.
Kõne all on selliste verbide "elus" laiendid nagu maran-
tukkuma, surema, suikuma, olima, teadma, kurvastama, ka-
tama, nägema, kuulma, pettuma, sündima jt. Espool näi-
detena esitatud daativiga võrreldes on siin aga ilmselt
siiski tegemist teistsuguse semantilise vahekorraga.
Nende eristamise vajadusest kõneleb kasvõi seegi fakt,
et nimetatud kaht tüüpi laiendid võivad esineda korraga
ühe ja sama verbi juures, nagu Mari pettus Jüri, Jüri
kaotas Jaanile suurema summa, Eral sündis laps, Ta on oma
vanematele koormaks, Kas Jüri kuulis seda sinult? jpt.
Hilisemates töödes ongi Ch. Fillmore oma esialgset kont-
septsiooni tublisti muutnud (Fillmore 1968b, 1971: 251).
Jättes kõrvale vahepealsed etapid, vaatleme lähemalt kää-
nete jaotust Fillmore'i seni viimases töös "Some Problems
for Case Grammar" (1971). Agentiivi rolli nimetatakse
nüüd Agent. Varasemat daativi uues käänete loendis ei
eksisteeri, selle funktsioonid on ära jagatud teiste kää-
nete vahel. Kui on tegemist "psühholoogilise seisundit
juhtumi või hingelise seisundi verbiga" (seega enamik
meie poolt esiletoodud juhtumitest), on sellist verbi
laiendava noomeni käändeks Experiencer ('kogeja'). Sei-
sundimutust, nagu kustumine (suremine) või kasvamine
väljendava mittepsühholoogilise verbi käändeks on Object
(lisaks täidab Object ka esialgses käändekontseptsioonis
(Fillmore 1968) objektiivile pandud funktsioone). Daati-
vi ülejäänud funktsioonid jagunevad Source ('allikas')
ja Goal ('eesmärk') vahel, kusjuures viimane haarab en-

dasse ka sellised vahekorrad, mille tähistamiseks varem kasutati faktitiivi. Seega on Fillmore oma viimases kontseptsioonis läinud tunduvalt abstraktsuse ja kompleksuse suunas, mis tuleneb ilmselt eesmärgist võimalikult väikese hulga käänetega katsuda hõlmata kõik keeles esinevad semantilise vahekorra tüübid. See on otseses vastuolus varemases kontseptsioonis esitatud seisukohaga, et käänded väljendavad kõige elementaarsemaid semantilisi vahekordi ja et tegelikult tuleb enamik esitatud käändeid jaotada arvatavasti veelgi elementaarsemateks. Uus esitus teeb ka tunduvalt keerulisemaks ja probleemiderohkemaks käändevahekordade konkreetse fikseerimise lausetes, s.t. käändegrammatika teooria rakendamise praktikas. Eriti ebaotsustarbikas tundub niigi funktsioonidega ülekoormatud objektiivivi kasutamise laiendamine. Kas siis näiteks lauses Jüri kaotas portfelli on tegemist kahe objektiivivahekorraga? See on vastuolus käändegrammatika põhiseisukohaga (Fillmore 1968: 41). Või pidada verbi ja esimese laiendi vahekorra käändeks Source (s.t. tegevus lähtub Jürist)? Aga täpselt samuti "lähtub" tegevus Jürist ka lauses Jüri viskas portfelli metsa, kus me aga oleme harjunud analüüsima subjekti vahekorda verbiga agentiiviks. Ilmse puudusena uues kontseptsioonis tundub ka see, et enam ei tehta vahet "elusate" ja "elutute" argumentide vahel (välja arvatud käänete Agent ja Experiencer puhul). Vähemalt eesti keeles on EIAS ja EIUTU peaaegu et kõige olulisemad semantilised kategooriad ja nende ignoreerimine semantilistes alustruktuurides grammatikat vaevalt lihtsustab.

Enne käesolevas töös kasutatavate käänete lõplikku fikseerimist vaatlenu põgusalt Ch. Fillmore'ist ~~st~~ tunduvalt varem esinenud prantsuse lingvisti L. Tesnière'i grammatikakontseptsiooni, mille lähtekohad näivad Fillmore'i omadega mõnevõrra sarnanevat. Eesti lingvistilises kirjanduses on Tesnière'i süntaksikäsitlust põhjalikumalt tutvustanud H. Rätsep (1972a: 121-133). Tesnière'i järgi (Tesnière 1959) on lause tsentrumiks finiidne verb (kui see on lauses olemas), mis väljendab tegevusprotsessi. Lisaks verbile sisalduvad lauses verbi laiendid - aktandid ja sirkonstandid. Sirkonstandid väljendavad aja, koha, viisi ja seotud asjaolusid, tingimusi, milles leiab aset protsess. Aktandid väljendavad olendeid või esemeid, mis võtavad protsessist mingil mool osa, kas siis aktiivselt või passiivselt. Aktandid erinevad üksteisest loomu ja funktsiooni poolest. Aktante on Tesnière'il kolme liiki, kusjuures ta eristab neid semantilisest vaatekohast, nagu Fillmore hiljem käändeidki.

Esimene aktant on Tesnière'i järgi see, kes teeb tegevust, nagu Mari lauses Mari annab Jürile õuna. Teine aktant on semantilisest vaatekohast see, mis talub endal tegevust (meie näitelause õuna). Kolmas aktant on see, kelle kasuks või kahjuks tegevus toimub või kelle suhtes protsessi vaadeldakse (meie näitelause Jürile).

Võttes Fillmore'i käänete loendi mõningasal revideerimisel toetuspunktiks Tesnière'i küllalt loogiliselt põhjendatud grammatikakontseptsiooni, fikseerime järgmised käesolevas töös kasutatavad käändevahekorrad.

1. A g e n t i i v (A). Tähistab verbiga märgitud tegevusega primaarselt seostuvat isikut, s.t. isikut, kes tegevust sooritab (kas siis aktiivselt või passiivselt).
Seege ühendab agenttiiv endas Fillmore'i käänete Agent, Experiencer ja ühe osa Object funktsioonidest.

2. D a a t i v (D). Tähistab verbi tegevusega sekundaarselt seostuvat isikut, s.t. isikut, kes on verbi tegevusest mõjustatud, kelle kasuks või kahjuks tegevus toimub või kelle suhtes tegevust vaadeldakse.

3. F a k t i t i i v (F). Tähistab eset, nähtust või olukorda, mis tekib verbiga märgitud tegevuse tulemusena.

4. I n s t r u m e n t a a l (I). Tähistab verbiga märgitud tegevusega kausaalselt seostuvat elutut abinõu või vahendit.

5. O b j e k t i i v (O). Tähistab eset, nähtust või olukorda, mis liigub, allub muutusele või mingil muul viisil talub endal tegevust. Ühtlasi on objektiiv ainus käändevahetõde, kus võivad esineda argumentid nii semantiliselt tähisele [ELUS] kui ka [ELUTU], vrd.

(a) Türgi paša kinkis külalisele Kallibinnalise pässi.

(b) Türgi paša kinkis külalisele ühe oma naistest.

6. L o k a t i i v (L). Tähistab verbiga märgitud tegevuse toimumise kohta või ruumilist orientatsiooni.

Enne kui asuda konkreetse keelelise materjali analüüsile, vaatleme veel ühte probleemi, millele Ch. Fillmore (1968: 96) on tähelepanu esutanud ja mis nagu räägiks vastu meie poolt esitatud agenttiivkontseptsioonile. Kahjuks esitab Fillmore ainult oma reeglit kindlatava poole olemasolevast näitematerjalist.

Fillmore võrdleb omavahel selliseid sõnapaare nagu näema - näitama, surema - tapma jt., väites nendevahelise semantilise erinevuse olevat ainult selles, et teise sõna puhul lisandub esimese sõna käändeümbrusele üks uus käände. näema käändeümbruse moodustavad daativ ja objektiiv, näitama puhul lisandub neile agentiiv; surema käändeümbruse moodustab daativ, tapma puhul lisandub sellele jällegi agentiiv. See nagu põhjendaks seisukohta, et sõnade näema ja surema primaarne elus laiend peaks olema daativ, sest ta esineb samas funktsioonis ka verbide näitama ja tapma käändeümbrustes: Jaak näeb laeva ja Ena näitab Jaakule laeva. Ent võrdleme näiteks verbe sõõma ja söötna. Nendevaheline semantiline erinevus on ilmselt identne erinevusega verbide näema ja näitama vabel. Ka süntaktiliselt väljendub see ühtmoodi: Laps sõõb putru ja Ena söödab lapsele putru. Siin aga on ka esimeses lauses vaieldamatult tegemist agentiiviga. Seega ei seisne kausatiivsus mitte (ainult) agentiivi lisandumises verbi käändeümbrusse, vaid (ka) käändefunktsioonide muutumises: verbi agentiivikäändes laiend muutub kausatiivitransformatsiooni tagajärjel daativikäändes laiendiks. Ka Tesnière (1959: 259) väidab, et verbi kausatiiviks muutumise korral lisandub üks aktant, mis saab esimeseks aktandiks ja endine esimene aktant jääb kausatiivses lauses kolmandaks aktandiks. Seega ei räägi ka kausatiivitransformatsioon vastu Fillmore'i agentiivi funktsioonide laiendamisele meie poolt pakutud ulatuses.

Predikaadi AUTAUSTAMA daativis argumendi all esineb selle lause alusstruktuuris moodustajalause x kaitses kindlust koos indeksiga. Moodustajalause alusstruktuuris kordub sama indeks agenttiivis argumendina ja vastavalt sellele transformeeritakse see struktuur pindstruktuuri reeglite abil nominalisatsioonikonstruktsiooniks kindluse kaitsja.

2.2.1. Universaalne tegija väljendamise võimalus iga-auguse tegevuse puhul, mis üldse tegijat lubab, on sufiksi -ja abil. Semantiliselt on -ja kõigi agenttiivisufiksite hulgas kõige üldisema tähendusega: üldreeglina lisab ta tuletusaluse verbi semantilisele representatsioonile ainult käände vahetamise tähise, mis näitab, et tegemist on tuletusaluse verbi agenttiivikäandes argumendiga. Niisugused tuletised on alustaja, abistaja, takistaja, täiendaja, ütteleja, isotaja, lõpetaja, leotaja, segaja, mängija, arvestaja, kuulaja, vaataja, tegi, magaja, ajaja, hulkaja, kandja, lõikaja, hüüja, nägija jne.

Näiteks.

Moskvas püstitati ainsamas kosmose alustajatele.

Hüüjale vastas mitu häält.

Magajat ei tahetud äratada.

Rühm teadlasi võttis sümpoosiumist osa vaid kuulajatena.

Hiljem jutustas vaatleja ka teistele, mis ta nägi.

Mängu lõpuks olid mängijad surmani väsinud.

Suur tänu selle raske töö tegile.

Tunni segajale tehti märkus.

Osa ja-tuletisi on kahtetähenduslikud: üldise, tegijat kõige laiemas mõttes märkiva tähenduse kõrval kasutatakse

neid ka kitsamas tähenduses, kus tähisele [+AGENTIIV] lisandub veel semantiline tähis [ELUKUTSE], mis näitab, et tuletussaluse verbi tegevus on tuletisega tähistatud isiku harjumispärane tegevus, põhitegevusala või elukutse. Selliseid ja-substantiive on eesti keeles näiteks õpetaja, luuletaja, õmbleja, tõstja, toimetaja, leitudaja, kirjutaja, ehitaja, teenija, kütja, laulja jt. Näiteks.

Esimesel koolipäeval tõid õpilased õpetajale lilli. Lauletaja luges aktusel ette oma uuemaid luuletusi. Meie tuntumaid tõstjaid J. Talts võitis olümpiakulla. Tuntud laulja esines soolokontserdiga.

Toimetaja ülesandeks on teose toimetamine.

Üldjuhul märgivad eesti keeles elukutsed ur-liitelised substantiivid, ja-tuletised on elukutse tähendusel tarvitusel enamasti vaid neist verbidest, kus tüvi ei võimalda kasutada mõnda teist liidet.

Üksikuid ja-substantiive (hävitaja, riistleja, posmitaja) on võimalik interpreteerida ka tuletussaluse verbiga instrumentaalivahekorras olevaina (vt. käesoleva peatüki 4. alapeatükis), aga see ei välista nende kasutamist põhitähenduses - elusa tegijana.

Eraldi tuleb tähelepanu juhtida verbile olema. Agentiivne nominalisatsioon on võimalik ainult juhtudel, kui verb esineb täistähenduslikuna, näit. Jüri on metsas (= Jüri viibib, kõnnib metsas) → metsas olija. Kui aga olema-verb esineb lauses vaid koopulana, pole nominalisatsioon võimalik: Jüri on traktorist → traktorist olija. (Küll aga Jüri on traktoristiks → traktoris-

tika elija.) Loogilise põhjenduse sellele saame, kui võtame omaks L. Tesnière'i seisukoha seda täüpi ühendite käsitlemisel. L. Tesnière'i (1959: 44) järgi on ühendite nagu on traktorist puhul tegemist tuuma (süntaktilise sõna) erijahtumiga, nn. lahutatud tuumaga. Igale tuumale peab olema nii semantiline kui süntaktiline funktsioon, kuid need funktsioonid ei pea kindlasti olema ühe sõnaga esitatud. Kumbki funktsioon võib olla esile toodud eri sõnaga. Sel juhul on meil tegemist lahutatud tuumaga, kus tuum koosneb vähemalt kahest sõnast, millest üks kannab struktuurilist funktsiooni ja teine semantilist funktsiooni. Seega siis meie näites Jüri on traktorist on ühend on traktorist lahutatud tuum, kus on kannab struktuurilist funktsiooni ja traktorist semantilist funktsiooni. Et on iseseisvat semantilist funktsiooni ei oma, ei saa talle ka lisanduda semantilisi tähiseid.

Samuti ei allu nominalisatsioonile modaalverbid.

Näiteks Jaak võib olla väga hea laps → *võib olla väga hea laps.

2.2.2. Teine produktiivne agentiivisufiks eesti keeles on -nu. Ka -nu liitub kõigile verbidele, mis võivad seostuda agentiivis laiendiga. Seda sufiksit rakendatakse tuletusaluse verbiga agentiivivahekorras oleva substantiivi tuletamiseks sel juhul, kui modaalsuskomponendina või iseseisva predikaadina sisaldub lähtestruktuuris ajatahis [MINEVIK]. Seega tuletusaluse verbiga märgitud tegevus on kõneelusest ajamomendist varem toimunud. Sellised tuletised on näiteks abistanu, toimistanu, lõpetanu, õppinu, surnu, ärganu, leiutanu, kirjutanu, minginu, laulu, kritseldanu, komberdanu, rännanu, eksinu.

Näiteks.

Metsa üksinu leidis kodutee päikese järgi.

Kõik selle kooli lõpetanud kogunesid kooli aastapäevale.

Uppugule tehti kunstlikku hingamist.

Selle kirje kirjutanu kutsuti direktori jaurde.

Magu on väitnud J. Kaplinski (1971: 9), saab ur-tuletisi kasutada üldjuhul vaid nominatiivselt, predikatiivses tähenduses (Ta on selle kirja kirjutanu) on nad ebagrammatilised.

2.2.3. Kui tuletusaluse lause alusstruktuuris sisaldub peale agentiivivahekorra tähise ka tähis [EIKKUTSE], kasutatakse vastavate morfoloogiliste tingimuste olemasolu korral nominalisatsiooniprotsessis lähteverbiga agentiivivahekorras oleva substantiivi tuletamiseks ur-sufiksit. -ur moodustab verbidest, mis oma semantiliste omaduste tõttu võivad seosteda endaga agentiivis laiendit, selliseid tuletisi nagu laskur, lendar, hulkur, rändur, piilar, pettur, sihtur, tuupur, nauskur, leidur, kaevur, valvur, õppur.

Näiteks.

Lendur maandus oma lennukiga venelase tagalas.

Kaevurid kaevasid üle plaani 1000 tonni põlevkivi.

Nupukas leidur sai oma viimaste leiutiste eest preemia.

Rändurid jõudsid sihtkohta alles kahe nädala pärast.

ur-tuletisi ei saa moodustada kõigist agentiivis laiendit omavatest verbidest. Kitsendused on 2 tüüpi: ühelt poolt morfoloogilised, millest tuleb jätta edaspidi (vt. IV ptk.), teiselt poolt semantilised. Mitte kõik verbid, mis luba-

vad oma leksikaalses ümbruses agentiivis laiendit, ei võimalda tuletada substantiive semantilise tähisega [ELUKUTSE]. Nii näiteks ei saa tuletada ur-substantiive verbidest nagu sündima, eksima, ütleva, harjuma jt., mis tähistavad vaid ühekordset või juhuslikku tegevust.

2.2.4. Lähteverbiga agentiivivahetorras olevaid substantiive võib üksikudel juhtudel tuletada ka ik-sufiksi abil. Enamik ik-tuletisi ei ole stiililt neutraalsed, selle sufixi kasutamine agentiivisufiksina tuleb kõne alla siis, kui semantilise alusstruktuuri lisandub subjektiivse hinnangu tähis [NEGATIIVNE], s.t. isikut tähistavad ik-tuletised on enamasti pejoratiivse varjundiga: söödik, joodik, tõusik, jooksik.

Näiteks.

Kui need söödikud ja joodikud veel kauaks meile külla jäävad, siis söövad ja joovad nad meid päris vaeseks. Jooksikut, kes kõige raskemal hetkel on võitlusväljalt ära jooksnud, põlgavad kõik.

Ilma subjektiivse hinnanguta on laulik, kuid see substantiiv on peasegu kaotanud oma esialgse tähenduse - isik (säilitades selle veel ainult ühendis rahvalaulik) - ja on siirdunud teise semantilisse välja - esemete välja. Subjektiivse hinnangu tähis puudub ka vormiliselt eba-reeglipärase tuletiste inik ja põgenik semantilises kirjuses.

2.2.5. Ka osa is-liitelistest substantiividest on tuletatavuse verbiga agentiivivahetorras. Selle sufixi kasutamisega isiku semantilis s väljas kaasneb alati ka subjektiivse hinnangu tähis [NEGATIIVNE], kuid erinevalt eelmisest rühmast ei lisandu subjektiivse hinnangu tähis

tuletusprotsessi käigus, vaid sisaldab juba tuletusaluse verbi semantilises representatsioonis. Seega -is moodustab isikuid tähistavaid sõnu ainult teatud tüüpi, enamasti rd-sufiksilistele verbidele liitudes: käberdis, kooberdis, laaberdis, vaterdis, lõhverdis. Üksikuid tuletisi on ka ta-liitelistest verbidest (emutis, peletis) ja astmevahelduslikest kahe silbilistest verbidest (petis). Näiteks.

Oi heldeke, missugune lõhverdis, maudkui lõhverdab ja lõhverdab ega saa vait jäädud.

Missugune peletis peletab ju kõik korralikud inimesed eemale.

Kes on kord petiseks saanud, see petab kõiki ja igal pool.

2.2.6. Üksikutel juhtudel on verbidele liidetud ka üldreegline denominaale tuletavat lane-sufiksit, mis sel juhul lisab peale agentivivahekorra tähise verbi semantilisse kirjesse ka tähise [ELUKUTSE]. lane-sufiksit liitvaid verbe ei saa hõlmata reeglisa, need on tuletussüsteemis üksikuna seisvad tuletised, kus tuletusaluseks on väga erinevad verbid. Sellised substantiivid on õpilane, terelane, teadlane.

Näiteks.

Mõned õpilased on koolis väga hoolsad, teised ei õpi peaaegu üldse.

Selle romaani peaterelane ilmub meie ette juba eelmisel leheküljel ja on ainult üks peatükk, kus ta

ei võta tegevusest osa.

Iga teadlane peab oma teadmisi pidevalt täiendama, et ta saaks tegelda teadusliku tööga tänapäeva teaduse tasemel.

Tuletis õpetlane jääb sellestki rühmast välja, sest siin on substantiiv tuletusalusest verbist tähenduslikult niivõrd kaugel, et tuletise semantilises kirjes ei sisaldu morfoloogiliselt tuletusaluseks oleva verbi semantiline representatsioon.

2.2.7. Tegevuse sooritajat märgivad ka üksikud nik-tuletised, nagu omanik, elanik, asunik. Näiteks.

Kahjuks ei huvita kaugeltki iga fotoaparaadi omaniku kunst.

Enamik selle liianekese elanikke on siin elanud juba sündimisest saadik.

Kõige hilisemad asunikud on siia asunud pärast sõda.

2.2.8. Kui tuletis tähistab kollektiivset tegijat, s.t. kui alusstruktuuris sisaldub liiks agentliivivahekorra tähisele veel semantiline tähis [KOLLEKTIIVNE], kasutatakse selliste substantiivide tuletamiseks us-sufiitseid: esindus, valitsus, toimetus, juhatus.

Näiteks.

"Loomingu" toimetus arutas läbi järgmise numbri artiklid.

Kooperatiivi juhatus otsustas muuta kooperatiivi põhikirja.

Valitsuse esindajad viibisid kongressil.

Üksikud us-tuletised on ka ilma lisatunnuseta: hulcus, kerjus, kummitus, viirastus.

Näiteks.

Talveks jäi hulgas ühte tellu paigale.

Möödujad tegid näo, nagu ei näekski nad kerjust, kuigi too oli seal kerjanud juba hommikust saadik. Räägitakse, et kummitused ja viirastused tulevad kummitama kesköö.

2.3. Alusstruktuuri teised elemendid säilivad vaid nendes nominalisatsioonikonstruktsioonides, kus lähte- verbi semantiliselt kirjesse ei lisandu midagi semantilisi tähiseid peale käändevahekorra tähise (vt. Kasik 1972). Seega võivad selle rühma tuletistest siduda endaga argumente alusstruktuurist vaid ja- ja ny-tuletised. On ilmselt, et tuletis ei saa siduda endaga seda ikkagi argumenti alusstruktuurist, mida ta ise asendab (käsioleval juhul agenttiivis elementi), kuna vastava argumenti all on alusstruktuuris alati tühi indeks, mis pindstruktuuris kustutatakse. Et agenttiivis argument realiseerub pindstruktuuris üldjuhul subjektina, siis moodustaja- lause subjekti edasiandmine seda tüüpi nominalisatsioonide puhul kõne alla ei tule.

Tegevusobjekt esineb ja-tuletiste laiendina enamasti genitiivis.

Selle mõtte laidajaid oli rohkem kui kiitjaid.

(← /X/ laidab mõtet.)

Suur tänu selle raske töö teijale!

(← /X/ teeb tööd.)

Tunni segajale tehti märkus.

(← /X/ segab tundi.)

Mõningatel juhtudel võib ja-tuletisel säilida tuletus- aluse verbi partitiivirektsioon:

Meie liana kopsud, mida mitu põlvkonda kasvatasid ja hoidsid, on nüüd hävinas tehnikat kurjasti kasu-
tajate käe läbi ("Eesti Loodus" 1967: 489).

Hoolimata nendest abinõudest tungisid Vietnami sõja lõpetamist taotlejad saali, kus peaminister kõneles ("Edasi" 1969: 40).

Partitiivi kasutamise vastu ig-konstruktsioonides on meie keelekorraldajad aeg-ajalt sõna võtnud, pidades seda mitte ainult halva stiili tunnuseks, vaid grammatiliselt vääraks ja täiesti lubamatuks (Küsimusi -vastuseid 1961). Ometi kasutatakse selliseid konstruktsioone meie ajakirjanduses ja enamik lugejaid tunnistab need oma keelepädevusele täiesti vastuvõetavaks. Ka stiililt ei saa partitiivi kasutamist paljude täienditega konstruktsioonides kuidagi hukka mõista, vrd.

Hoolimata nendest abinõudest tungisid Vietnami sõja lõpetamise taotlejad saali...

Sageli kirjutatakse genitiivis täiend ig-tuletisega kokku liitsõnaks: rukkilõikaja, habemesajaja, juukselõikaja, kraavikaevaja jmt.

nu-konstruktsioonides sõltub tegevusobjekti käine tuletusaluse verbi objektirektsioonist. Partitiivirektsiooniga verbidest tuletatud nu-konstruktsioonides on genitiiv ebagrammatiline.

Niisugust võimalust arvestanuid ei oleud meie hulgas palju.

Vrd. *niisuguse võimaluse arvestanuid

(← /Me/ arvestasime võimalust.)

Iga saksa keelt õppinud sai nüüd oma oskusi näidata.

Vrd. *iga saksa keele õppinu
(← /X/ õppis saksa keelt.)

Aga:

Instituudi lõpetanu hakkas tööle meie tehases.

(← /X/ lõpetas instituudi.)

Alusstruktuuri muud elemendid antakse nominalisatsioonikonstruktsioonis edasi samuti nagu lähtelause pindstruktuuris.

Oma loomadesse, põldudesse ja viljasse kiindunud oli üpris raske seda kõike kolhoosi vastu vahetada.

(← /X/ oli kiindunud oma loomadesse, põldudesse ja viljasse.)

Välismaalt saabunule esitati rohkesti küsimusi.

(← /X/ saabus välismaalt.)

Bussis istujad vaatasid huviga tundmatut maastikku.

(← /X/ istus bussis.)

Ametikohalt lahkujat peab esitama avalduse vähemalt kaks nädalat varem.

(← /X/ lahkub ametikohalt.)

3. Tulemuse väljendamine.

3.1. Tegevuse tulemust tähistava substantiivi vahetõrke lähteverbiga nimetame Fillmore'i käändegrammatika eeskujul Faktitiiviks. Faktitiivivahetõrreks peame sellist vahetõrke verbi ja tema laiendi vahel, kus verbiga märgitud tegevus kutsub otseselt esile laiendiga märgitud eseme või nähtuse tekkimise. Näiteks lauses

(1) Mees ehitas maja

on tegemist faktitiivivahekorraga predikaadi ja objekti vahel, sest tegevuse ('ehitamine') otseseks tagajärjeks on objekti ('maja') tekkimine. Sama vahekorratüüp on väljendatav ka eesti keele tuletussüsteemis. Teatud sufixite abil on võimalik tuletada substantiive, mis on lähteverbiga faktitiivivahekorras, s.t. substantiiv on samatavalise verbiga märgitud tegevuse tulemuseks või tagajärjeks. "ause (1) kõrval võime ütelda

Mees ehitas palee, kuuri, garaaži...,
võime aga ka objekti lähemalt piiritlemata jättes saada normaalse eesti keele lause

(2) Mees ehitas ehitise.

Nagu eelnevast selgub, mõistetakse semantikas tulemuse kategooriat mõnevõrra avaramalt, kui on eestikeelse sõna tulemus tähendus. Igapäevases keeles seostatakse sõna tulemus ainult eesmärgipärase tegevusega, s.t. isiku osavõetuga tegevusest (Õim 1971a: 136), tulemuse kategooria käesolevas töös aga hõlmab kõike, mille tekkimine on mingi tegevuse poolt esile kutsutud, seega lisaks loomuliku keele sõna tulemus tähendusele ka sõna tagajärg tähenduse. Nii on faktitiivivahekorraga seotud ka näiteks sõnad põlens ja tuhk lauses

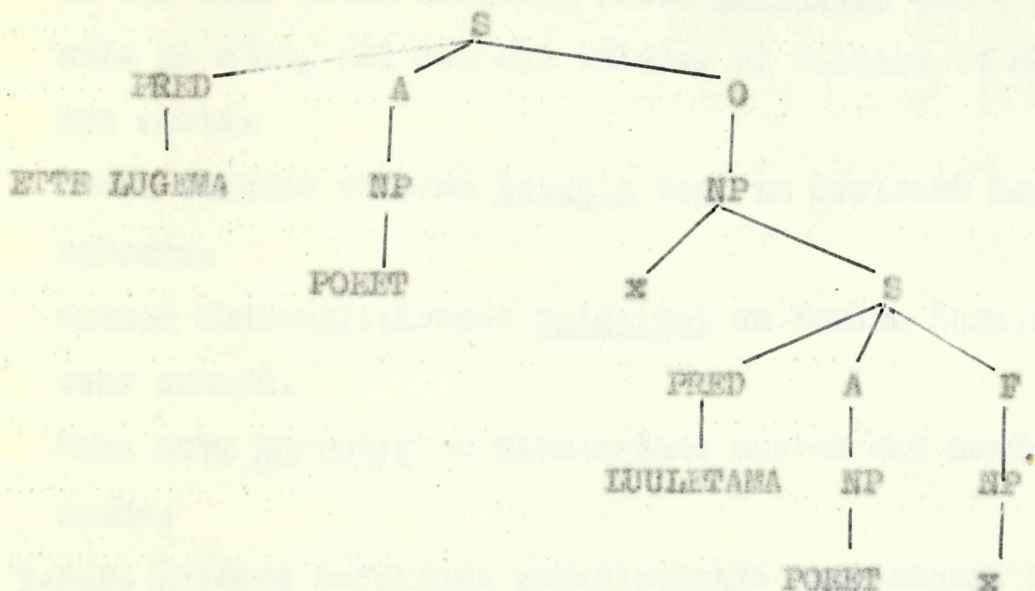
(3) Maja põles tuhaks

või tuletuslikult sõnad võrsuna ja võrse.

Lähteverbiga faktitiivivahekorras olevaid substantiive on võimalik tuletada ainult neist verbidest, mis semantiliselt lubavad seostada endaga tulemust. Ei ole võimalik moodustada tegevuse tulemust tähistavaid substantiive sellistest verbidest nagu jalutama, magama, petma, soutama,

soosima, avanema, olenema, kestma, lõppema, piicama, sparduma, suruma, haigestuma, sädlema jpt., sest nende verbide semantilised omadused ei võimalda faktitiivikäändes leiendi olemasolu.

Näitena esitame lause Poeet luges ette oma luuletuse genereerimise käigu.

Predikaadi ETTE LUGEMA ühe argumenti all esineb moodustajalause Poeet luuletab x alusstruktuur ühes indeksiga. Et käesoleval juhul kordub sama indeks predikaadiga LUULETAMA faktitiivivahekorras oleva argumenti tähise all, transformeerivad pindstruktuuri reeglid moodustajalause predikaadi LUULETAMA substantiiviks luuletus ja pärast seda, kui pronominalisatsioonireeglid asendavad moodustajalause agentiivis argumenti ~~POEET~~ POEET asesõnaga ona, saame faktitiivse nominalisatsioonikonstruktsiooni ona luuletuse.

3.2.1. Kõige aktiivsem sufiks tegevuse tulemust tähistavate substantiivide moodustamisel on -is. Lähteverbiga

faktitiivivahekorras on sellised is-tuletised nagu ehitis, tuletis, kivistis, sünnitis, aretis, kriitseldis, leiutis, kehvatis, eraldis, jaratis, korratas, soetis, sulatis, moonutis, kirjutis, keedis, hautis, küpsis, tarretis jne. Näiteks.

Ta oli keks õhtut raisanud selle kirjutise koostamisele ja nüüd, mil see oli valmis, ei tihanud ta seda ära saata.

Tabli töömehe viimane leiutis tegi ta kuulsaks kogu tehases.

Mitmed ebareeglipärased tuletised on keeles kasutatavaks saanud.

Kahe arva korratas on üldreeglina suurem kui nende summa.

3.2.2. Eelmise sufiksiga paralleelselt kasutatakse tegevuse tulemuse väljendamiseks ka ug-liidet. Et nende kahe liite morfoloogilised rakenduspiirid ühtivad täielikult ja ug-liide on tähendustega niigi üle koormatud, soovitas J. V. Veski omal ajal loobuda selle tähendusrühma puhul ug-liite kasutamisest ja võtta selle asemel tegevuse tulemuse tähenduses kasutusele is-liide, jättes ug-tuletised vaid tegevusprotsessi märkimiseks (Veski 1923, 1930, 1933, 1956: 110). Nii pakub J.V. Veski välja tegevuse tulemusena luuletis, sünnitis, saavutis, kriimustis, kriipseldis, peegeldis jpt. pro luuletus, sünnitus, saavutus, kriimustus, kriipseldus, peegeldus jae. Ettepanek pörkas aga J. Aaviku tugevale vastuseisule (Aavik 1936: 285, 406 jm.; vt. ka Kask 1969) ja praeguseni on säilinud hulk ug-

tuletisi tegevuse tulemuse tähistajatena ka seal, kus nende asendamine vastavate is-liiteliste substantiividega oleks igati põhjendatud, nagu joonistus, joonestus, kirjeldus, luuletus, nikerdus, kirjutus, ehitus, asutus, avaldus, pajatus. Osa neist esinebki keeles paralleelselt vastavate is-tuletistega. Mõnikord on paralleelselt kasutusel olevatel is- ja us-tuletistel välja kujunenud erinev kitsam, individuaalne tähendus, kuigi nende alus-tähendus, s.t. vahetult tuletussaluse verbiga on sama. Näiteks keedus ja keedis tähistavad mõlemad tegevuse tulemust, kuid individuaalne tähendus on kummalgi sõnal erinev. Nimetatute kõrval on aga ka rida selliseid lähteverbiga faktitiivivahekorras olevaid us-tuletisi, kus is-liiteliste rööpvormide kasutamine võimalik ei ole: vastus, ütlus, tulemas jt.

Näiteks.

Poiss ulatas valmis joonistuse õpetajale.

Autor luges ette oma uue luuletuse.

Vigastus oli tübine - võis loota, et käsi paraneb paari päeva jooksul.

Jüri kirjeldus jäneste näritud õunapuudest avaldati kooli seinalehes.

3.2.3. Ka osa g-tuletistest märgib lähteverbiga faktitiivivahekorras olevaid ~~substantiive~~ substantiive: võrse, naise, kreoge, tarre, teode, hüüve, kõide, kaabe, turase, rapped, näpped.

Näiteks.

Vanemad puud annavad vähe võrseid.

Krookida tuleb vähemalt kahelt realt, sest krooked jäävad siis kaunimad ja ühtlasemad. (KK)

Võtsime "Loomingu" kogutud numbrite kõite ja vaatasime selle leht-lehelt läbi.

Põlenud haava peale on niinepuu kaabe heaks rohuks. Öhtuks võib jalgadel tekkida turse, mis hommikuks kaob. (KK)

Tootmistegevusega saadavaid esemeid nimetatakse tooteiks.

Mõned kolloidlahused moodustavad koaguleerumisel süliditaolise massi, mida nimetatakse geeliks ehk tardeks. (KK)

3.2.4. e-:me-liitelisi substantiive on tegevuse tulemuse tähenduses kasutusel vähem, neist enamik märgib tegevuse tulemust jäägina, s.t. pindstruktuuri reeglid tuletavad neid substantiive siis, kui lähtelause semantilisest representatsioonist sisaldub presupositsioonina semantiline tähis [TEGEVUSE JAAK] : kraasmed, lõikmed, kise (: kiskmed), kaabe (: kaapmed). Ilma lisatunnusega on tõuse, märke, tärke.

Näiteks.

Mida peenemad ja ühtlasemad on lihvimismaterjali terad, seda vähem jälgi (kaapmeid) jätavad nad töödeldavale pinnale. (KK)

Hommikul pärast vihma võis peenardel märgata esimesi öö jooksul tärganud tõusmeid.

Korralik üliõpilane loeb päeva jooksul tehtud märkmed öhtul kindlasti üle.

3.2.5. nda-liiteliste verbidega märgitud tegevuse tulemust tähistavad nd-substantiivid: omand, arend, loand, kaevand, visand, suland.

Näiteks.

Noormees päris hiljuti surnud tädilt võrdlemisi suure omandi.

Keraamilised värvid kujutavad endast enamasti tar-
pentinis hõõrutud peenestatud sulandeid, mis on
oma koostiselt lähedased kergestisulavaile värvi-
listele klaasidele. (KK)

Ta kobestas nooga mulda ja kühveldas seda süvendist
välja, muutes kaevandi iga minutiga üha sügavamaks.
Revidendile esitati 20-leheküljeline täielik loend
kõigist käsikirjadest.

Olen näinud tema visandeid, mis on silmapilkselt
paberile tõmmatud.

Verbide tuletusvahekorrad tingivad, et mõnikord võib
tuletatud substantiiv olla semantiliselt seotud mitme
erineva samatüvelise verbiga. Nii näiteks on omand
omandama-verbiga faktitiivivahekorras, omama-verbiga
objektiivivahekorras (vt. käesoleva peatüki 5. ala-
jaotus), arend võib olla faktitiivivahekorras nii aren-
dama-verbiga kui arenema-verbiga, näiteks Amööbi sise-
plasma peitub suur kerajas arend - tuum (KK).

3.2.6. Üksikuid tuletisi tegevuse tulemuse tähenduses
on võimalik genereerida veel sufiksrite -ng (toodang, hin-
naang, loomang), -k (valik, saak) ja -m (kulum, kuum,
sulam) *abil*.

Näiteks.

Selle vabriku toodang on alati hea kvaliteediga.

Kogu J. Smuuli proosalooming on avaldatud kogumikus
"Hea mere meeste Hoidja".

Tohutud turbavarud meie maal said õige hinnangu
alles pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevol-

lutsiooni.

Kirjastus avaldas valiku eesti rahvalaule.

Sain haruldase raamatu ja ruttasin koju, kallis
saak kõvasti kaenas.

Ma katkestas kampsuni kudumise ja aetas soonelised
kõied koos kudumiga lauale.

3.3. Moodustajalause subjekti ja objekti väljendami-
sel ei ole faktitiivnominalisatsioonides olulisi erine-
vusi teiste nominalisatsioonitüüpidega võrreldes. Nii
tegevussubjekti kui -objekti väljendatakse üldreeglina
genitiiviga. Et alusstruktuuri¹ predikaadiga faktitiiv-
vivahekorras olevat argumenti pindstruktuuris väljenda-
da ei saa (selle tähise all on semantilises representat-
sioonis "tühi" indeksi), faktitiivargumenti kõige sageda-
sem väljendusviis on aga pindstruktuuri objekt, siis tu-
leb objekti väljendamist sellistes kirjutusviisides konst-
ruktsioonides ette suhteliselt harva ja genitiiv tähis-
tab harilikult tegevussubjekti.

Näiteks.

Algaja autori lauletus äratas tähelepanu.

(← Autor lauletab.)

Poisi joonistus pandi näitusele.

(← Poiss joonistab.)

Kõik lugesid seinalehest Jüri kirjutist.

(← Jüri kirjutab.)

Ajakiri avaldas J. Smuuli loomingut.

(← J. Smuul loob.)

Olen näinud paljusid tema visandeid.

(← Tema visandab.)

Kui aga sisuliselt on võimalik väljendada ka objekti, siis tegevussubjekti ei väljendata, genitiiviga tähistatakse tegevusobjekti.

Näiteks.

Poissi vigastus oli tühine.

(← /X/ vigastab poissi.)

Riulil seisis "Loomingu" kogutud numbrite köide.

(← /X/ köidab numbreid.)

Põlenud haavale on niinepuu kaabe heaks rohuke.

(← /X/ kaabib niinepuud.)

Adverbiaalsete laiendite edasiandmisel väärib tähelepanu, et kui tuletusalust verbi laiendab intralokaal (s.o. küsimusele kuhu? vastav laiend), siis transformeeritakse see tegevuse tulemust väljendava samatüvelise substantiivi lokaalseks (küsimusele kus?) vastavaks laiendiks:⁺

X joonistab vihikusse → joonistus vihikus

X ehitab väljakule → ehitis väljakul

4. Abinõu või vahendi väljendamine.

4.1 Tegevuse abinõu või vahendit tähistava substantiivi vahetõrka lause predikaatverbiga nimetame Fillmore'i eeskujul instrumentaaliks. Näiteks lauses

(1) Kraav takistab pääsu heinamaale

on tegemist instrumentaalivahetõrrega subjekti ja predi-

⁺Terminite lokaal ja intralokaal kasutamisel on eeskujuks olnud H. Rätsepa samatüvelised terminid (vrd. Rätsep 1972)

kaadi vahel, sest tegevus ('takistamine') toimub otse-
selt subjekti ('kraav') abil.

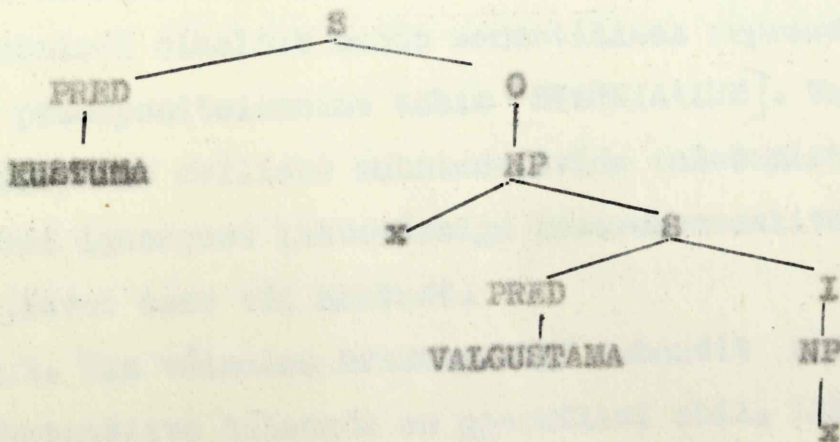
Sama vahekorratüüp on väljendatav ka tuletussüsteemis.
Teatud sufiksile abil on võimalik tuletada substantiive,
mis on lähteverbiga instrumentaalivahekorras, s.t. sub-
stantiiv on samatüvelise verbiga märgitud tegevuse ve-
hendiks. Lause (1) kõrval võime ütelda

Aed, kivi, oja ... takistab pääsu heinamaale,
aga võime ka subjekti lähemalt piiritlemata jättes ütelda

(2) Takistus takistab pääsu heinamaale.

Lähteverbiga instrumentaalivahekorras olevaid substan-
tiive on võimalik tuletada vaid neist verbidest, mille
leksikaalses kirjes on nende võimaliku käändümbrusena
fikseeritud [+INSTRUMENTAAL], s.t. mis semantiliselt
lubavad seostada endaga vahendit. Ei saa moodustada te-
gevuse vahendit tähistavaid substantiive sellistest
verbidest nagu hüarduma, piisama, jooksuma, pärnima, võist-
lema jpt., sest nende verbide semantilised omadused ei
võimalda vahendit tähistava laiendi olemasolu.

Demonstreerimaks, kuidas instrumentaalseid tuletisi
sisaldavaid lauseid genereeritakse, esitame lause
Valgustus kustub genereerimise käigu:

Indeks, mis esineb koos moodustajalausega predikaadi KUSTUMA objektiivikaandes argumendi all, kordub käesoleval juhul predikaadiga VALGUSTAMA instrumentaalivahekorras oleva argumendi tähise all ning pindstruktuuri reeglid genereerivad selle struktuuri substantiiviks valgustus.

4.2. Lähteverbiga instrumentaalivahekorras olevate substantiivide hulgas tuleb eristada kaht tüüpi tuletisi. Sellised substantiivid nagu takistus, õigustus, kütus, kaunistus jt. tähistavad igasugust abinõu, mille abil lähteverbiga märgitud tegevus aset leiab. Teine rühm vahendit märkivaid tuletisi on sellised, kus substantiiviga väljendatud vahend on spetsiaalselt loodud lähteverbiga märgitud tegevuse abinõuks, mingit muud otstarvet nimetatud substantiividega ~~märgitud~~ tähistatud esemetel ei ole. Need on sellised substantiivid nagu koputi, peuti, pinuti, kraap jt. Näiteks takistuseks võime me nimetada kasvõi hambavalu, kui see takistab meid õhtul peole minemast; kui me aga koputame uksele sõrmenukiga, ei saa seda kuidagi nimetada koputiks, viimane tähistab ikkagi ainult selleks otstarbeks valmistatud mehhanismi. Selliste verbaalsubstantiivide genereerimisel sisaldub nende semantilises representatsioonis presupositsioonina tähis [SPETSIAALNE]. Vaatleme kõigepealt selliste substantiivide tuletamist, mis tähistavad igasugust lähteverbiga instrumentaalivahekorras olevat eset või nähtust.

4.2.1. Üks võimalus lähteverbiga vahendit märkivaid substantiive tuletada on nn-sufiksi abil. Lähte-

verbiga instrumentaali vahekorras on sellised tuletised nagu takistus, täiendus, sisustus, valgustus, sillutus, volitus, tõestus, kohustus, õigustus, kütus, kaunistus, varustus, kuulutus, määrus, ilustus.

Näiteks.

Porensine ei saanud ahju kütta, sest kogu kütus oli otsas.

Hoored kutsealused saadeti täienduseks neisse tööosadesse, kus mehi pundu oli.

Uus sisustus (suur vaip, raamatukapp ja diivan) muutis korteri hubasemaks.

Saal ehiti lilledega ja igasugune muu kaunistus oleks tundunud ülearune.

Varustust hangiti kaks nädalat, sest halvasti varustatult polnud mõtet välja minna.

4.2.2. ig-liitelistest verbaalsubstantiividest tähistavad lähteverbiga märgitud tegevuse vahendit sellised tuletised nagu vooderdis, vajutis, peibutis, kõidis, tagatis, põletis, täidis, väetis, erantis, nühis, pühis.

Näiteks.

Hapukapsastele pandi vajutiseks raske kivi.

Jahisehed kasutavad peibutisena kodustatud linde.

Suudad sa anda mingi tagatise, et sa sõna pead?

Põldu väetati mineraalväetisega.

Kuuselaud olid mõeldud maja vooderdiseks.

Pirukate täidiseks kasutati hakkliha.

Tüdruk pandi sulgedest pühisega abil neid tolmust puhastama. (KK)

Füüsireana puhastamiseks tuleb märkida nühise ümber takktroop, mis tihedalt rassaõnes liiguks.

4.2.3. ü-sufiksit kasutatakse tegevuse vahendit tähistavate substantiivide tuletamiseks harva. Tuleks märkida siiski selliseid tuletisi nagu toit, lain, mülu, tain, semantilise tähisega [SPETSIAALNE] lisandub neile veel mõõt.

Näiteks.

Tänu oma heale taibule sai ta asjast kiiresti aru.
Jüri hea mülu aitas segeli ka klassikaseadlasi.
Lapsi tuleb toita soojendatud toiduga.
Kaalu mulle kaks mõõtu otri.

4.2.4. Sufiksi -g abil tuletatakse sellised lähte-verbidega instrumentaalivahetõrjas olevad verbid nagu küte, kate, kutse, täide, hinne, võie.

Näiteks.

Matemaatika hinded olid Juhaniil elati kolmed.
Vili kaeti vihma eest plastikaadist kattega.
Küte oli lõpukorral ja ahjud ei läinud enam päris soojaks.

Peokutsena saadeti meile paari reaga postkaart.
Spetsiaalse ravimi puudumisel kasutage võidena hane- rasva.

4.2.5. Semantilise tähisega [SPETSIAALNE] varustatud alusstruktuuridest tuletab vahendit märkivaid substantiive kõige aktiivsemalt i₂-sufiks. Lähteverbidega instrumentaalivahetõrjas on sellised substantiivid nagu osuti, purusti, pinuti, minuti, puhasti, lõuguti, arvesti, ärriiti, kinnisti, libisti, lahtisti, pihusti, alaldi, varisti, kõriiti, võimendi, koputi, sunnuti, in-

muti, kustuti, suruti, soojendi, lahusti, lüliti, seemendi, käiviti, uimasti, tolmuti, põletati, jahuti, eruti, külmutati jne.

Näiteks.

Kivipurusti töötas häireteta.

Poistel olid koolis kaasas veepihustid.

Juhtmele asetati elektrivoolu takisti.

Kolhoosil oli kaks heinalohustit.

Uinuti toime oli kiire: minuti pärast patsient juba magas.

Massiivsetel ustel olid vanasti raudast koputid, et külaline saaks oma tulekust märku anda.

Keemikud kasutavad ainete lagundamiseks mitmesuguseid lahusteid.

Valgust ei saanud süüdata, sest lüliti oli rikki.

Kella suur osuti näitas kümnele.

4.2.6. Küllalt aktiivne on lähteverbidega instrumentaalivahetuses olevate substantiivide tuletamisel ja sufixe -ik: kõidik, kandik, katik, ~~kuulik~~, ~~kuulik~~, roomik, kaabik, tõmmik, põõrik, ~~kuulik~~, külvik, sibik, õpik. Ka ik-tuletisi saab kasutada vaid juhul, kui alusstruktuuris sisaldub semantiline tähis [SPETSIAALNE].

Näiteks.

Vang oli purustanud kõidikud ja põgenenud.

Võta kandik kaasa, sellega on sul kergem tesse lauale kanda.

Fotoaparadi ava kaetakse katikuga.

Eseme pinna puhastasid arheoloogid kaabikuga.

Tõmmiku abil eemaldati padrunipesast vana padrunikest.

Kevadkülv hilines, sest kõik külvitund olid remondis.

4.2.7. Ka ts-sufikali kasutamine eeldab alusstruktuuri semantilist tähist [SPETSIAALNE]. ts-substantiividest on lähteverbiga instrumentaalivahekorras sellised tuletised nagu hübits, märbits, tõmbits, kaubits, klopits, nübits, kombits.

Näiteks.

Lastesia õuel hüppas hulk lapsi hübitsatema.

Vaipa on kõige parem tolmuist puhastada plestmasist klopitsaga.

Vana lakikord kaubiti maha terasest kaubitsaga.

Tala otstesse peavad olema kinnitatud kanepikõitest tõmbitsad, mille abil saab tala juhtida täpselt ettenähtud kohta. (KK)

4.2.8. ur-liitelistest substantiividest on lähteverbiga instrumentaalivahekorras sellised ~~substantiivid~~ tuletised nagu vedur, sidur, pidur, puhur, segur, jasgur. Kõik nad nõuavad alusstruktuuris semantilist tähist [SPETSIAALNE]. Ilma selle tähiseta saab kasutada tuletist mõjur.
Näiteks.

Raskekaalulist rongi oli pandud vedama kaks vedurit.

Mootor on oma reduktoriga ühendatud hüdraulilise siduri abil.

Taksojuht surus jala pidurile, kui talle anti märku peatumiseks.

Vahetpidamata töötavad sooja õhu puhurid suutsid kindlustada mõnusa äraolemise vaid lähedololijale. (KK)
Täiendkomponendiks on siin kas energiaallikat, masinat, seadet vms., üldse inimese rakendatud mõjurit märkiv sõna. (KK)

4.2.9. g-ine-liitelistest substantiividest tähistavad tegevuse vahendit sellised tuletised nagu kanne, kaitse, näise, kõide, side, juhe, kuule. Ka nende kasutamine eeldab alusstruktuuris semantilist tähist [SPETSIAALNE].

Näiteks.

Häsmad võistlustele olid viimseini müüdnud.

Sanitar kandis sidet alati kaasas, juhaks kui mõni haavatu vajab sidumist.

Nöörist punutud kanne soonis peopesa. (KK)

Pinguta oma kuulmeid, küll siis kauded. (KK)

4.2.10. el-sufiksi tarvitamine on elavnenud alles viimastel aastatel (vt. Kull 1970: 397), kaigi suur hulk neist tuletistest on pärit juba J. V. Veski poolt (vt. näit.+Kask 1938: 88; A. Veski 1959: 19). Praegu kasutatavatest el-tuletistest võiks märkida näiteks hõõrel, süstel, viskel, jootel, hoidel, möötel, märkel.

Näiteks.

Peale kiskjanoka on kalmaaridel suus sadadest peenimatest hammastest koosnev hõõrel, mille abil nad valmistavadki endale kaladest või krabidest püreed. (KK)

Enne süstimist keetis õde süstleid väikeses terasanumas.

Et traadi ja nõõri vahel puudus pöörel, oli nõõr pikapeale selles kohas läbi kulunud. (KK)

4.2.11. Üksikuid lähteverbidega instrumentaalivahekorras olevaid substantiive tuletavad ka sufiksids -m (ra-
vig, arstim, ajam), -ja (ristleja, hävitaja, pommitaja)
ja -i (kleep, kraap). Kõik need sufiksids eeldavad semantilises representatsioonis tähist [EPETSIAALNE] .
Näiteks.

Ravig toimis kiiresti - poole tunni pärast palavik langes.

Uni oli kui kleep silmalaukude küljes. (KK)

Pommitajad tegid sageli retki vaenlase tagalasse ja pommitasid tehaseid ning ladusid.

Kraapid haaravad sõetükke ja transportivad need masina kõrval asuvalle kraapkonveierile. (KK)

4.2.12. Tehnika arengu tõttu suureneb tegevusvahendid, instrumenti tähistavate sõnade hulk viimasel ajal kiiresti. Kahjuks on erinevate erialade terminoloogia väljatõstemine ja korrastamine enamasti koordineerimata, ainult ühe eriala piires toimuv tegevus. Sõetõttu tuleb sageli ette paralleeltermineid sisuliselt üht ja sama funktsiooni täitvate esemete kohta. Nii on tehnikatermini kaabits kõrval arheoloogidel kasutusel kaabik; muudel tehnikaaladel kasutatava tõmmitse asemel tuntakse sõjanduses terminit tõmik; paralleelselt on samas tähenduses kasutusel seade (gen. seade) ja seadis; hoidik ja hoidel; märkita, märkel ja märkur jne.

Kui mitme sufiksiga tuletisi kasutatakse ühe eriala piires, tuleks nendevahelised piirid kindlaks määrata: ühe alustähenduse - tegevuse vahend - piires anda iga sufiksi tuletistele kitsam, individuaalne kasutusmäär (vt. selle kohta ka Kull 1970: 397), pidades silmas, et seda semantilist jaotust tehtaks igal juhul liiteti, mitte üksiksõnati. Kui aga erinevatel erialadel kasutatakse ühe mõiste jaoks mitut terminit, tuleks need ühtlustada, pidades silmas sufiksrite koormatusi eri tähendustega. Nii tuleks is-, g-, ur-liitelistele vahendit märkivatele tuletistele kindlasti eelistada ts-, el-, ik- või i₂-liitelisi, kuna viimastel on tunduvalt vähem eri tähendusi (vt. V peatükki).

4.3. Et enamikul juhtudel sisaldub tegevuse vahendit märkiva substantiivi semantilises representatsioonis muidki tähiseid peale instrumentaalivahekorra tähise, siis ^{lähte}verbi laiendid nominalisatsioonikonstruktsioonis enamasti ei saali. Vaid us- ja is-liiteliste substantiivide laiendina on võimalik väljendada tegevusobjekti.

Laboratooriumi sisustus oli äärmiselt kaasagne.

(← /X/ sisustab laboratooriumi.)

Teoreemi tõestus oli liiga pikk ja keeruline.

(← /X/ tõestab teoreemi.)

Kuuselaud olid mõeldud maja vooderdiseks.

(← /X/ vooderlab maja.)

Pirukate täidiseks tehti hakkliha.

(← /X/ täidab pirukaid.)

5. Tegevusalise väljendamine.

5.1. Tegevusalist tähistava substantiivi vahetõrja lause predikaatverbiga nimetame Fillmore'i eeskujul objektiiviks. Obejektiivivahetõrja defineerime kui sellist vahetõrja verbi ja tema laiendi vahel, kus laiendiga tähistatud ees^{isik} või nähtus allub verbiga märgitud tegevusele, mingil viisil talub endal tegevust, olles tegevusega passiivses sisulises vahetõrjas. Näiteks lauses

(1) Jüri leidis kella

on tegemist objektiivivahetõrjaga predikaadi ja objekti vahel, sest objekt ('kell') on see, millega midagi juhtub, mis leitakse. Objektiivivahetõrja on väljendatav ka eesti keele tuletussüsteemis. Teatud sufiksiga abil on võimalik tuletada substantiive, mis on tuletusaluse verbiga objektiivivahetõrjas. Võime ütelda

Jüri leidis kella, hambaharja, rubla...,

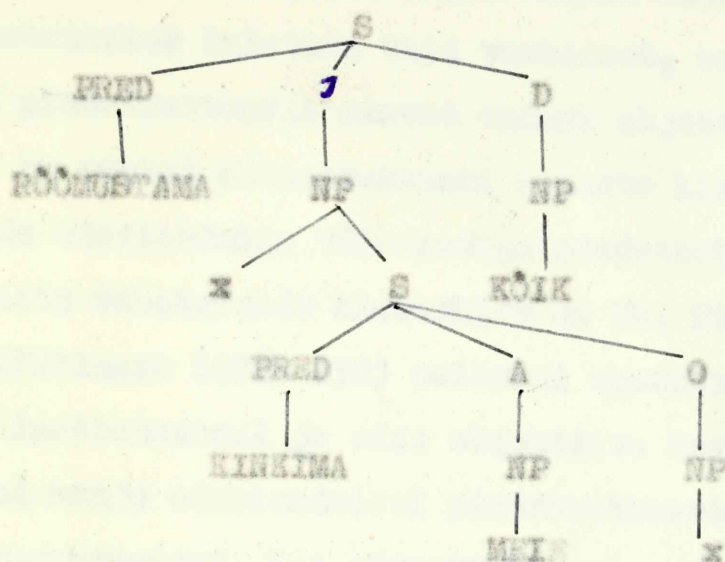
on aga ka võimalik objekt lähemalt piiritlemata jätta:

(2) Jüri leidis leiu.

Lähteverbiga objektiivivahetõrjas olevaid substantiive saab tuletada niisugustest verbidest, mille leksikaalses kirjes on nende võimaliku käände vahetõrjana märgitud [+OBJEKTIIV], s.t. mis semantiliselt võivad seostada endaga tegevusalist. Ei ole võimalik moodustada tegevusalist tähistavaid substantiive näiteks sellistest verbidest nagu surema, magama, karjuma, hüüma, hüüma, suvitama, suusatama, jalutama, hilineama, võistloma, vastama jt., sest nende verbide semantilised tingimused ei võimalda tegevusalist tähistava laiendi

olemasolu.

Seda tüüpi lausete genereerimise näitena esitame lau-
se Meie kink rõõmustas kõiki moodustamise käigu.

Predikaadi RÕÕMUSTAMA ^{instrumentaali} käändes argumendi all
esineb koos moodustajalausega indeks, mis antud juhul
kordub predikaadi KINKIMA objektiivikäändes argumendi
tähisena. Pindstruktuuri reeglid genereerivad moodus-
tajalause alusstruktuuri nominalisatsioonikonstruk-
tsiooniks meie kink.

5.2. Lähteverbiga objektiivivahekorras olevate sub-
stantiivide tuletamisel tuleb eraldi vaadelda tuletiste
genereerimist, mille leksikaalses kirjes sisaldub se-
mantiline tähis [ELUS]. Näiteks saatus-verbiga objek-
tiivivahekorras olev "elus" tuletis on saadik, "elutu"
tuletis "saadetis", sama vahekord on tuletistel heidik
ja heidis. Võib-olla tuleks eraldada objektiivist ko-
guni omaette käändevahekord seda tüüpi "elusate" ar-
gumentide tähistamiseks, kuid käesolevas töös me seda
tegemist ei hakka, piirdume vaid tähelepanu juhtimisega

objektiivivahekorra kahele alaliigile.

Semantilise tähisega ELUS varustatud substantiivide tuletamine tegevuslise tähenduses on seotud lähteverbi süntaktiliste omadustega. Nimelt saab seda tüüpi substantiive tuletada vaid verbidest, mis süntaktilises pindstruktuuris seovad endaga objekti. See kitsendus on seotud süvastruktuuri käänete hierarhiaga ja nende edasiandmise võimalusega pindstruktuuris. Semantiliste vahakordade hierarhias on Ch. Fillmore'i järgi (Fillmore 1971: 252) esikohal agentiiv, selle järel instrumentaal ja siis objektiiv. Eesti keeles kehuvad nende edasiandmisel pindstruktuuris järgised seaduspärasused. Kui süvastruktuuris sisaldab agentiivis argument, antakse see üldjuhul pindstruktuuris edasi subjektiga, objektiivis argument aga objektiga (Mees avab ukse võtmega). Kui lauses agentiivis argumenti ei väljendata, on esikohal (subjekti positsioonis) instrumentaal, objektiivis argument jääb ikka objekti positsiooni (Võti avab ukse). Kui on aga tegemist niisuguse verbiga, mida üldse ei saa laiendada agentiivis argument (seega ka mitte instrumentaalis argument, sest see kaasneb vaid agentiivi võimalusega), siis haarab subjekti positsiooni objektiivis argument (Uks avaneb). Objekti positsioon jääb täitmata. ~~Järelkohal võib ainult kolmandas pöördes esinevad verbid on intrinseetsed, objekti võimalus pindstruktuuris on seotud vaid agentiivis argumenti võimalusega süvastruktuuris.~~ Objektiivivahekorras argument semantilise tähisega

[ELUS] saab aga seostada vaid selliste verbidega, mille leksikaalses kirjes sisaldub võimaliku käändelõmbrusena ka [+AGENTIIV], sest esimene verbi tegevusest osavõttev isik on slati tegija, tegevusalis saab olla vaid sekundaarne isik.

5.2.1. Tuletusaluse verbiga objektiivivahekorras olevaid substantiive semantilise tähisega [ELUS] on võimalik tuletada ik-sufiksi abil. Tegevusalist märgivad sellised tuletised nagu saadik, soosik, leidik, heidik.

Näiteks.

Läbirääkimisi pidama lähetatud saadik ei tulnud tagasi.

Krahvinna soosik võeti õukonnas lahkelt vastu.

Aga Maret pole ju oma laps, vaid armu poolt kasvatada võetud heidik, kelle soontes ei voola piiskagi Logina verd. (KK)

5.2.2. Produktiivne sufiks tegevusalise märkimiseks on -tu (~-du). Selle sufiksi kasutamine on tuletusaluse verbi semantiliste omaduste kõrval seotud ka süntaktiliste tingimustega. tu-substantiive saab tuletada vaid verbidest, mis süntaktilises pindstruktuuris seovad endaga objekti. Seda sufiksit rakendatakse tegevusalist tähistava substantiivi tuletamiseks sel juhul, kui modaalsuskomponendiga või iseseisva predikaadina sisaldab lähtestruktuuris ajatahis [MINEVIA]. tu-substantiivid võivad tähistada tegevusalist nii semantilise tähisega [ELUS] kui ka [ELIITU]. Kui tuletusalune verb võib seostada endaga elusat tegevusalist, sisaldab tu-

liiteline substantiiv enamasti oma semantilises kirjes tähise [ELUS]. Semantilise tähisega [ELUS] on näiteks sellised tuletised nagu petetu, kiidetu, armastatu, tapetu, karistatu, oodatu, volitatu, äratatu, hellitatu, toidetu jt.

Näiteks.

Rektori käskkirjaga kiidetu pilt pandi autahvliile.
Oodatu ei tulnud ega tulnud.

Kingitust üle andma volitatu närveeris tublisti. On huvitav märkida, et elusat tegevusalist ilma ajatähiseta [MINEVIK] on võimalik väljendada tav-partitsiibi abil. Nimelt võib tav-partitsiip esineda kahes semantilises funktsioonis. Üldjuhul väljendab ta omadust, nagu lauses Tee on sõidetav, Raamat on loetav, Aine on õpetatav. Selle kõrval võib aga tav-partitsiip väljendada ka tegevusalist, näiteks lause Jüri on õpetatav on semantiliselt mõistetav kaheti: Jürit on võimalik õpetada ja Jüri on see, keda õpetatakse. Teisi näiteid tav-partitsiibi kasutamise kohta tegevusalisena.

Arvasime, et kiidetakse Jürit, aga kiidetavaks osutus hoopis Jaak.

Karistatav nuttis valjusti.

Oodatav ei tule ega tule.

Seega on semantiline vahekorrald tav-partitsiipide ja liiteliste substantiivide vahel analoogiline ja ning ny-tuletiste vahekorrale (vt. käesoleva peatüki 2. alajaotuses).

Tegevusalist semantilise tähisega [ELUTU] tähistavad sellised tu-substantiivid nagu alustatu, toodetu, kirjutatu, loetu, tõlgitu, sisendatu, kuuldu jne.

Näiteks.

Sinu poolt kuuldu annab meile kauaks ainet järele-mõtlemiseks.

Jüri väljameeldu hakkas segunema tegelikkusega.

Eärast lugemist pidid õpilased loetud jutustama.

Et õpitu ka meelde jääks, esitas õpetaja rohkesti küsimusi.

Kõik alustatu tuleb ka lõpale viia.

5.2.3. g-liitelistest substantiividest on tuletusaluse verbiga objektiivivahekorras sellised tuletised nagu laul, laen, leid, mäng, tants, ost, maks.

Näiteks.

Mis laule me laulame, mis mänge me mängime?

Sinu leid on meie kollektsioonile tublike täienduseks.

Kui oled laenanud, ära laenu tagasimaksmisega viivita!

Viimased ostud tehti õige odavasti.

On sul kõik maksud makstud?

5.2.4. Ka mõned us-liitelistest substantiividest on tuletusaluse verbiga objektiivivahekorras, nagu valdus, soldus, närandus, annetus, kingitus, mõistatus.

Näiteks.

Kulakute valdused natsionaliseeriti ja need valdab neid kolhoos.

Tal pole eldasi kõrgemas koolis õppimiseks.
Vanaema päranduse moodustas maha, loomad ja vil-
japussed ning selle kõik pärandas ta Jürile.
Kõik need kinnitused ja annetused, mis vanaema
oma elu jooksul oli kirikule annetanud, moodustasid
kokku terve varanduse.

5.2.5. g-liitelistest substantiividest kasutatakse
tegevusalise tähenduses selliseid tuletisi nagu rühbe
ja väide, sellesse rühma kuuluvad ka tunne, veste ja
liide, kuid nende genereerimine eeldab alusstruktuuris
semantilist lisainformatsiooni.

Näiteks.

Janu sai otsa ja rühbe ka.

Sinu väited vajavad tõestamist.

Tulustusliited liituvad sõna tüvele või tunnustele.

5.2.6. i₁-liitelistest substantiividest on tegevus-
alise tähenduses kasutusel vaid and ja kink.

Näiteks.

Näitusele olid välja pandud sügise annid: õunad,
pirnid, ploomid ja mitmed lillesordid.

Sinu kink rõõmustas selle saajat väga.

5.2.7. k-liitelistest substantiividest on tegevus-
alise tähenduses kasutatavad look, söök, jäak.

Näiteks.

Ei lähe talle enam sisse söök ega look.

Raualuistude ülejäak on nii suur, et seda ei saa
üheski aruandes näidata.

5.2.8. nd-liitelistest substantiividest kuuluvad sellesse tähendusrühma päränd ja lisand.

Näiteks.

Vanaema jättis pojapojale soliidse pärändi.

Lisandiks võib praeguste juurde anda ka makarone, kui kartuleid ei ole.

5.2.9. Rida sufikseid moodustab substantiive tegevusalise märkimiseks märksa konkreetsemas tähenduses: nende sufiksrite rakendamine nõuab alusstruktuuris semantiliselt lisainformatsiooni. is-tuletistest on tegevusaluse verbiga objektiivivahekorras sellised substantiivid nagu külvis, esitis, eritis, sisaldas, kuulus, kobrutis, poetis, näidis, mälestis, hoidis, säilis, esildis, teetis.

Näiteks.

Kevadkülvil ei saa alustada enne, kui kogu külvis on puhastatud.

Dekaanile tehti esitis puudujate kohta.

Esildise presiidiumi moodustamiseks tegi koosoleku juhataja.

Kõiki hoidiseid tuleb hoida keldris.

Näitusele olid välja pandud rahvariiete näidised.

Hinnalistest kaladest valmistatakse konservikombinaadis hõrke säiliseid, mis lähevad raja taha. (KK)

5.2.10. Tegevusalise tähenduses kasutatakse ka üksikuid e-ine- (säile, sade, haue) ja ntuletisi (andam, kandam, kadum). Kõigi nende tuletiste alusstruktuurid sisaldavad semantiliselt lisainformatsiooni.

Näiteks.

Relajalooliste elukate säilmeid säilitatakse mitmes muuseumis.

Sademeid tuli tänava rohken kui mitmel celmisel aastal.

Umberkaanded ülikud pidid andma Kiievi värsstile andamit.

Kas see kandam pole sulle liiga raske?

Teodangu kadug ei tohi ületada ettenähtud protsenti.

5.2.11. "Õigekeelsuse sõnaraamat" pakub tegevusalise tähenduses ka ühe ih-tuletise: kekikik hicebik = pealekleebitud sedel, kuid ühtki näidet selle tuletise kasutamise kohta käesoleva töö autor pole leidnud.

5.3. Mis puutub moodustajalause alusstruktuuri teiste elementide edasiandmisse lähteverbiga objektiivivahekorras oleva nominalisatsioonikonstruktsiooni puhul, siis seab siin kõnelda põhiliselt vaid tegevussubjekti väljendamisest. Kuna alusstruktuuri objektiivikandes argument väljendub transitiivsete verbide puhul pindstruktuuris üldjuhul objektina, objektiivivahekorras puhul aga selle kadude tähis pindstruktuuris kustatakse, siis tegevusobjekti edasiandmine käesoleval juhul kõne alla ei tule.

Tegevussubjekti väljendatakse nominalisatsioonikonstruktsioonis genitiivtäiendiga.

Näiteks.

Sinu leid on meie kollektsioonile täiendusena.

(← Sina leiad.)

Kulakute valdused natsionaliseeriti.

(← Kulakud valdavad.)

Sinu väited vajavad tõestamist.

(← Sina väidad.)

tu-liiteliste substantiivide puhul võib tegevussubjekti väljendada ka poolt-konstruktsiooniga või elatiiviga (vt. ka Uuspõld 1970).

Sinu poolt kuuldu üllatas meid.

(← Sina kuulsid.)

Jüri poolt väljanõeldu hakkas segunema tegelikusega.

(← Jüri mõtles välja.)

~~rikkuse~~
Sõbradest ümbritsetule polnud kerge jaurde pääseda.

(← Sõbrad ümbritsesid.)

Intransitiivsete verbide puhul väljendub süvstruktuuri objektiivikäandes argument harilikult subjektina, seetõttu ei saa intransitiivsetest verbidest tuletatud substantiivide puhul, mida kasutatakse tegevusaliise tähenduses, väljendada ka tegevussubjekti.

Alusstruktuuri teiste elementide edasiandmisel nominalisatsioonikonstruktsioonis ei ole erinevusi lähtelause pindstruktuurist.

Näiteks.

Hommikul turul piimanaiste käest kuuldu polnud tõsi.

(← /X/ kuulis hommikul turul piimanaiste käest.)

Kas sa tasusid juba maksu telefoni eest?

(← /Sina/maksad telefoni eest.)

Aknalaual seisab ema kingitus vennatüttele.

(← Ema kingib vennatüttele.)

6. Tegevuskohta väljendamine.

6.1. Tegevuse toimumise kohta väljendatakse eesti keele tuletussüsteemi vahenditega suhteliselt harva ja võrdlemisi juhuslikult. Alati sisaldavad need tuletised ka semantilisi lisatähiseid, mis iga tuletise puhul võivad olla erinevad. Seetõttu seisavad tegevuskohta märkivad verbaalsubstantiivid eesti keele tuletussüsteemis võrdlemisi eraldi ja neid on ilmselt õigem käsitleda iseseisvate leksikaalsete üksustena.

6.2. Õige aktiivsem sufiks lokatiivivahekorra tähistamiseks verbi ja samatüvelise substantiivi vahel on -la: ravila, hoidla, ujula, nõuandla, asula, levila.
Näiteks.

Parast tööd koguneti ujulasse ujumistreeningule.
Õigusnõuandlas antakse nõu kõigis juriidilistes küsimustes.

Kolhoosil valmis uus silohoidla.

6.3. u-liitelistest substantiividest on lähteverbiga lokatiivivahekorras sellised tuletised nagu kaevandus, asundus, peatus, kauplus, avans.
Näiteks.

Eesti kaevandustes kaevandatakse põlevkivi.

Russipeatuses ootas bussi palju rahvast.

Kauplus sulleti pühapäevaks.

6.4. u-liitelistest substantiividest väljendatakse tegevuskohta ladu.

Näiteks.

Pauladu paiknes linna servas.

~~lingeldama.~~

6.5. ik-liitelistest substantiividest väljenda ⁶ tegevuskohta ~~mitmesuguseid~~ peidik.

Näiteks.

Peidikusse oli peidetud mitmesuguseid vääriseseneid.
~~Hõrandikku ei saanud enamast peita: paid oli seal
siis hõredalt, et paistis läbi.~~

6.6. e-:ne-liitelistest substantiividest tähistab tegevuskohta ase, i₁-liitelistest lekk, na-liitelistest pöörang.

Näiteks.

Lapsed olid veel asemel, kui külaline tuli.

Lekk parandati selleks otstarbeks kaasavõetud puuplankudega ja ~~mitmesuguseid~~ laev võis sõitu jätkata.

Vedur sõitis pööranguni, aga ei pööranud, vaid tuli tagasi depoosse.

6.7. Omal ajal võttis J. V. Veski tegevuskoha tähenduses kasutusele verbaalsubstantiivi liite -mu, kuid seni on selles rühmas jäänud ainuteks tema loodud tuletised valamu ja elamu (A.Veski 1959: 19).

Näiteks.

Must vesi kallati valamusse.

See elamu näis meie perekonnale elamiseks looduda.

IV

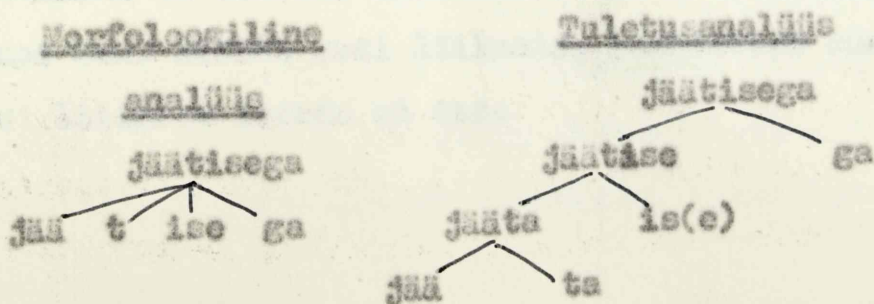
VERBAALSUBSTANTIIVIDE VORMILISED DERIVATSIOONILIID

1. Tuletusõpetuses moodustab omaette küsimusringi tuletiste morfoloogiline külg, mille all mõtleme seda, missugused sufiksid millistel tingimustel ja missuguste tüvedele liituvad. Tuletise formaalsetest tunnustest on olulisemaid, et tuletis on alati sekundaarne, väiksematest märgilistest osistest moodustatud, s.t. tuletis ei saa olla ühemorfeemiline (Marchand 1960: 2, 6). Kindlaks määrata, kas sõna on tuletis või mitte, on mõningatel juhtudel küllalt raske. Tuletussufiks ei pruugi olla alati kõikides versides eristatavad. Näiteks eesti keeles on rühm verbaalsubstantiive, kus derivatsioonisufiks on vokaal, mis tuleb esile alles sõna muutmisel (lõpp, partitiiv lõppu, vrd. lõppema; küüd, küüdi, vrd. küünabi; peka, peksu, vrd. peksab; leid, leidu, vrd. leiab). Nende tuletiste nominatiivivorme tuleb siiski pidada kahemorfeemilisteks, kus tävemorfeemile lisandub sufiks nullmorfeemina. Konsonantliidetegi täielik kuju tuleb esile alles järgkäännetes. Nii näiteks kooligrammatikalis k-deverbaalidena käsitletud verbaalsubstantiivide puhul on tegemist kahe eri sufiksi tuletistega: -k(i) (sõök, jook, lõök) ja -k(u) (tulek,

olek, hoiak). Morfoloogiliste tuletusvõimaluste poolest erinevad need liited teineteisest.

Tuleb silmas pidada ka semantilise seose olemasolu tuletise ja lähtesõna vahel. Nasti keeles on näiteks sõnad jääma ja jäätis häälikuliselt küll sarnase juurega, kuid ometi ei saa pidada neid sõnu tuletuslikult seotuks, tegeasist on üksnes homonüümiaga.

Tuleb vahet teha sõna puhtmorfoloogilise (ehk lihtsalt morfoloogilise) ja tuletusmorfoloogilise (ehk lihtsalt tuletusliku) analüüsi vahel. Morfoloogilise analüüsi lõppeesmärgiks on kindlaks teha sõna lõplikud moodustajad, näiteks sõna jäätisega analüüsitakse kui juurmorfeemi jää-, tuletussufiksrite -ta ja -is ning kaasaütleva käände lõpu -ga ühendit. Tuletusanalüüsi eesmärk on aga välja selgitada vahetud moodustajad, sest mitme sufiksiga tuletiste puhul huvitab meid eraldi iga sufiksi ja talle selneva tüve vahekorrd, erinevad vahetute moodustajate paarid. Näiteks sõna jäätisega esimeseks vahetute moodustajate paariks on substantiivitüvi jäätisega ja kaasaütleva käände lõpp -ga, substantiiv jäätis sisaldab verbitüve jääta- ja verbaalsubstantiivi sufiksist -is, jäätamata osakorda koosneb aga juurmorfeemist jää- ja verbisufiksist -ta. Graafiliselt on võimalik erinevust morfoloogilise ja tuletusanalüüsi vahel kujutada järgniselt:

2. Vaadeldes keele rikastumist uute sõnadega, s.t. tuletussüsteemi funktsioneerimist tegelikkuses, näeme, et tuletust võib vähem kui ükskõik millist teist süsteemi kujutada ette antud tuletiste (või ka mallide) staatilise kogumina. Tuletussüsteem on lahtine süsteem ja just see eristab teda teistest grammatilistest süsteemidest (vrd. näiteks selliste kinniste süsteemidega⁺ nagu erinevate käänamis- ja pööramistüüpide paradigmat) (Kubrjakova 1965: 14). See on muutav süsteem ja muutuste kiire tempo tingib selle, et süsteemi tervikuna iseloomustab vaid suhteline stabiilsus ja tema piirid on antud momendil määratud vaid tinglikult. Alati võib tekkida uusi liiteid (meenutatagu näiteks Kreutzwaldi-Grensteini poolt eesti keelde toodud gng-liidet, J.V. Veski poolt verbaalsubstantiivi sufiksina kasutusele võetud gy-liidet jt.), samuti võib tuntud liidet hakata kasutama teises tähenduses või teistsuguste tüvede puhul. Keele rikastumine uute sõnadega on pidev, katkematu protsess. Osa neist saadakse tuletamise abil. Seetõttu on sõnatuletus vahetult seotud ümbritseva tegelikkuse muutustega. Tuletussüsteemi funktsioneerimisele avaldavad mõju faktorid, mis teiste lingvistiliste süsteemide (fonoloogia, morfoloogia) jaoks on vähem

⁺Lahtiseks süsteemiks nimetame sellist süsteemi, millesse saab lisada uusi liikmeid, kinnisesse süsteemi uusi liikmeid lisada ei saa.

olulised. Nende hulka kuulub kõigepealt antud taletustüübile vastavate mõistete hulk ja rohkenemise tempo. Näiteks tehnika arengu tõttu laieneb kiiresti tegevuse vahendid, instrumenti tähistavate sõnade hulk. Senised eesti keeles funktsioneerivad derivatsioonimallid ei võimalda taletada üksnes vahendit märkivat sõna igasugusest verbist. Seepärast on appi võetud taletusliiteid, mis algselt märgivad tegijat isikut, nagu pr-sufiks. Sellisele veel elavale ja keeles küllalt aktiivsele liitele uue tähenduse andmisega tuleb olla kaunis ettevaatlik, poolt-argumentide kõrval ka vastuargumente arvesse võtta, et nende hoolika vaegimise abil jõuda optimaalseimale lahendusele (vt. ka Kasik 1972a).

Teiseks avaldab taletussüsteemi funktsioneerimisele mõju sõnade hulk, mis oma sisult võivad olla tüvedeks (Arutjunova 1961: 56). Näiteks on eesti keeles väike, kuid taletuslikult ühtlane rühm aega märkivaid ik-taletisi, kus sufiks liitub y-partitsiibi tunnusele (olevik, minevik, tulevik, kaduvik). Selle malli järgi keeles enam uusi sõnu ei moodustata, sest see on seotud küllalt kitsa kinnise mõistete rühmaga.

Neid probleeme käsitlesime lähemalt eelmistes peatükkides. Enam kui keeleväliste teguritega on taletussüsteemi funktsioneerimine seotud keelesiseste tingimustega. On näiteks ilmselge, et taletussüsteemimalli kasutamise ulatus võib olla piiratud foneetiliste teguritega. Nii liituvad vokaaliga algavad sufiksid eesti keeles ainult harukordadel vokaalile. Pikem vokaalilivi

sellise liite ees lüheneb tavaliselt viimase konsonandi (kirjut~~a~~ → kirjut~~a~~-us). Kui on aga tegemist vaid ühe-kahesilbiliste tüvedega, siis vokaaliga algavad sufiksids kas ei liitugi või rakendub sellise liite konsonandiga algav variant (hari-dus). Mitmed teisedki sufiksiste variandid (näiteks verbiliide -ta / -da) võivad olla seletatavad puhtfonoloogiliste põhjustega.

Oma osa tuletusmallide moodustamisel on ka tuletusaluse tüve morfoloogilisel struktuuril. Eesti keeles on sufikseid, mis liituvad ainult juurele (näiteks -g); teisi, mis liituvad ainult tuletatud tüvele (näiteks -n(n)); kolmandaid, mis liituvad nii juurele kui ka tuletatud tüvele, kuid annavad kummalgi korral eri tähendustega tuletisi (näiteks -y); neljandaid, mis võivad liituda ka tunnustele (näiteks -us); viiendaid, mis seda ei või (näiteks -ur), jne.

Küllaltki komplitseeritud küsimuste ringi moodustab diakroonia ja sinkroonia vahetõrge sõnatuletuses (vt. näit. Marchand 1955; Kubrjakova 1965: 15). On selge, et ka tänapäeva keele derivatsioonisüsteemi uurimisel ei saa täiesti mööda minna keeleajaloo, näiteks sellestki, kas ja mil määral laensõnu tuletistena arvesse võtta. Käesolevas töös käsitatakse tuletistena kõiki substantiive, kus teiste samatüveliste sõnadega kõrvaltades on eristatav tuletussufiks ja verbiga ühine tüvi. Seetõttu jäävad vaatluse alla ka mõned laensõnad, mille puhul on äratuntav verbiga ühine tüvi ja sub-

tantiivi sufiks sarnaneb eesti keeles küllki tarvitusel oleva sufiksiga. Niisugusel juhul tajub keelekasutaja neid sõnu tuletuslikult seotuna (nagu näiteks treening ja treening, maalima ja maal, reisima ja reis).

3. Verbaalsubstantiivid moodustavad arvuka tuletiste rühma. Sagedamini esinevad verbaalsubstantiivide sufiksid on -mine, -nu, -tu, -ja, -us, -is, -nd(i), -ng(u), n(a), -n(i), -n(a), -ik, -ar, -e, -a:-me, -k(u), -k(i), -u, -i₁, -i₂, -a, -is. Peale nende moodustavad üksikuid verbaalsubstantiive ka üldiselt nimisõnadele liituvad -la ja -lane (näiteks asula, lovila; õpilane, teadlane, õpetlane, haritlane, tegelane), tavaliselt omadussõna sufiksid -jas ja -kas (elajas, asukas), -ar (sõõmar, joomar) ning suhteliselt vähe kasutatavad verbaalsubstantiivi sufiksid -sk ja -rd (logask, logard, lakard).

Tuletusaluseks võib olla kas lihtverbitüvi (juur), näiteks minema → minek, või verbisufikei abil mõnest teisest tüvest saadud tuletatud tüvi, näiteks oletama → oletus. Vastavalt sellele saame kaks tuletuslikult erinevat verbaalsubstantiivide rühma. Esimesse, lihttüvest saadud verbaalsubstantiivide hulka arvame ka juhud, kus tuletuse aluseks on küll lihttüvi, kuid verb on kasutusel ainult tuletusliitega, näiteks milu, mille tüveks on lihttüvi mil-, verb aga on ta-sufiksiga mil-letama; samuti mõte, tüveks mõt-, verb le-sufiksiga mõt-lema. Teise, tuletatud tüvest saadud verbaalsubstantiivide rühma kuuluvad ka sõnad, kus tuletusaluseks on selline tuletatud tüvi, millest verbi ei kasutata:

sead + le + ta + is → seadeldis, kuna seadeldama ei ole tarvitusel.

Tüve sõnaliigiline kvaliteet pole formaalsete vahenditega alati kindlalt määratav (näiteks võidakse kahelda tuletussuunas kohema → koha, kohisema → kohin). Neil juhtudel on siinses töös tuginetud tuletiste semantilistele ja süntaktilistele tunnustele, mis kindlaltavad teiste verbaalsubstantiividega analoogilise seose olemasolu substantiivi ja verbi vahel.

Verbaalsubstantiivide tuletamise aluseks võivad peale juure ja tuletatud tüve olla ka verbi mõned infiniitised muutvormid: y-partitsiip (olev + ik → olevik), tay-partitsiip (sõidetav + us → sõidetavus), tud-partitsiip (saadetud + is → saadetiis), ma-infinitiiv (tulema + us → tulemus). Kui me verbaalsubstantiive semantiliselt iseloomustades eelmainetes peatükkides jätame partitsiividest moodustatud tuletised vaatluse alt välja põhjendusega, et sisuliselt kuuluvad sellised tuletised ühte rühma pigem adjektiividest kui verbidest moodustatud substantiividega, siis vormilist külge arvesse võttes tuleb neid ikkagi ~~arvesse võtta~~ käsitada verbituletistena ning käesolevas peatükis käsitletakse neid koos tüvele liidetud sufiksi abil saadud verbaalsubstantiividega.

Lihttüvesid tähistame sümbolitega V (verb), N (substantiiv), A (adjektiiv), D (adverb). Lihttüvele liituvaid sufikseid (sõnaliigilise kuuluvuse järgi) näitavad samad sümbolid indeksina. Esimese astme tuletisena on verbaalsubstantiivi struktuur V_N (olend). Et aga

verb omakorda võib olla tuletis, siis on võimalikud verbaalsubstantiivi struktuuridena ka teise astme tuletised V_{VN} (oletus), N_{VN} (kalastaja), A_{VN} (jalgrestus), D_{VN} (^{hüüdnimene} ~~hüüdnimene~~), kolmanda astme tuletised V_{VVN} (^{koetelu} ~~koetelu~~ muu), N_{VVN} (käsitelu), A_{VVN} (laiendus), D_{VVN} (vastandamine), N_{NVN} (aeglustamine) jne. Et verbiliitele eelneva tüve koosseis enamasti derivatsioonile mõju ei avalda, tähistame selle tüve sümboliga X, nii et sufiksiga verbist tuletatud substantiivi struktuur on üldjuhul X_{VN} . Kui tuletusaluseks on verbi muutevorm, märgime indeksisse ka selle vormi tunnuse (näiteks V_{ma} 'ma-infinitiv'). Et käesolevas ei piirdu meie huvi üksnes verbaalsubstantiivi üldstruktuuridega, vaid kõne all on konkreetsete sufiksrite kasutamine, siis viinase sümboli N asemel indeksis lisame tuletusmalle fikseerides struktuurile asjaomase ~~indeksi~~ sufiksi tähise. Seega on verbaalsubstantiivi oletus tuletusmall V_V+us 'kal^astaja' N_V+ja , aeglustamine $N_{NV}+mine$ ehk X_V+mine jne.

Käsitlusest jäävad käesolevas peatükis välja mine-, ja-, nu- ja tu- sufiks, sest nende sufiksrite rakendamise võimalikkus sõltub vaid tuletusaluse tüve semantilisest omadusest, lähtetüve struktuur derivatsioonile mõju ei avalda: verbaalsubstantiivid on võimalikud igasuguse tüvestruktuuriga verbidest.

Regulaarseks võib pidada ka us- sufiksi liitumist y-, tav- ja tud- kesksõnale. Selliste tuletiste moodustamiseks pole samuti formaalseid takistusi (näiteks kadavus, ühinevus; vaieldavus, lülitatavus; täiendatus,

loetus jt.). Tuletus on siin analoogiline adjektiividest us-liiteliste omadust märkivate substantiivide tuletamisega. Osa partitsiipidest moodustatud us-deverbaale on regulaarsete us-tuletiste rühmast tähenduslikult kaugemal, nende tähendus on individualiseerunud, mistõttu tuletusstruktuuri regulaarsus polegi märgatav (näiteks olevus, saadus, loodus). Sama struktuuriga tuletisel võib mõnikord olla nii individuaalne kui ka regulaarne tähendus (nähtus).

4. A s t m e v a h e l d u s e t a lihttüvedest moodustavad verbaalsubstantiive sufiksid -us, -is, -us(u), -m(a), -m(i), -ik, -ur, -u, -k(u), -k(i) ja mõned teised. Huvitav on jälgida vokaaliga algavate sufiksrite liitumist. Fonoloogilised tegurid tingivad siin liitumise konsonandile. Seetõttu on liidete -us, -is ja -ik puhul tuletuse aluseks tavaliselt verbi muutvorm, kuna vokaalsufiks -u asub tüvevokaali asemel.

4.1. $V_{ma}+us$: tulemus, küsimus, kogemus, pärimus, suresus, olemus, elamus, kaemus, loomus jt.

4.2. V_v+us : tabavus, olevus, hajuvus, kuluvus, venävis, väsiivus, loovus, päriivus jt.

4.3. $V_{tud}+us$: tabatus, loodus, saadus, päritus, löödas, surutus jt.

4.4. $V_{tav}+us$: küsitavus, loodavus, saadavus, päritavus, valatavus, surutavus jae.

4.5. $V+dus$. Kui us-sufiks liitub astmevahelduseta verbi tüvele, rakendub konsonandiga algav variant -dus: heridus, segadus.

4.6. $V+us$ on selle verbirühma puhul väga harva ra-

kendatav tuletusmall. On tava vaid üks näide, kus tüvevokaal kaob: panema → panus. Erandliku tuletusstruktuuriga on avaus, mida on aga võimalik interpreteerida ka denominaalina : ava + us.

4.7. $V_{tud}+is$: tegetis, lamatis, valatis, surutis, rajatis, ihutis, sestis, jaratis ...

4.8. $V+is$. Selle malli rakendatavuse kohta pakub ÖS ühe näite sufiksi liitumisest i-lisele lihttüvele: venima → venis, keeles laiemalt kasutatavaks pole see mall aga saanud.

4.9. $V_{ma}+ik$: sasimik, valimik.

4.10. V_v+ik : olevik, minevik, tulevik.

4.11. $V+ik$: imik.

4.12. $V+dik$: söödik, joodik.

-ik on astmevahelduseta lihttüvede puhul väikese aktiivsusega sufiks, ükski tuletusmall pole näidete peoldest eriti arvukas. Tüvele liitumise korral rakedub konsonandiga algav variant -dik, erandiks on imik, kus tüvevokaal kaob.

4.13. $V+ur$: mõjur, puhur, ujur, ajur, secur. Sufiks liitub enamasti g-tüvelistele verbidele, erandiks on ajama → ajur, seama → secur.

4.14. $V+u$: jaan, segu, tänu, elu, aju; tulu, mälu, pesu, olu; mõju, kulu. -u liitub selles verbirühmas enamasti g- või g-tüvelistele verbidele, harvem g-tüvelistele (vaid mõju ja kulu).

4.15. $V+k(u)$: levik, valik, panek, minek, tulek, olek, rahak. -k(u) liitub vaid kahesilbilistele esma- ja teise tüvele. g-tüvelistele astmevahelduseta verbidele -k(u) ei liitu.

4.16. V+k(i): söök, jook, löök, ujuk. Üldreeglina liitub -k(i) pika vokaaliga ühesilbilistele tüvedele. Erandlikult on selle malli järgi tuletatud ujuk. Sama mall on ilmselt aluseks ka tuletisele puuk, mille läh-teverb on küll astmevahelduslik: puudma, tuletus on aga lähtunud nõrga astme vormist ja tuletise struktuur sarnaneb astmevahelduseta verbidest tuletatud substantiivide struktuurile.

4.17. V+ng(u): oleng, lamang, häväng, valang, valing, areng, alang. Tüvevokaal harilikult ei muutu, selle poolest on erandlik tuletus valama → valing. Samast verbist on olemas ka reeglipärane tuletis valäng. Ühesilbiliste tüvede puhul liitub -ng(u) pikemale vormile: sööming, jooming, looming, lööming. Siin on raske määrata, kas tegemist on deverbaalide või denominaalidega, s.t. kas tuletuse aluseks on ng-infinitiiv, n-liiteline verbaalsubstantiiv või hoopis ming-tuletis, kusjuures viimasel juhul -ng(u) asendab osa sufiksist (vrd. näiteks analoogilist tuletusvahetorda ng(u)-substantiivide ja ng-liiteliste verbide vahel: arenema - areng, alanema - alang). Viimase seisukoha kasuks näib kõnelevat ka i-vokaal sufiksi ees. n-liitelistele verbidele -ng(u) ei liitu.

4.18. V+n(a): sööma, jooma, loom, läheb löömaks, on käima peal. n(a)-substantiivid on kasutusel vaid ühesilbilistest verbitüvedest, osa neist vaid fraseoloogilistes ühendites.

4.19. V+n(i): sõnna, ravin, tulem. Tuletuse aluseks on kahe- ja kolmesilbilised esmaväitelised verbid.

Peale nimetatute on andnud astmevahelduseta verbidest üksikuid tuletisi veel mallid $V_{ma}+ar$ (söömar, joomar), $V+nik$ (elanik, asunik), $V+la$ (asula, ravila), $V+kas$ (asukas), $V+jas$ (elajas), $V+sk$ (loosk), $V+rd$ (le-gard), $V+mu$ (elamu, valamu). Üksikuid tuletisi on andnud ka reeglipäraselt astmevahelduslike verbide puhul rakenduvad tuletusmallid $V+e$ ja $V+e:me$, millest kumagi kasutamise kohta on üks näide: aje, ase.

5. A s t m e v a h e l d u s l i k e s t tüvedest moodustatakse verbaalsubstantiive eeskätt järgmiste sufiksrite abil: -a, -ai-aa, -u, -i, -uk, -ak(u), -is, -us, -ik, -k(u), -n(i) ja -nd(i). Peale nende tüvede, mille astmevahelduslikkus avaldub verbi muuteis, tuleb pidada astmevahelduslikeks ka selliseid, mille tugev ja nõrk aste tulevad esile liitumisel sufiksritega, näiteks nihkuma, aga nihe; hooldama, aga hoole. Kõrs astmevahelduslike tuletamata tüvedega on otstarbekas käsitleda ka astmevahelduslike tuletatud verbitüvesid (välja arvatud le-liitelised), sest verbaalsubstantiivide tuletamise võimalustelt on nad sarnased. Näiteks saab nii tuletamata kui ka tuletatud astmevahelduslikest tüvedest g- ja u-tuletisi: õpe, lugu, vedu, aga ka näide, saade või süüt:söödu. Astmevahelduseta tuletatud tüvedest ja le-liitelistest verbidest selliseid tuletisi ei moodustata.

5.1. $V+e$: kate, kõide, küte, lõike, süide, tõuse, hõike, pilke, viide, toime, tõrje, määre, lause, vanna, tõlke, teke, ohe, pie, muie, laure, vihje, teade, liide, anne, tunne, valve, karje, hüpe, häire ~~juha~~. See mall

on astmevahelduslike verbitüvede korral kõige aktiivsem. Sufiks liitub nominatiivis sinult nõrga astme tüve konsonandile.

5.2. V+e:me: ista, gen. istme; märke, märkme; liice, liikme; lahe, lahkme; sade, sademe; lade, lademe; säile, säilme; tärke, tärkme.

5.3. V+u: lõpp, part. lõppu; hoid, hoidu; maka, mak-
sa; murd, murdu; sulg, sulgu; seis, seisu; leid, leidu;
ming, mingu; rutt, ruttu; sõit, sõitu ~~õidu~~. u-tuletised
moodustavad teise arvuka tuletiste rühma. Astmevahel-
duslikest verbidest tuletatud u-substantiivid on nomi-
natiivis harilikult ühesilbilised ja tuletussufiks tu-
leb esile alles käänamisel. Sufiks langeb tüvevokaaliga
kokku juhtudel nagu maht, mahtu; kaal, kaalu; usk, usku;
juht, juhtu. Esmavälistest laadivahelduslikest tüve-
dest moodustatud u-substantiividelt nähtub tuletus-
sufiks ka nominatiivis: lugu, vedu, kadu, nägu, tegu.

5.4. V+i: jaht, jahti; juht, juhti; rõõv, rõõvi;
reis, reisi; kõnd, kõndi; sünd, sündi; sund, sundi.
Astmevahelduslikest tüvedest moodustatud i₁-substan-
tiivid on samuti nominatiivis ühesilbilised ning tu-
letussufiks tuleb esile vaid käänamisel. Enamik tuletisi
on tuletusvahekorras i-tüveliste verbidega, nii
et tuletussufiks langeb kokku tüvevokaaliga. Üksiku-
tel juhtudel on tuletusaluseks a-tüvelised verbid:
külv, külvi; lüps, lüpsi; künd, kündi; and, andi.

-u ja -i₁ on siin kirjeldatava struktuuri puhul ajaloo-
liselt sama sufiksi variandid. Sõltub tuletusaluseks
oleva verbi foneetilistest omadustest, kumba varianti

tuletise moodustamiseks on rakendatud. Tänapäeva keele seisukohalt tuleb neid siiski käsitada kahe eri liitena.

5.5. V+ur: vedur, tegur, sidur, laskur, kaevur, lonkur, õppur, leidur, lendur, reetur ~~juur~~. Tuletusmall on rakendatav nii laadi- kui vältevahelduslikele verbidele. Tüvevokaal asendub sufiksi vokaaliga.

5.6. V+ng(u): õping, treening, solvang, määrang, haarang, nuring, nauding, leping, toiming, toodang, hin-
nang, õitseng, loeng, soeng, laeng. Tuletis on selle tuletusmalli puhul nõrgas astmes, sufiks liitub harilikult tüvevokaalile, välja arvatud üksikud erandid: as-
tang, loojang, tehing. u-tüvelistele verbidele -ng(u) ei liitu.

5.7. V+ng(i): istung, kutsung. -ng(i) liitub vaid u-tüvelistele astmevahelduslikele verbidele.

5.8. V+is: küpsis, keedis, keeris, kütis, kleebis, tõmmis, täidis, hoidis, pööris, petis, topis. Sufiks liitub nõrgale astmele, tüvevokaal asendub sufiksi vokaaliga.

5.9. V_{tud}+is: suletis, seotis. See mall on ilmselt loodud ta-liitelistest verbidest moodustatud is-tuletiste analoogia, aktiivseks pole selline tuletusmall aga saanud.

5.10. V_{ma}+us: rihtimus, sündimus, uskumus, pakkumus, tellimus, katsumus, nurimus, eksimus, tingimus, lugemus, nügemus.

5.11. V_v+us: tegevus, haaravus, sündivus, tingivus, kaaluvus, määravus, lugevus ~~juur~~.

5.12. V_{tav}+us: loetavus, sõidetavus, kuuldavus, usu-
tavus, nähtavus, täidetavus ~~juur~~.

5.13. $V_{\text{tud}} + \text{us}$: loetus, nähtus, hääratus, kuuldus,
määratus, treenitus, puritus, tingitus

5.14. $V + \text{us}$: põidus, sulcus, sundus, lengus, märkus,
õnnus, katus, kütus, matuus, hoius. Mall on suhteliselt
väheaktiivne, tüvevokaal asendub sufiksi vokaaliga.
Vokaaltüvelistest verbidest moodustatud tuletised on
tugevas astmes, konsonanttüveliste verbide puhul liitub
-us nõrgale astmale.

5.15. $V + \text{ik}$: voolik, jooksik, peidik, lüksik, saadik,
soosik, laulik, istik, roomik, hüvik, kõidik, õpik,
kaevik, sibik, kandik, sütik, heidik, katik. Tuletus-
mall on võrdlemisi aktiivne, sufiksi vokaal asendab
tüvevokaali.

5.16. $V_{\text{ma}} + \text{ik}$: lugemik, katmik, istmik(?)

5.17. $V_{\text{v}} + \text{ik}$: kaduvik.

Vormitunnusele liitub -ik vaid üksikute verbide puhul.
Kumbki mall pole keeles laiemalt kasutatavaks saanud.

5.18. $V + k(u)$: seisak, pööreak, nähvak, käänak, lek-
nikak, hoiak, loetak, kõnnak. Tuletised on nõrgas astmes,
vokaal liite ees on -a ka mitte-g-liste tüvede puhul.

5.19. $V + m(i)$: arstim, juhtum, kandam, andam, il-
lum, kudum, kadum, hõljum, lugem, veerem.

5.20. $V + ts$: hüpits, tõmmits, kaubits, klopits, mär-
sits, näpits, kombits. Tuletised on nõrgas astmes. Enes-
masti liitub -ts i-tüvelistele verbidele, üksikute g-
tüveliste lähteverbide tüvevokaal on asendunud i-ga.

5.21. $V + el$: mõõtel, märkel, hoidel, lootel, süs-
tel, hõõrel, yiskel, yännel **mb**. Tüvevokaal asendub su-
fiksi vokaaliga, tuletised on tugevas astmes.

5.22. V+nd(1): väljund, visand, kaevand, vastand, loend, tõend, õigend, ühend, lahend, laiend, rakend, täiend, teisend. nd(i)-sufiksi vahetuse aluseks olevate tüvedega on üks keerulisemaid küsimusi selle verbirühma puhul. Tundub loogilisem seostada seda tüüpi tuletisi tuletuslikult vastavate nda-liiteliste verbidega, mitte tuletamata tüvedega, sest enamikule nda-liitelistest verbidest vastavad nd(i)-substantiivid - ka neil juhtudel, kui sufiksita verbi ei kasutatagi. Ka oma semantiliselt omadustelt ja fonetiliselt kujult on need tuletised sarnased nda-sufiksiliste verbidega. Kuigi sufiks liitub siin juurele, tundub otstarbekas pidada nd(i)-substantiivide tuletuskäiku rööbitiseks nda-verbide tuletamisega: verbijuurest saab kas paralleelselt tuletada nii nd(i)-liitelise substantiivi kui ka nda-liitelise verbi või ei saa kumbagi. Täpsemad tuletusmallid on võimalik nd(i)-substantiivide kohta anda siis, kui on läbi uuritud ka nda-liiteliste verbide tuletamise võimalused. On mõeldav veel selline interpretatsioon, et siin on tegemist nda-liitelistele verbidele liitunud i₁-sufiksiga, mis tuleb esile alles järgkäännetes (analoogiliselt vahetusele külvama - külv).

Paljude nd(i)-tuletiste puhul on verbi tüvevokaal muutunud: märkend, lõigend, juhend, variend, liigend, pakend, tõugend; käsuand, suland. Neid substantiive on ilmselt õigem interpreteerida g- ja u-liiteliste substantiivide tuletistena, s.t. denominaalidena (ka sisuliselt on nende vahetusele g- ja u-liiteliste substantiividega tihti analoogiline vahetusele padi - padjand).

Uhe tuletise annab astmevahelduslikust verbitüvest ka rd-sufiks: lakardi.

6. Verbaalsubstantiivi tuletusaluseks olev verbitüvi võib ka ise olla tuletis. Verbaalsubstantiivid on teise astme tuletised, kui substantiivi sufiks liitub juurest ja verbisufiksist koosnevale tüvele (kõne-le-mine, tule-t-is, enne-ta-mine). Kolmanda astme tuletistel võib olla tüves kaks verbiliidet, näiteks sa-vu-t-us, verbiliide võib liituda tuletatud substantiivile, näiteks pid-ur-da-mine, jula-us-ta-ja jne. Kõigil sellistel juhtudel sõltuvad verbaalsubstantiivide tuletamise võimalused tüve viimasest verbiliitest. Nagu juba öeldud, ei mõjasta sellele verbiliitele eelneva tüve koosseis ja sõnaliigiline kuuluvus üldreegline verbaalsubstantiivide tuletamise võimalusi. Järgnevalt on antud ülevaade verbaalsubstantiive tuletavate sufiksrite liitumisvõimalustest ja aktiivsusest tüve viimasest verbiliitest lähtudes.

6.1. ta-, sta-, rda-, nda-, lda-liitega tüved.

6.1.1. $X_V + us$: ehmatus, vallutus, laotus, lainetus, külmetus, avaus, hammustus, ahaus, arvestus, sõnastus, võimendus, loendus, askeldus, kritseldus, pidurdus ~~ju~~. Tuletusmall on aktiivne, rakendub enamiku selle rühma verbide puhul. us-tuletised struktuuriga $N_V + us$ võivad vormiliselt ühte langeda tu-adjektiividest saadud substantiividega, vrd. näiteks valutama → valutus ja valu → valutu → valutus. Kui sel juhul on verbist peale mine-tuletise veel teinegi lühem

sõna us-tuletistega samas tähenduses võimalik, siis us-tuletist harilikult ei kasutata: on peale valutamise veel valu, siis valutust valu(tamise) tähenduses ei kasutata. Kuid näiteks kasutus ei ole tähenduslikult sama mis kasu ja seetõttu on kasutuse kahesisulisus paratamatu.

6.1.2. X_{Vv}^{+us} : lahustavus, koondavus, võimendavus, külmetavus, askeldavus, eraldavus.

6.1.3. X_{Vtav}^{+us} : eraldatavus, kirjutatavus, lahendatavus, lahustatavus, käivitatavus, summutatavus.

6.1.4. X_{Vtud}^{+us} : koondatus, eraldatus, lahustatus, võimendatus, pingutatus, moonutatus, kasutatatus.

6.1.5. X_v^{+is} : jäätis, moonutis, peletis, punctis, leiutis, esitis, vajutis, moodustis, milestis, kivietis, nikerdis, laaberdis, soperdis, vooderdis, esildis, seadeldis, koondis ~~muu~~. Tuletusmalli suhteliselt väiksem aktiivsus võrreldes malliga 6.1.1. on tingitud is-sufiksi hilisemast ja vastuoluderohkest kasutuselevõtmisest (vt. lk. 93), mingit formaalset takistust is-tuletiste moodustamiseks paralleelselt us-tuletistega selles verbirühmas ei ole.

6.1.6. $X_v^{+i_2}$: uinuti, summuti, alaldi, osuti, lüliti, võimendi, käiviti, kõristi, pinguti, kustuti, kuivati, lahusti.

6.1.7. Ühest ta-liitelisest verbist on olemas ka ik-tuletis: põletik.

6.2. y-, j-, by-, bj-, tu-(du-)liitega tüved.

6.2.1. $X_{Vma}+us$: peegeldumus, eraldumus, kohkumus, haigestumus, aegusus, pettumus, veendumus, toitumus, nõrdumus, hoidumus, kiindumus . . .

6.2.2. $X_{Vv}+us$: aeguvus, eraldavus, kohkuvus, peegeldavus, muutuvus, pettuvus, toituvus . . .

6.2.3. X_v+us : muutus, tutvus, kärbus, lämbus. See tuletusmall on eelmistega võrreldes tunduvalt vähem aktiivne, laiemalt kasutatavaks on saanud vaid kaks sõna.

6.3. ne-liitega tüved.

6.3.1. $X_{Vma}+us$: esinemus, kitsenemus, hilinemus, kohanemus, laienemus . . .

6.3.2. $X_{Vv}+us$: arenevus, alanevus, kitsenevus, hilinevus, laienevus, esinevus . . .

6.3.3. ne-liitelistest verbidest on loodud ka üksikuid ik-tuletisi, nagu põgenik (vaevalt küll ka võlgnik).

6.4. tse- ja le-liitega tüved.

6.4.1. X_v+us : kavatsus, haletsus, manitsus, häälit-sus, igatsus, hoolitsus, kahetsus, valitsus; õmblus, kõnelus, vaidlus, teesklus, vaatlus, maadlus, tõmbus, sädelus, kaklus, kumblus, suplus ~~uuuu~~. Tuletusmall on produktiivne, s.t. seda saab rakendada kõigi tse- ja le-liiteliste verbide puhul.

6.4.2. $X_{Vv}+us$: valitsevus, teesklevus, sädelevus, teeselevus, vaatlevus, hoolitsevus . . .

6.4.3. $X_{Vtav}+us$: kavatsetavus, manitsetavus, valitsetavus, vaieldavus, vaadeldavus, õmmeldavus . . .

6.4.4. $X_{Vtud}+us$: kavatsetus, valitsetus, hoolitseetus,

teeseldus, kõneldus, vaieldus.

6.4.5. X_V+u : õnnitelu, käsitelu, mõtiskelu, arutelu, esitelu, eritelu, kaalutelu ~~muu~~. See tuletusmall on rakendatav vaid 3- ja enamasilbilise tüvega le-liitelistele verbidele, seejuures rakendub le-liite variant, kus -le liitub vokaaltüvele.

6.5. ise- ja a-liitega tüved.

6.5.1. $X_V+a(a)$: krabin, prasin, mürin, mühin, vidin, podin, kohin, virin, sahin, kolin, halin, vurin.

Selle malli järgi on võimalik tuletada verbaalsubstantiive kõigist ise-liitelistest onomatopoeetilistest ja deskriptiivverbidest.

6.5.2. X_V+as : müha, müra, kola, koha, jama, lora, hala.
a-tuletised vastavad a-liitelistele verbidele.

6.5.3. $X_{VV}+us$: krabisevus, mürisevus, halisevus, varisevus, padisevus, mühavus, halavus, kohavus.

Nagu selgub, on tuletatud verbitüvedest substantiive moodustavate sufiksate hulgas absoluutse produktiivsusega liidete järel kõige aktiivsem us-liide. us-tuletised on võimalikud kõigi verbiliidete puhul, ent refleksiividel, ne-, ise- ja a-liitelistel verbidel saab tuletusaluseks olla vaid muutevorm. Ülejäänud substantiiviliidete aktiivsusest saab tuletatud verbide rühmas rääkida põhiliselt ainult kausatiivide ja faktitiivide puhul, millele võivad liituda ka -is, -i₂ ja ning spetsiaalselt ainult üht tüüpi verbidele liituvad -a ja -a.

7. Eesti keele verbaalsubstantiivide tuletusmallidest annab koondülevaate järgnev tabel nr. 1, mis näitab erinevate sufiksate kombineerumise võimalusi eri tüvetüüpidega. Tabelist on välja jäetud sufiks, mille liitumise võimalused on seotud vaid lähtetüve semantiliste omadustega, s.t. -mine, -ja, -nu, -tu.

⊕ tähistab tuletiste rühmi, kuhu võivad kuuluda igasuguse struktuuriga (nii tüvest kui infiniitsetest vormidest moodustatud) tuletised.

+ tähistab tuletiste rühmi, kuhu võivad kuuluda ainult verbi tüvest moodustatud tuletised.

0 näitab, et tuletuse aluseks võib olla vaid verbi infiniitne vorm.

Tühi lahter näitab, et antud tüüpi tuletisi ei ole.

Brändlikud ja üksikud tuletised on kirjutatud vastavasse lahtrisse.

Tabel 2

Tuletise nomina- tiiv Sufiks	1 silp	2 silpi			3 või enam silpi		
	III v.	I v.	II v.	III v.	I v.	II v.	III v.
-us		panus	+	+	+	+	+
-is		venis	+	+	+	+	
-nd(i)	+	+	+				
-ng(u)	+	+	+				
-m(a)	+						
-m(i)		+		+			
-n(a)		+					
-a		+					
-k(i)	+	ujuk					
-k(u)		+	+				
-e		+	+				
-e:-me		+	+				
-i ₁	+						
-i ₂					+	+	
-u	+	+			+	+	
-ik		imik	+	istmik katmik	+		
-ur		+		+			
-ts			+				
-el				+			

8. Tuletuse võimalikkus või mittevõimalikkus ei sõltu ainult lähtetüve morfoloogilisest struktuurist. Küllalt oluline on ka lähtevormi *f o n e e t i l i n e* struktuur. Võimalikest fonetilisest derivatsioonimallidest annab ülevaate tabel nr. 2. Erandliku struktuuriga tuletised on kirjutatud vastavasse lahtrisse. Silpide arv on loetud tuletise nominatiivis, valde on tuletise nominatiivi sõnavälde.

Nagu eeslitatu kinnitab, valitsevad verbidest substantiivide tuletamisel kindlad seaduspärasused. Erilist muret ei tekita selged rühmad, kus tuletuse aluseks olla võivad verbid on kindlalt piiritletud ja tuletusmallid küllalt suure hulga üldkeeles tarvitavate sõnade näol oma eluõigust kinnitanud. Nende kõrval on *xxx* üldkeeles, veelgi rohkem aga terminoloogias üksikult seisvaid tuletisi, mis ei vasta kas morfoloogilistele või fonetilisetele derivatsioonimallidele. Suhtumine sellistesse "individualistlikesse" tuletistesse ei tarvitse ilmtingimata olla eitav. Näiteks tuletised lugemik ja kaduvik on oma morfoloogilise tuletusmalli poolest kahtlemata erandlikud astmevahelduslike verbide rühmas. Võrreldes neid aga vastavate astmevahelduseta tüvedega, võime märgata hoopis teist reeglipärasust, nimelt et esmaväلتeliste tüvede puhul kipub -ik moodustama kolmesilbilise nominatiiviga tuletisi. Selle malli järgi on lugemik ja kaduvik täiesti reeglipärased tuletised. Veelgi enam: sama malliga saab seletada ka, miks tuletised põletik ja põgenik on keeles üldkasutatavad, kuigi nad on oma morfoloogilise

tuletusstruktuuri poolest erandlikud (reeglipäraselt ei liitu -ik tuletatud tüvedele).

Tuleb veel vaadelda fonetiliste ja morfoloogiliste derivatsioonimallide vahetõrget. Tuletise vastuvõetavuse seisukohalt on keelekasutaja jaoks ilmselt olulisem vastavus fonetilisele mallile, eriti kui sõna tähendus on individuaalselt piiritletud ja keelekasutajale selgeks tehtud. Näiteks on üldkeeles kindla ja püsiva koha omandanud imik. Verbaalsubstantiivide rühmas pole see tuletis reeglipärane, ega samasuguse struktuuriga tuletisi leiame denominaalide (pinik, isik, vihik) ja i-tävelistest verbidest moodustatud k-tuletiste hulgas (levik, valik), mis kindlasti on soodustanud selle sõna levikut. Tuletise vahetõrge imeng-verbiga pole keelekasutaja poolt enamasti tajutav ja selliselt loodud sõnale võib teda ellu seates anda suvalise tähenduse. Kui on oluline, et uus sõna oleks selgesti tajutav tuletusaluse tüve ja sufiksi ühendina, siis peab sõna tuletamisel kindlasti arvestama keeles olemasolevaid morfoloogilisi derivatsioonimalle. Terminoloogias on tuletusaluse sõna tähendus harilikult tuletise tähendusega kindlas sisulises seoses. Seetõttu on oluline, et uus sõna oleks ka morfoloogilis-tuletuslikult kindlas vahetõrkes lähtevormiga. Morfoloogilise derivatsioonimalli järgi loodud sõnale ei saa sõnalooja anda enam suvalist tähendust, vaid selle üle otsustab keelekasutaja ise oma keelepädevuse põhjal. Terminoloog määrab ainult uue sõna kitsama, individuaalse kasutus sfääri olemasoleva alustähenduse piires.

Keelde on aja jooksul siiski tekkinud ka erandliku häälikulise kujuga tuletisi, nagu näiteks gyaus ja mitmed teised. Neid väljaspool keelt seisvaiks kuulutada pole vaja, nende ebareeglipärasust on aga tarvis näidata selleks, et sellist struktuuri ei võetaks mallina eeskujuks uute sõnade moodustamisel.

ÜLDISTUSI JA JÄRELDUSI

Valdav osa uudistuletisi on terminid. Terminile esitatav põhikoos peaks olema, et ta ei tohi olla mitmeselt tõlgendatav. Seega on terminoloogia (aga ka üldkeele) seisukohalt küllalt tähtis, et liitel oleks kindel tähendus või siis vähemalt oleks see tuletuse aluseks oleva tüve kaasebil üheselt määratav. Üksik-sõnade tähendused võivad olla kuidagi väga individuaalsed ja pole mõeldav sufiksi tähendust nii kitsaks piirata, et liite tähendus ja tuletusaluse tüve tähendus kokku annaksid täielikult iga tuletise individuaalse sisu. Ühe sufiksi kasutamine annab meile ikkegi ainult tuletiste rühma, millel on oma kindel ja objektiivselt piiritletud derivatiivne tähendus, s.t. teatud semantilised tunnused on omased kõigile sellesse rühma kuuluvatele sõnadele. Need tunnused lisanduvad tuletise semantilisse kirjesse sufiksi liitmisega. Sufikeite tähendused on keeles juba kindlaks kujunenud, neid ei saa ignoreerida ega sufiksile kokkuleppeliselt mingit "parajasti vajalikku" tähendust anda. Olemasoleva tähenduse piires on siis mõeldav lisada sufiksile veel midagi, tema tähendust konkreetsemalt piiritlevaid semantilisi tähiseid, määrata tuletise individuaalne kasutussfäär. Kriitil on see vajalik terminite puhul.

Olukorra teeks lihtsamaks, kui igal sufiksil oleks üks kindel alustähendus. Eesti keele sufiksitel on neid aga sageli mitu. Sel juhul sõltub tuletise tähendus sageli tuletusaluse tüve semantilisest või ka morfoloogilisest omadustest. Muidugi ei ole tuletussüsteem nii täiuslik, et spetsiaalselt selgeks õppimata oleks võimalik välja pool konteksti üheselt määrata iga tuletise tähendust. Osa tuletisi on kasutusel koguni mitmes tähenduses, sel juhul on tuletise tähendust võimalik avada vaid konteksti abil. Nii näiteks tähistab kiite nii tegevusprotsessi (Kiiteperiood lõppes) kui ka tegevuse vahendit (Kiite on otsa lõppemas.).

Eesti keele sufikseid semantiliste väljade kaupa rühmitades võime eristada sufikseid, mille abil saab tuletada substantiive isiku ja asjade väljas, ning sufikseid, mille abil saab tuletada substantiive tegevuse ja asjade väljas. Tegevuse ja isiku väljale ühiseid sufikseid eesti keeles ei leidu. Käesolevas kokkuvõttes peatükis iseloomustame esmalt üksikuid sufikseid nende kasutamise seisukohalt praktilises sõnatuletuses ning seejärel anname derivatiivsete tähenduste kaupa võimalikud tuletusmallid, millest edasises sõnaloometöös tuleks lähtuda.

1. -mine on kõige ühesemalt piiritletava kasutusfääriga sufiks eesti keeles. See on produktiivne sufiks, mille abil on võimalik tuletada substantiive peasegu kõigist verbidest. -mine-sufiksit kasutatakse ainult predikaatnominalisatsioonides, kui tuletusaluse verbi leksikaalne kirje jääb tuletusprotsessi tagajärjel muutumatuks. Näiteks vaidlemine, helistamine, tege-

mine, hüppamine, muutmine.

2. -us on aktiivsemad verbaalsubstantiivi sufikseid eesti keeles, samuti on tema tähenduste skaala küllaltki lai. Valdav osa us-tuletistest esineb predikaatnominalisatsioonides. Enamasti eeldavad nad alusstruktuurides ajalise piiratuse tähist (juhtumus, löökus, süplus, kaklus, piiksatus, koputus ~~ilmselt~~), ajaliselt määratlemata tegevusprotsessi tähenduses kasutatakse us-tuletisi põhiliselt liitsõna esikomponendina (kirjutuslaud, jaotuskava, puhastusvahend), harva iseiseisvalt (lanenus, viimistlus, liiklus).

Selle põhitähenduse kõrval on osa us-tuletisi lähteverbiga faktitiivi-, objektiivi- või instrumentaalivahekorras, harvem agentiivi- või lokatiivivahekorras. Enamasti on sellised substantiivid kahetähenduslikud: neid on võimalik kasutada ka predikaatnominalisatsioonides. Vrd. Meie riigi valitsus tuli kokku Kremli ja Valitsusohjad (-valitsemisohjad) on tal kõvasti käes. Ekspeditsiooni varustus pakiti ja Varustusosakond suleti.

Argumentnominalisatsioonide puhul sõltub tuletise tähendus suurel osal tuletusaluse verbi sementilistest omadustest. Nii on tegevusalisena üheselt mõistetavad sellised us-tuletised nagu valdus, eeldus, pärandus, annetus, kingitus, mõistatus, sest tuletusaluste verbide tähendus ei luba seostada nendega vahendit või tulemust. Tegevuse vahendina on üheselt mõistetavad näiteks volitus, varustus, kuulutus ~~ilmselt~~, mille lähteverbiga pole võimalik seostada tulemust või alist. Tege-

vuse tulemusena on mõistetavad lauletus, paigatus, ju-
tustus.

Suur hulk us-tuletisi on interpreteeritavad mitmeti ja nende kasutussfäär suures osas kokkuleppeline. Osa neist on kasutusel ka mitmes tähenduses. Nii tähistavad toimetus ja kirjastus nii tegevuskohta kui ka tegijate kollektiivi, tööstus ja sillutus niihästi tegevuse vahendit kui ka tulemust. Tegevuslise tähenduses on kasutatavad vaid niisuguste verbide tuletised, millega tegevuse tulemust või vahendit seostada pole semantiliselt võimalik. Semantiliseast vaatekohast jäid käesolevas töös käsitlese alt välja partitsiipidest moodustatud us-tuletised. Sellistele tuletistele on omase rida semantilisi iseärasusi, mis ühendavad neid pigem adjektiiv- kui verbituletistega. Rida us-tuletisi on oma semantiliselt omadustelt tuletusalusest verbist nii kaugel, et nende vahetõrd tuletusaluse verbiga on individuaalne, ainult ühele tuletisele omase. Selliseid us-substantiive on seadus, elamus, seisus, katus, tule-
mus, pärinus, vaatus. Need tuleb esitada iseseisvate leksikaalsete üksustena.

3. -g on us-liite kõrval aktiivsemaid verbaalsubstantiivisufikseid eesti keeles. g-tuletisi kasutatakse samades funktsioonides kui us-tuletisigi, nad liituvad vaid eri tüüpi verbidele (vt. IV ptk.).

Enamikku g-tuletistest kasutatakse predikaatnominalisatsioonides. Osa neist eeldab alusstruktuuris ajaline piiratuse tähist (hüpe, tõrge, palve, hüe, hauge, vipe **hüve**), osa ajaliliselt määratlemata tegevust (teke,

kuule, makse, õpe (põlv). Viimaseid kasutatakse enamasti liitsõnade esikomponendina (kuuldetu, kinkakt, piis- tekomando). Osa g-tuletisi on ajalise piiratuse sub- tes neutraalsed, neid saab kasutada nii ühel kui tei- sel juhul. Selliseid g-tuletisi on näiteks tõmme, ha- re jt. Vrd.

Ahju tõmme on pärast remonti tublisti paranenud.

Järva tõmbega vabastas ta oma kae.

Hädavaeva jõudsid nad kombitsate haardeulatusest välja.

Ta võttis vastase tugevasse haardesse.

Osa g-tuletisi on kasutusel ka tegevuse tulemuse, te- gevusalse või tegevuse vahendi märkimiseks. Enamik neist võib esineda ka predikaatnominalisatsioonides. Vrd. näiteks

Ma ei kuulnud kaaslase kutset.

Saali pääses vaid kutse ettenäitamisel.

Filmigrupi võtteperiood kestis aprillist septemb- rini.

Kaks paremini õnnestunud võtet saatis fotograaf ajakirjale.

Välisjoote korraldamine on vajalik igas mesilas. Mesilasi tuleb esiti joote juurde harjutada mõne tilga mee abil. (KK)

Tühja puguga lendasid mesilased korjele. (KK)

Päevane kõige suurem korje on olnud üle 18 tsentneri.

Argumentnominalisatsioonides on tegevuse tulemusena üheselt mõistetavad võrse, paise, tarre, hüive (põlv),

sest nende tuletamise aluseks olevad verbid ei saa siduda endaga instrumentaali- või objektiivivahekorras argumenti. Tegevussalisena sobivad kasutamiseks rüübe, veste, väide, tunne, sest vastavate verbide puhul ei saa rääkida tegevuse tulemasest või vahendist. Tegevuse vahendina kasutatavad voie, täide, kutse, määr ei saa tähistada tegevuse tulemust või alist, sest lähteverbide semantilised omadused ei luba seostada objektiiv- või faktitiivikäandes argumenti.

Kui tuletusaluseks on verb, mis võib siduda endaga erinevaid argumente, on tähendus kokkuleppeline. Mõnikord on koguni üks ja sama sõna eri teadusaladel kasutusel eri tähenduses. Nii tähistab liide meditsiinis tegevuse tulemust, lingvistikas aga tegevusalist. Et eesti keeles on mitmeid sufikseid, mis võivad liituda sama tüüpi verbidele, siis enamasti g-substantiivid argumentnominalisatsioonides mitmes tähenduses ei esine. Näiteks tähistab kõide vaid tegevuse tulemust, tegevuse vahendina (mis samuti oleks mõeldav tähendus) on kasutusel kõidis või kõidik. Jne.

Rida g-substantiive on tuletusalusest verbist tähenduslikult nii erinevad, et nende vahetõrge tuletusaluse verbiga pole sünkrooniliselt tajutav. Eri leksikaalsete üksustena tuleb leksikonis anda näiteks sellised g-tuletised nagu murre, maitse, anne, ilme, tohe, katse, teene.

4. h- ja i-sufiksit käsitleme koos, sest nad on ühtrüsi kasutatavad. ~~Te ja sam~~ h ja i, liituvad osaliselt samasse morfoloogilisse tüüpi kuuluvatele

sõnadele nagu -g. Ka semantilise vahekorra poolest tuletusaluste verbidega on need substantiivid sarnased. Eestõttu on osast verbidest samatahenduslikuna kasutusel nii g- kui p- (või i₁-)tuletis. Valdav enamik p- või i-tuletisi on kasutatavad vaid predikaatnominalisatsioonides. Osa neist eeldab alusstruktuuris ajalise piiratuduse tähist (sõst, riika, hüüd, teku, nähy), osa tähistab vaid ajaliselt määratlemata tegevust (kulg, kasv, sund, küünd). Enamik p- ja i₁-substantiive on predikaatnominalisatsioonides ajalise tähise suhtes neutraalsed, tähistades nii ajaliselt piiratud kui ka piiramata tegevust, vrd. Jälgi tema kiiret jooksu, aga 400 meetri jaoks; rännulust, aga kokkuvõtted suvistest rändudest; jahihoonest, aga kahepäevane jaht jne.

Argumentnominalisatsioonides kasutatakse p- ja i₁-tuletisi harva. Tegevusalisena võivad esineda sellised p-tuletised nagu laul, laen, leid, mäng, tants, ost, maks, i₁-tuletistest and ja kink. Kõik need on argumentnominalisatsioonides üheselt interpreteeritavad, sest tuletusaluste verbide semantilised omadused ei võimalda tegevuse tulemust või vahendit tähistava laiendi olemasolu. Tegevuse tulemust märgivad vaid üksikud p-tuletised: segu, sääst, liit; i₁-tuletistest vaid maal. Tegevuse vahendit tähistavad toit, mülu, taip; kleen, kraap. Nagu näeme, on kahe viimase tähendusrühma puhul p- ja i₁-sufiksi aktiivsus minimaalne, mis tõttu seda tüüpi tuletisi pole ilmselt otstarbekas juurde soetada.

Üsikeid p- ja i₁-tuletisi kasutatakse ka märki-

maks tegevuskohta: ladu, tõus, lekk.

Eraldi leksikaalsed kirjed tuleb anda näiteks sellisetele y-substantiividele nagu lugu, nägu, loom, pesu, jagu.

5. ng-tuletised on kasutatavad põhiliselt predikaatnominalisatsioonides. Sufiks liitub sama tüüpi verbidele nagu -g ja -u (-i), kuid eeldab alusstruktuuris alati ajalise piiratuse tähist (toiming, loojang, sööming, puhang, haarang ~~juur~~). Eraldi moodustavad vaid areng, õitseng, hävins.

Argumentnominalisatsioonides on ng-sufiksi aktiivsus minimaalne. Tegevuse tulemusena on kasutatavad vaid toodang, hinnang, looming.

6. k-tuletised on samuti kasutatavad enamasti predikaatnominalisatsioonides. Nad kas eeldavad alusstruktuuris ajalise piiratuse tähist (seisak, hüpak, rabak, rännak, löökk) või on ajalise määratluse suhtes neutraalsed, nagu kiik, tulek, minek, püük, müük (vrd. kiik rektori juurde, aga sünduste kiik). Mõned k-liitelised substantiivid on kasutatavad ka tegevusalisena (look, söök, jääk) või tegevuse tulemusena (valik, sakk). Eraldi leksikaalsete kirjetena tuleb leksikonis anda murrak, toimik, õpik, ennak.

7. n(a)-tuletised on kasutatavad vaid predikaatnominalisatsioonides (saam, käim, lõõm, viim, loom, sõõm). Nasta n(i)-tuletised võivad olla tuletusaluse verbiga faktitiivi- (kulum, kudum, sulam), objektiivi- (andam, kandam, kadum) või instrumentaalivahekorras (ravin, arstim, ajam), sõltuvalt tuletusaluse verbi semantilisest omadustest.

8. Ainult argumentnominalisatsioonides kasutatakse ja-, nu-, tu-, nr-, el-, ts-, is-, i₂- nd-, ik- ja e-ime- sufiksit.

8.1. -ja tuletab põhiliselt lähteverbiga agentiivivabekorras olevaid substantiive (õpetaja, laulja, masaja, rändaja). Kui tuletusalusele verbile ei saa morfoloogiliste tingimuste tõttu liita nr- sufiksit, siis kasutatakse ja- sufiksit ka selliste nominalisatsioonide puhul, kus alusstruktuuri lisandub semantiline tähis [ELUKUTSE] (õpetaja, luuletaja, ehitaja ~~juur~~). Üksikuid ja- tuletisi kasutatakse ka tegevuse vahendi märkimiseks (vahustaja, hävitaja), kuid see ei takista nende kasutamist ka tegeja isikuna. Liitsõnalised ja- tuletised, mis esinevad tegevuse vahendina ja kus ja- tuletis koos eelneva täiend sõnaga moodustab semantiliselt lahutamatu terviku, tuleb anda leksikonis omaette üksustena (kuuluvildaja, miniristleja, tolmuimeja, koorelahutaja, kravikeeraja, korvitõmbaja, pilvelõhkuja jät.).

8.2. nu- sufiksit kasutatakse tuletusaluse verbiga agentiivivabekorras olevate substantiivide tuletamiseks siis, kui alusstruktuuris sisaldub ajatähis [MINEVIK] (lõpetanu, napunu, eksinu ~~juur~~).

8.3. tu- sufiksit kasutatakse tuletusaluse verbi tegevusega objektiivivabekorras olevate substantiivide tuletamiseks, kui lähteverbi süntaktilised omadused tingivad pindstruktuuris objekti ja kui alusstruktuuris sisaldub ajatähis [MINEVIK] (armastatu, kiidetü, petetu; õpitu, loodu, lubatu).

8.4. nr- sufiks tuletab nii isikut elukutse või te-

gevusala järgi kui ka tegevuse vahendit või instrumenti märkivaid sõnu. Nende eristamisel on üldkeeles selge tendents. Kolmandaväلتelistest kahesilbilise tüvega verbidest tuletatud substantiivid tähistavad eranditult isikut: laskur, rändur, lendar, hulkur ~~hulkur~~. Tegevusega instrumentaalivahekorras olevaid substantiive tuletatakse aga ainult esmaväلتelistest verbidest: vedur, siidur, pidur, puhur, segur, lagur ~~lagur~~. Nimetatud eristusviis on keeles nii juurdunud, et sellest ei ole üldkeeles mitte ühtegi erandit. Seda arvestamata on aga viimasel aastakümnel loodud suur hulk kolmandaväلتelisi ur-liitelisi tehnikatermineid, mis märgivad instrumente või mehhanisme, näiteks nihkur, sulgur, märkur, kandur, kallur, kulur, lõikur, tõstur jpt. Verbi semantika alusel on vahetegemine instrumenti ja isikut märkivate kolmandaväلتeliste ur-tuletiste vahel enamasti võimatu (välja arvatud üksikud erandid, kus isik semantiliselt kõne alla ei tule, nagu näiteks nihkur), seega jääb enamik neist kahemõtteliseks: ühelt poolt tähendus, mille neile annab keelekasutaja intuitsiivselt, oma keelepäravuse järgi, ja teiselt poolt sõnaloojate antud tähendus. (Vt selle kohta ka Kasik 1972a.) Kirjeldatud vahet tuleks edasises tuletuspraktikas arvestada, kasutades kolmandaväلتelistest verbidest vahendit märkivate substantiivide tuletamiseks i₂- (näit. maundi), si-, is-, ts- või veel mõnda muud liidet ning jättes ur-sufiikile selle verbirühma puhul tema olemasoleva ja keeles sama kindlakskujunenud tähenduse: tegija isik elukutse või põhitegevusala järgi. Eriti soovitaks vahendisufiiksina

juurelt kasutada gl-liidet: see ei ole tähendustega üle koormatud (kasutatakse ainult selles tähenduses) ja morfoloogiliselt saab teda liita peaaegu kõigile neile tüvedele, millele ur-igi. Näiteks ei tundu laedel põrugi halvem laedurist (aga vrd. laadur - sihtur); laoturi asemel võiks samuti edukalt pakkuda laotlit, kui mitmel pool ei oleks juba tarvitusel teine reeglipärane tuletis laoti. Paralleelselt kasutatakse tuletisi märkur, mirkal, märkita. Võiks peatuma jääda kahe viimase jaurde, määrates ühtlasi kindlaks kumagi individuaalse kasutus-sfääri. Ka -ts on üksnes tegevuse vahendit märkiv sufix. Ka sufix -i₂ tuletab üksnes lähteverbiga instrumentaalivahekorras olevaid substantiive, kuid tema rakenduspiirkond erineb eespool toodud sufixite rakenduspiirkonnast.

8.5. is-tuletisi kasutatakse põhiliselt tegevuse tulemuse märkimiseks (kaevis, eraldis, korrutis, isgatis, kirjutis, shitis ~~shitis~~). Osa is-substantiive on kasutusel ka tegevuse vahendit märkivatena. Soovitada võib neid siis, kui tegevuse tulemus ei ole semantiliselt võimalik (täidis, juhis, elatis, tegatis) või on tulemuse tähenduses kasutusel mõne teise sufixi tuletis (näit. kõidis, vrd. kõide). Kahemõtteliseks jääb selliste tuletiste tähendus nagu vooderdis (kas vooderdamise tulemus või vahend?), vajutis (kas see, millega vajutatakse, või see, mis on (tugevasti kinni) vajutatud?) jt.

Osa is-tuletisi on kasutusel ka tegevusalisena, põhiliselt verbidest, millega tulemust seostada ei saa, nagu sisaldis, ~~sisaldis~~, sällis, poetis, näidis, mülestis,

hoidis jt.

Verbidest, mis ainasa leiendina võivad seostada endaga agentliivis argumenti, on võimalik moodustada ig-tu-letisi ka tegevuse sooritaja märkimiseks, kui alusstruktuuris sisaldab subjektiivse hinnangu tähis [NEGATIIVNE] (oputis, petis, lõhverdis, vaterdis jt.)

Braidi leksikaalsete üksustena tuleb esitada sellised ig-tuletised nagu kütis, topis, jeldis, venis, seadis, Mätis, tehis, jäätis.

8.6. nd-substantiivid tähistavad põhiliselt nda-liitelise verbiga märgitud tegevuse tulemust (omand, arend, rebend, loend, kaevand, visand jt.). Kui nda-liiteliselt verbi ei saa leiendada faktitiivikäandes argument, võivad nd-substantiivid tähistada ka tegevuselist: parand, lisand.

8.7. -ik tuletab substantiive põhiliselt tegevuse vahendi märkimiseks (kaabik, köidik, sibik, kandik, külvik jt.). Kui tuletusalusele verbile ei saa lisada instrumentaalkäandes argumenti, võivad ig-tuletised tähistada ka tegevuselist semantilise tähisega [EISS] (saadik, soosik, leidik, heidik) või tegijat isikut subjektiivse hinnangu tähisega [NEGATIIVNE] (söödik, loodik, tõusik, jooksik). Tegevuskohta märgitakse ma (ma paidik). Rida ik-substantiive tuleb anda iseseisvate leksikaalsete üksustena: põletik, vedik, kaavik, lagemik, röövik, väänik, sütik, päästik.

8.8. e:-ne-liitelised substantiivid võivad tähistada tegevuse tulemust (tõuse, särre, härre, kaabe jt.) või vahendit (kanne, päise, kaitse, iste, köide, pööre jt.).

Semantiliselt need enamasti välistavad teineteist.

Tegevusalist märgivad selliste verbide tuletised, mis teisi argumente omada ei saa: saia, sada, veere, haue.

9. Toodagu lühidalt ka nominalisatsioonikonstruktsioonide muude elementide väljendamisest erinevused, võrreldes tuletuse aluseks olevate lausetega. Tegevussubjekti väljendatakse predikaatnominalisatsioonides ajaliseltselt piiritletud tegevuse puhul ja argumentnominalisatsioonides põhiliselt genitiiviga (vaenlase rünnak), ajaliseltselt piiritlemata mine-tuletiste puhul poolt-konstruktsiooniga (kindluse ründamine vaenlase poolt). Kui tuletusaluseks on intransitiivne verb, väljendatakse tegevussubjekti alati genitiiviga (minu ärkamine). Genitiivi kõrval võib tegevussubjekti väljendada eblaatiiviga (sis kirjeldus onult) ning ratsiproksete verbide puhul yahel-konstruktsiooniga (kaklus nende y hel). Kui tegevussubjekt esineb ka matrikslause mingi elementina, võib ta nominalisatsioonikonstruktsioonis jääda väljendamata (Koormavedu pole hobusele kerge).

Tegevusobjekti väljendatakse genitiiviga enamasti ajaliseltselt piiritlemata predikaatnominalisatsioonide (kindluse ründamine), samuti tegijat ja tegevusvahendit märgivate nominalisatsioonide puhul (olevandi tapja). Ka teistes nominalisatsioonitüüpides võib tegevusobjekti väljendada genitiiviga, see võimalus sõltub oluliselt nii tegevussubjekti kui -objekti semantilisest tähistest [ELUS] ~ [ELUTU] (matemaatika õpinaud). Aja-

liselt piiritletud predikaatnominalisatsioonide puhul võib tegevusobjekti väljendada ka elatiiviga (tähelepanekud olukorrast), allatiiviga (hinnang abitsale) või klassõnalise kohta-konstruktsiooniga (tähelepanekud olukorra kohta). nu-tuletiste puhul sõltab tegevusobjekti käänne tuletusaluse verbi objektirektsioonist (keelt õppinu, aga instituudi lõpetanu).

Muude laiendite väljendamisel nominalisatsioonikonstruktsioonides ei ole olulisi erinevusi võrreldes lähtelausetega. Vaid tegevuse tulemust väljendavate tuletiste korral esineb tuletusaluse verbi intralokaalne laiend lokaalsena (ehitis väliskul). Predikaatnominalisatsioonides võib tegevuse vahendit edasi anda nominatiivse täiendsõnaga (aurihutus).

10. Lõpuks esitame kokkuvõtlikult tuletusmalle, mida edasises tuletuspraktikas järgida tuleks.

10.1. Predikaatnominalisatsioonides on ajaliselts määratata tegevuse puhul alati võimalik kasutada ning-sufiksit: mallid $V+mine$ (laulmine) ja X_V+mine (tuleta-mine). Selle kõrval võib le-liiteliste kolme- ja enamsilbilise tüvega verbide korral kasutada malli X_V+u (käsiteln), ise-liiteliste verbide korral X_V+u (sisin), a-liiteliste verbide korral X_V+a (müha) ja astmevahelduseta ühesilbiliste verbide korral $V+m$ (saam). Kui tegevust tähistav substantiiv esineb liitsõna täiendosisena, võib kasutada tuletusmalli $V+u$ (pesumisev, voolukiirus), astmevahelduseta verbide puhul lisaks veel $V+k$ (leviku-sla), astmevahelduslike puhul $V+e$ (päästerõngas).

ta- (da-), le- ja tse-liiteliste verbide korral sobib tuletusmall X_V+us (ehitusmaterjal, õmblusvabrik).

Praegu esineb terminoloogias selles osas ebaühtlust, edaspidi peaks seda printsiipi liitsõnaliste terminite moodustamisel teadlikumalt järgima. Uue õs-i koostamisel ongi seda arvesse võetud (Kull 1970: 390).

Kui tuletusaluse verbi tegevus on ajaliselt piiritletud, kasutatakse predikaatnominalisatsioonides tuletusmalle $V+ng$ (esõmning, kutsung) ja $V+k$ (panek, rünnak), astmevahelduslike verbide korral lisandub neile veel $V+e$ (võte), $V+u$ (tegu), $V+i_1$ (reis). ta- (da-), le- ja tse-liiteliste verbide korral sobib tuletusmall X_V+us (liigutus, arutus, kavatus).

10.2. Tegijat isikut tähistavaid substantiive saab igasuguse tävestruktuuriga verbidest tuletada ja-sufiksi abil: $V+ja$ (otsija), X_V+ja (lõpetaja). Kui tuletusaluses struktuuris sisaldub ajatähis [MINEVIK], kasutatakse agentiivnominalisatsioonides malle $V+nu$ (eksinnu) ja X_V+nu (lõpetannu). Kui tuletusaluses struktuuris sisaldub presupositsioonina semantiline tähis [ELUKUTSE], kasutatakse astmevahelduslike lähteverbide korral tuletusmalle $V+ur$ (lenduur, halkur), muude verbide korral $V+ja$ (milla) ning X_V+ja (õpetaja, õmbleja). Kui tuletusaluses struktuuris sisaldub subjektiivse hinnangu tähis [NEGATIIVNE], sobivad tuletusmallid $V+ik$ (soodrik, joeknik), ta- (da-)liiteliste verbide korral X_V+is (õpuis, käberdis). Kui tuletusalusesse struktuuri lisandub ka tähis [KOLLEKTIIVNE], on võimalik kasutada tuletusmalle X_V+us (valitus, toimetus).

10.3. Tegevuse tulemust tähistavate substantiivide saamiseks kasutatakse astmevahelduslike verbitüvede puhul põhiliselt malli V+e (võrse, toode), tulemust jäägina märgib ka V+e:me (kraasmed, lõikmed). Astmevahelduseta lähtetüvede puhul on võimalik V+k (saak) ja V+m (kudum). ta- (~ da-)liiteliste lähteverbide puhul saab kasutada enamikul juhtudel malli X_V+is (ehitis, tuletis), mõnede verbide puhul ka X_V+us (vigastus, joonistus), nda-liiteliste verbide korral V+nd (rakend, lahend).

10.4. Igasugust tegevuse vahendit on võimalik tuletada astmevahelduslike lähteverbide korral mallide V+u ja V+e järgi (toit, kate), ta- (~ da-)liiteliste verbide korral sobivad X_V+us ja X_V+is (takistus, väetis). Semantiliselt tähisega [SPETSIAALNE] saab esmavahetelistest kahe silbilise tüvega verbidest tuletada vahendit mallide V+ur ja V+e:me järgi (mõjuur, sida), astmevahelduslike verbide korral rakenduvad mallid V+ta, V+ik ja V+el (kaabits, tõmmik, viskel). ta- (~ da-)liiteliste verbide korral kasutatakse malli X_V+i_2 (koouti), teiste liidetega X_V+ja (ristleja).

ts-, ik- ja el-liite kitsamad tähenduspiirkonnad antud derivatiivse tähenduse raames tuleks kindlaks määrata kokkuleppeliselt. Keelepädevuse põhjal seda teha ei saa, kuna nende liidete tähendusid üldkeeles ei eristata või eristatakse vaid üksikõnuti.

10.5. Tegevusalisena võib ~~mitki~~ astmevahelduseta lähtetüvede korral kasutada malli V+k(i) tuletisi (saok, jook), astmevahelduslike lähteverbide korral V+u (leid), V+is (hoidis), V+e:me (pääle), harvem ka V+e (väide) ja

V+n(i) (kandam). ta-(~ da-)liitelistest verbidest saab selle tähendusrühma puhul kasutada mallide X_V+us ja X_V+is järgi moodustatud tuletisi (kiiritus, hõrutus). Kui tuletusaluses struktuuris sisaldub ajatähis [MISEVIK], saab kasutada tuletusmalle $V+tu$ (loetu) ja X_V+tu (ar-mastatu). Semantilise tähisega [MUS] saab tegevuselist tähistavaid substantiive astmevahelduslikest verbidest tuletada ka malli $V+ik$ abil (saadik, soosik).

10.6. Tegevuskohta saab tuletada mallide $V+la$ (uulu-la, nõuandla) ja X_V+us abil (kauplus, kaevandus). Kõik substantiivid sisaldavad semantilist lissainformatsiooni.

11. Eesti keele sufiksrite mitmetähenduslikkust silmas pidades tuleb kuidagi nõustuda, et mitmenõttelisust me üldkeeles alati vältida ei saa ja ilmselt pole see vajalikki, terminoloogias aga peamiseks võimalust mõelda sellest hoiduma. On ju siingi mitmeselt tõlgendatavaid tuletisi, millest me lihtsalt enam lahti ei saa: nad on keeles liiga tugevasti juurdunud või ei võimaldagi tülvi kasutada mitmeid eri liiteid. Enamasti on aga teadliku keelekasutuse korral võimalik paljudest seni ettejäädud karidest kõrvale hoida, eriti nii rikkaliku tuletussüsteemiga keele puhul, nagu seda on eesti keel.

K I R J A N D U S

- A a v i k, J. 1914. -line ja -lik lõpulised omadus-
sõnad, Jurjev.
- A a v i k, J. 1936. Eesti õigekeelsuse õpik ja gramma-
tika, Tartu.
- A h l q v i s t, A. 1877. Suomen Kielen Rakennus, Hel-
sinki.
- A h r e n s, E. 1843. Grammatik der Estnischen Sprache
Revalschen Dialektes, Reval.
- A r u t j u n o v a, N. 1961 = Н. Д. Арутюнова,
Очерки по словообразованию в современном испан-
ском языке, Москва.
- B a c h, E. 1968. Nouns and Noun Phrases. - Universals
in Linguistic Theory, New York : 90 - 122.
- B u b r i c h, D. 1955 = Д. В. Бубрих, Историческая
морфология финского языка, Москва.
- C h o m s k y, N. 1965. Aspects of the Theory of Syn-
tax, Cambridge, Mass.
- C h o m s k y, N. 1968. Remarks on Nominalization. -
Readings in English Transformational Grammar,
Waltham, Mass. : 1 - 36.
- C o l l i n d e r, B. 1960. Comparative Grammar of the
Uralic Languages, Stockholm.
- D é c s y, Gy. 1965. Einführung in die finnisch-ug-
rische Sprachwissenschaft, Wiesbaden.

- E r e l t, M. 1970. Adjektiivide gradatsioon ja kom-
paratsioon eesti keeles. I. - Keel ja struktuur
4, Tartu : 3 - 77.
- F i l l m o r e, Ch. 1968. The Case for Case. - Univer-
sals in Linguistic Theory, New-York : 1 - 99.
- F i l l m o r e, Ch. 1968a. Lexical Entries for Verbs.-
Foundations of Language, vol. 4, No.4: 373 - 393.
- F i l l m o r e, Ch. 1968b. Types of Lexical Infor-
mation. - Working Papers in Linguistics 2, Co-
lumbus, Ohio : 65 - 103.
- F i l l m o r e, Ch. 1971. Some Problems for Case
Grammar. - Working Papers in Linguistics 10,
Ohio : 245 - 265.
- F l e i s c h e r, W. 1971. Wortbildung der deutschen
Gegenwartssprache. 2., unveränderte Auflage,
Leipzig.
- F r a s e r, B. 1970. Some Remarks on the Action No-
minalisation in English. - R.A.J a c o b s &
P.S.R o s e n b a u m (eds.), Readings in Eng-
lish Transformational Grammar, Waltham, Mass. :
83 - 95.
- G y ö r k e, J. 1935. Die Wortbildungslehre des Ura-
lischen (Primäre Bildungseffixe), Tartu.
- H a j d ú, P. 1966. Bevezetés az uráli nyelvtudományba,
Budapest.
- H a k u l i n e n, L. 1941. Suomen kielen rakenne ja
kehitys I, Helsinki.
- H a k u l i n e n, L. 1954. Lokaalirakenneattribuu-
teista. - Virittäjä : 90 j3.

- H e r m a n n, K. A. 1905. Eesti keele grammatik, Jurjev.
- H o u s e h o l d e r, F. 1962. Review of: R.B. Lees,
The Grammar of English Nominalizations, Baltimore,
1960. - Word 18: 326 - 353.
- H u r t, J. 1886. Die estnischen Nomina auf -ne purum,
Helsingfors.
- H u r t, J. 1903. Eesti sõnadest -line lõpuga. Keele-
teaduseline seletus ja juhatus kirjameestele ja
kooliõpetajatele, Tartu.
- I s a t š e n k o, A. 1954 = A. B. Исаченко, Грамма-
тический строй русского языка в сопоставлении со
словацким. Морфология, ч. 1, Братислава.
- J e r r e n, O. 1958 = O. Espersen, Философия
грамматики, Москва.
- J ö g e v e r, J. 1919. Eesti keele grammatika. I
aasta, Tartu.
- J ö g e v e r, J. 1920. Eesti keele grammatika. II
aasta, Tartu.
- K a p l i n s k i, J. 1968. Liitsõna moodustamise tüü-
bid eesti keeles (generatiivse grammatika seisukohalt). - Keele modelleerimise probleemid 2,
Tartu : 297 jj.
- K a p l i n s k i, J. 1971. On Nominative and Predi-
cative Semes in Estonian. - Annual Meeting of the
Research Group for Generative Grammar. Abstracts,
Tartu.
- K a s i k, R. 1968. Omastavalise täiendi subjekttili-
susest ja objektilisusest mine-konstruktsioonis.-
Keel ja struktuur 2, Tartu.

- K a s i k, R. 1970. Lähtelause subjekt ja objekt de-verbaalsubstantiivilistes nominalisatsioonides. - Keel ja struktuur 4, Tartu : 121 - 133.
- K a s i k, R. 1970a. Some Problems of the Semantic Analysis of Verbal Nouns. - Annual Meeting of the Research Group for Generative Grammar. Abstracts, Tartu : 19 - 22.
- K a s i k, R. 1972 = P. Казик, Об оглагольных существительных в эстонском языке. - Вопросы советского финно-угроведения. Языкознание. Тезисы докладов, Саранск : 137-138.
- K a s i k, R. 1972a. Sõnatuletuse teooriast ja praktikast. - Keel ja Kirjandus, Nr. 1: 25 - 27.
- K a s k, A. 1938. J. V. Veski ja eesti oskussõnastikud. - Eesti Keel : 65 - 90.
- K a s k, A. jt. 1951. Eesti keele grammatika VIII klassile, Tallinn.
- K a s k, A. jt. 1951a. Eesti keele grammatika X klassile, Tallinn.
- K a s k, A. 1955. Fr. R. Kreutzwaldi poolt tarvitusele võetud liide -na (-nna) eesti keeles. - TRU toimetised nr. 38. Ajalookeeleteaduskonna töid, Tallinn : 30 - 42.
- K a s k, A. 1968. Eesti keele grammatika III. 1. vihik. Liitsõnad ja sõnade liitumisviisid eesti keeles, Tartu.
- K a s k, A. 1969. Deverbaalsetest is-tuletistest. - Emakeele Seltsi Aastaraamat 14-15, Tallinn : 45 jj.

- K e t t u n e n, L. 1924. Lauseliikmed eesti keeles, Tartu.
- K i e f e r, F. 1970. Swedish Morphology, Stockholm.
- K n ü p f f e r, A. 1814. Ueber die Bildung und Ableitung der Wörter in der ehstnischen Sprache. - Beiträge III: 1 - 46.
- K o n t, I. 1955. Isikut märkivate sufiksilised nimisõnad eesti keeles. Dissertatsioon filoloogiateaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Käsikiri TRÜ eesti keele kateedris, Tartu.
- K o n t, I. 1957. Eesti nominaalsufiksi -sk päritolust ja semantikast. - Emakeele Seltsi Aastaraamat III, Tallinn : 104 - 115.
- K o n t, I. 1963. nr-sufiksist eesti keeles. - Nona-ginta, Tallinn : 158 - 164.
- K u b r j a k o v a, E. 1965. = E. C. Кубрякова, Что такое словообразование?, Москва.
- K u l l, R. 1970. Quo vadit eesti õigekeelsussõnaraamat. Sõnamoodustuse sihiseadeid. - Keel ja Kirjandus, nr. 7: 390 - 404.
- Küsimusi - vastuseid 1961. - Keel ja Kirjandus, nr. 7: 441.
- L a k o f f, G. 1965. On the Nature of Syntactic Irregularity. Harvard Computational Laboratory, Report No. NSF-16.
- L e e s, R.B. 1960. The Grammar of English Nominalizations, Baltimore.
- L e e s, R.B. 1966. On a Transformational Analysis of

Compounds: A Reply to Hans Marchand. - Indogermanische Forschungen 71: 1 - 13.

- L e h i s t e, I. 1969. "Being" and "Having" in Estonian. - Foundations of Language 5, No. 3: 324 - 341.
- L e h t i s a l o, T. 1936. Über die primären ururalischen ableitungssuffixe. - Mémoires de la Société Finno-ougrienne LXXXII, Helsinki.
- L e v k o v s k a j a, K. 1952 = К.А. Левковская, О словообразовании и его отношении к грамматике. - Вопросы теории и истории языка, Москва.
- L e v k o v s k a j a, K. 1960 = К.А. Левковская, Немецкий язык, Москва.
- L i n d é n, B. 1954. Paikallissijaattribuutista. - Virittäjä : 290 jj.
- L y o n s, J. 1966. On the "notional" Theory of the "parts of speech". - Journal of Linguistics, vol. 1, No. 2: 209 - 236.
- M a r c h a n d, H. 1955. Synchronic analysis and word-formation. - Cahiers Ferdinand de Saussure, No. 13, Geneva.
- M a r c h a n d, H. 1960. The Categories and Types of Present-day English Word-formation, Wiesbaden.
- M a r c h a n d, H. 1965. The Analysis of Verbal Nexus Substantives. - Indogermanische Forschungen 70: 57 - 71.
- M c C a w l e y, J. 1968. Lexical Insertion in a Transformational Grammar without Deep Structure. - Papers of the 1968 Regional Meeting, Chicago

- Linguistic Society, Chicago : 71 - 80.
- M c C a w l e y, J. 1969. Tense and Time Reference in English. Preprint.
- M i k u š, F. 1957. = Ф. Микуш, Обсуждение вопросов структурализма и синтагматическая теория. - Вопросы языкознания, № 1.
- M o t s c h, W. 1968. Der kreative Aspekt in der Wortbildung. /Matemaatilise lingvistika alane konverents *Malatonszabadis*. Teesid (roteatorpaljundus)./
- M ä g i s t e, J. 1929. Eesti ss-ainelisest deminutiiv-sufiksist. - Eesti Keel : 69 - 75.
- M a g y, F. 1969. A lexicális szóképsés. - Általános nyelvészeti tanulmányok VI.
- M u r m, E. 1933. Kas tegijanimi ja teonimi on pöörd-sõna vormid? - Eesti Keel : 161 - 165.
- R a j a n d i, H. 1965. Nihetest lingvistika probleemiasetuses. - Keel ja Kirjandus, nr. 11: 659 - 668 ja nr. 12: 741 - 750.
- R a j a n d i, H. 1969. Eesti impersonaali ja passiivi süntaks. Väitekiri filoloogiakandidaadi kraadi taotlemiseks, Tallinn, ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
- R a u n, A., S a a r e s t e, A. 1965. Introduction to Estonian Linguistics, Wiesbaden.
- R e m m e l, N., R i i k o j a, E., V a l g m a, J. 1964. Eesti keele grammatika IX-XI klassile, Tallinn.
- R e m m e l, N., V a l g m a, J. 1968. Eesti keele grammatika. Käsiõraamat, Tallinn.

- R e v z i n a, O. 1969 = O. Ревзина, Структура словообразовательных полей в славянских языках, Москва.
- R o h r e r, C. 1966. Review of: R. B. Lees, The Grammar of English Nominalizations, Baltimore 1960. - Indogermanische Forschungen 71: 161 - 169.
- R o s s, J. 1967. Auxiliaries as Main Verbs. Preprint.
- R ä t s e p, H. 1956. i-sufiksilistest verbidest eesti keeles. - Emakeele Seltsi Aastaraamat II, Tallinn : 74 - 89.
- R ä t s e p, H. 1972. Eesti keele lihtlause mallidest ja nende esitamise meetodikast. - Keel ja struktuur 6, Tartu : 25 - 86.
- R ä t s e p, H. 1972a. Valentsiteooriat ja selle kriitikat. - Keel ja struktuur 7, Tartu : 119 - 149.
- S a a r e s t e, A. 1938. Konsonantide afektiivsest geminatsioonist eestis, Tartu.
- S c h a c h t e r, P. 1962. Review of Lees: The Grammar of English Nominalizations. - International Journal of American Linguistics 28: 134 - 145.
- S m i r n i t s k i, A. 1959 = A. И. Смирницкий, Лексикология современного английского языка, Москва.
- S o b o l e v a, P. 1970 = П. А. Соболева, Исследования словообразовательной системы на основе порождающей модели. - Keele modelleerimise probleemse 3, Tartu : 157 - 171.

- S i n n y e i, J. 1922. Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. Zweite, verbesserte Auflage, Sammlung Götschen 463, Berlin und Leipzig.
- S i n n y e i, J. 1927. Magyar nyelvhasználat. Hetedik, javított és bővített kiadás, Budapest.
- Š a h u ſ j a n, S. 1965 = С. К. Шаумян, Структурная лингвистика, Москва.
- Š a h u ſ j a n, S., S o b o l e v a, P. 1963 = С. К. Шаумян, П. А. Соболева, Аппликативная порождающая модель и исчисление трансформаций в русском языке, Москва.
- Š a h u ſ j a n, S., S o b o l e v a, P. 1968 = С. К. Шаумян, П. А. Соболева, Основания порождающей грамматики русского языка, Москва.
- Z e m ſ k a j a, E. 1963 = E. A. Земская, Как делаются слова?, Москва.
- Z o l t a n, S. 1969. Some Problems of Word-Formation within the Framework of a Generative Grammar. - International Conference on Computational Linguistics. Preprint No. 59. (= Coling 1969).
- T e s n i è r e, L. 1959. Éléments de syntaxe structurale, Paris.
- U u s p ö l d, E. 1964. Liitumisest abinõu märkiva täiendsõnaga deverbalterminites. - Kirjakeel, Tallinn : 81 jj.
- U u s p ö l d, E. 1966. Määrusliku des-, mate-, nud- (nuna-) ja tud- (tuna-) konstruktsiooni struktuur ja tähendus. - Keele modelleerimise probleemid 1, Tartu.

- U u s p ó l d, E. 1970. On the Agent Adverbial in the tud-Construction. - Annual Meeting of the Research Group for Generative Grammar. Abstracts, Tartu : 38 - 43.
- V e s k i, A. 1959. J. V. Veski eesti kirjakeele sõnavara arendajana. - Emakeele Seltsi Aastaraamat IV, Tallinn : 17 - 25.
- V e s k i, J. V. 1923. Kas "põletispuu" või "põletuspuu". - Eesti Kirjandus : 288.
- V e s k i, J. V. 1930. Küsimused ja kostused. - Eesti Keel : 70 - 72, 144.
- V e s k i, J. V. 1933. Need kolm vastust. - Eesti Keel : 28 - 29.
- V e s k i, J. V. 1948. Murdekeele kasutamise võimalusi eesti kirjakeele arendamisel. - Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Teaduslik sessioon 23. - 29. aprillini 1947, E. Ühiskonnateaduste osakonna istungid, Tartu : 135 - 149.
- V e s k i, J. V. 1956. Ebakohti eesti kirjakeele sõnavaras. - Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateaduste seeria, Tallinn : 103 - 112.
- V i l l u p, A. 1969. Adverb eesti keeles, Tallinn.
- V i n o g r a d o v, V. 1952 = В. В. Виноградов, Словообразование и его отношении к грамматике и лексикологии. - Вопросы теории и истории языка, Москва.
- V ä a r i, E. 1968. Eesti keele grammatika keskkoolile, Tallinn.

W i e d e m a n n, F. 1875. Grammatik der estnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelestland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte, St.-Peterabourg.

Õ i m, H. 1971. Predicates, Nouns and Referring Structures. - Annual Meeting of the Research Group for Generative Grammar. Abstracts, Tartu :

Õ i m, H. 1971a. Isiku mõistega seotud sõnarühmade semantiline struktuur eesti keeles. - Keele modelleerimise probleemid, Tartu : 3 - 226.

S U P I K S I T E I N D E K S

- a: 45, 139, 159.
- ar: 125, 131.
- e: 40, 49-50, 94-95, 102, 114, 131, 149-151, 159, 160, 161.
- e:-me: 95, 105, 115, 119, 131, 132, 157-158, 161.
- el: 105, 134, 156, 161.
- i₁: 42-43, 52, 106, 114, 119, 132, 151-153, 160.
- i₂: 102-103, 137, 156, 161.
- ik: 85, 103, 111, 116, 119, 123, 129, 134, 137, 138, 143-144, 157, 160, 161, 162.
- is: 85-86, 92-93, 101, 115, 129, 133, 137, 156-157, 160, 161, 162.
- ja: 81-83, 88-89, 106, 154, 160, 161.
- jes: 125, 131.
- kas: 125, 131.
- k(i): 42, 52, 96, 114, 120, 130, 153, 160, 161.
- k(u): 42, 52, 96, 120, 129, 134, 153, 159, 160.
- la: 118, 125, 131, 162.
- lane: 86-87, 125.
- n(a): 45, 130, 153, 159.
- n(i): 96, 106, 115, 130, 134, 153, 161, 162.
- mine: 36, 37-39, 147, 159.
- mu: 119, 131.
- n(a): 45, 139, 159.

-nd(i): 95-96, 115, 135, 157, 161.

-ng(u): 44, 50, 96, 119, 130, 133, 153, 160.

-nik: 87, 131.

-nu: 83-84, 89-90, 154, 160.

-rd: 131, 136.

-sk: 125, 131.

-ts: 104, 134, 156, 161.

-tu: 111-113, 154, 162.

-u: 41-42, 51, 102, 113, 118, 129, 132, 139, 151-153,
159, 160, 161.

-ur: 84, 104, 129, 133, 154-156, 160, 161.

-us: 43-44, 47-49, 87, 93-94, 100-101, 113, 118, 127,
128, 133-134, 136-137, 138, 139, 148-149, 160,
161, 162.

S I S U K O R B

Essõna	2
I. Derivatsioonist ja selle käsitlemisest ...	4
II. Predikaatnominallisatsioonid	33
III. Argumentaominallisatsioonid	69
2. Isiku väljendamine	80
3. Tulemuse väljendamine	90
4. Abinõu või vahendi väljendamine..	98
5. Tegevusalise väljendamine	108
6. Tegevuskoha väljendamine	118
IV. Verbaalsubstantiivide vormilised deri- vatsioonimallid	120
V. Üldistusid ja järeldusi	146
Kirjandus	163
Sufiksitate indeks	174